

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

GENEL LİSELERİN İKİNCİ SINIFLARINDA OKUTULAN
EDEBİYAT DERS KİTAPLARININ SEMANTİK BOYUTU
ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kemal USLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU

Ankara – 2007

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

..... 'ın

.....

başlıklı tezi tarihinde, jürimiz tarafından

.....

..... Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı):.....

Üye :

Üye :

Üye :

Üye :

ÖNSÖZ

Günümüz Türk gençliğinin en önemli sorunlarından biri, okuduğunu anlama ve anladığını ifade etme zorluğudur. Araştırmada lise 2. sınıf edebiyat kitaplarında yer alan metinlerin bir kısmı semantik özellikleri yönüyle ele alınıp incelenmiştir. Buradan hareketle de metinlerin anlamaya yönelik işlevi yerine getirmesi değerlendirilmiş olmaktadır.

Eğitim ve öğretimin temelinde yatan anlama yetisini kazanmak ve geliştirmek, temel meseledir. Lise 2. sınıf edebiyat kitaplarında yer alan metinlerin anlamaya yönelik işlevi yerine getirmelerinde onları değerlendirmeye yönelik bir çalışma yaptık. Bu değerlendirmeyi metinlerde kelime, kelime grubu ve cümle düzeyinde anlam olaylarının, anlam ilişkilerinin yoğunluğu ve niteliği üzerinde durarak ortaya koymaya çalıştık. Üç farklı yayından toplam 30 metni ele alıp inceledik. Bunlardan birincisi Osman ÇEVİKSOY ve Ethem BARAN'ın hazırladıkları, Serhat Yayınlarına ait kitaptır. İkincisi, Mahir ÜNLÜ ve Ömer ÖZCAN'ın hazırladığı İnkılâp Yayınlarına ait kitaptır. Üçüncüsü de MEB Yayınlarına ait olup komisyonca hazırlanan kitaptır. Bu kitapların kullanıldığı dönemde geçerli olan müfredat programı, İslamiyet öncesinden başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar Türk edebiyatının manzum ve mensur eserleriyle yüzyıllar içerisinde değerlendirerek işlenmesini ön görmektedir. Ayrıca dünya edebiyatlarına ait eserler ve edebî akımlar da bu kitaplarda yer bulmuştur. Seçilen metinleri tarihî sıralamaya uygun şekilde vermeye çalıştık. Dönemini ve ait olduğu zihniyeti temsil yeteneği yüksek eserleri tercih etmeye çalıştık.

Çalışmamızda doğrudan yararlandığımız eserlerin yanı sıra konuyla ilgisi olduğunu düşünerek incelediğimiz, fakat alıntı yapmadığımız eserler kaynakça bölümünde gösterilmiştir.

ÖZET

GENEL LİSELERİN İKİNCİ SINIFLARINDA OKUTULAN EDEBİYAT
DERS KİTAPLARININ SEMANTİK BOYUTU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Uslu, Kemal

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU

Temmuz– 2007

Araştırmada lise 2. sınıf edebiyat kitaplarında yer alan metinler semantik açılarından değerlendirilmiştir. Amaç Türk dilinin öğretiminde metinler yoluyla Türkçenin anlam boyutuna dikkat çekmektir. Ders kitaplarından rasgele seçilmiş metinlerdeki belirgin anlam özellikleri, kelimeler arası anlam ilişkileri, anlama dayalı edebî sanatlar gösterilmiştir. Geleneksel anlambilim çalışmaları genellikle kelime düzleminde gelişmiştir. Bu çalışmada metinler öncelikle kelime anlamı açısından incelenmiştir. Farklı dönemlere ve sanatçılara ait metinlerdeki anlam özellikleri, dil öğretiminde önem kazanmaktadır. Araştırma sonucunda

- 1) Lise 2. sınıf edebiyat ders kitaplarından seçilmiş metinlerin anlam özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.
- 2) Dil öğretiminde, dil adını verdiğimiz büyük yapının iç özelliklerinin, anlam boyutunun önemi gösterilmeye çalışılmıştır.
- 3) Ülkemizde Batı'ya göre daha az çalışma alanı bulan anlam konusunun Türk dili ve edebiyatı öğretiminde daha geniş yer tutması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.
- 4) Metnin kavranması ve dil öğretimi açısından ders kitabından sonra en önemli araç olarak gördüğümüz sözlüklere dikkat çekilmiştir. Öğretmen ve öğrenci açısından sözlük kullanma alışkanlığının önemi belirtilmiştir.

ABSTRACT

A STUDY ABOUT THE SEMANTIC DIMENSION OF THE LITERATURE
BOOKS USED IN THE SECOND CLASS AT HIGH SCHOOLS

USLU, KEMAL

Thesis Adviser: Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU

July – 2007

In the study the texts in the Literature books used in the second class at high schools are evaluated. The purpose of teaching Turkish language is to attract attention to the sense dimension of Turkish by the texts. Clear meaning features chosen randomly from texts in books, relation among the words, literary arts leaning against meaning are shown. In this study first the texts are examined through word meaning. The meaning features in the texts belong to different periods and artists, are given importance.

The result of the study

1. The meaning features of the texts chosen from the literature book used in second class at high schools are tried to expose.
2. At language taught, the internal features of the big configuration called language, the importance of meaning dimension is tried to displayed.
3. According to the West, meaning finds less study field at the Turkish Language and Literature.
4. There is an attention to the dictionaries after the books understanding the text an language taught. It is made clear that the habit of using dictionaries by teacher and students.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	I
ÖNSÖZ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
BÖLÜM	
1. GİRİŞ (Problem, amaç, önem, varsayımlar, sınırlılıklar)	2
2. YÖNTEM	3
1. Kitap, Serhat Yayınları.....	3
2. Kitap, İnkılâp Yayınları.....	4
3. Kitap, MEB Yayınları.....	5
3. BULGULAR ve YORUMLAR	
3.1. Anlam Üzerine.....	6
3.2. Müfredat Programlarında Semantik Unsurlar.....	11
3.3. Metin Tahlilleri.....	16
4. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	149
KAYNAKÇA	151

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Duygu, düşünce, hayal ve tasarıların aktarıldığı uzlaşmaya dayalı işaretler dizgesi olarak kabul ettiğimiz dil, çok boyutlu bir olgudur. Bir toplumsal davranış biçimi, iletişimi sağlayan araç, zihinsel bir olgu, ama hepsinden önce düşünceleri iletmeye yarayan işaretler dizgesidir. Bugün dili, düşüncenin ve dolayısıyla düşünce yoluyla ortaya konulan kültürün, millî varlığın temeli olarak gören bir anlayış yerleşmiştir. Kültürü ve düşünceyi tamamlayan, yaşatan ve aktaran en önemli araçtır dil. Kültür ve düşünce ise en iyi, en güzel ifadesini edebî eserlerde bulur.

Kültürün yaşanması ve yaşatılması için öncelikle kültür ürünlerinin anlaşılması ve anlatılması gerçeğinden hareketle anlam konusu üzerinde durmaya çalıştık. Dilimizin gücü önemli ölçüde anlam boyutundan doğmaktadır. Dilimizi öğretmek, sevdirmek ve etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamak için anlam boyutu üzerinde durulmalıdır. Araştırmamızın asıl amacı; bir milletin en büyük hazinesi olan dilin en önemli boyutlarından biri olan anlam yönüne dikkat çekmek ve bu boyutun eğitimde, özellikle ders kitaplarında ne şekilde yer aldığını göstermektir. Ders kitapları, öğretmenin temel yardımcısı, öğrencinin ise öğretmeninden sonra en önemli öğrenim aracı olarak görülmelidir.

Semantikle, ele aldığımız metinlerle ve edebiyat öğretimiyle ilgili kitap, makale, tebliğ ve tezler çalışmamıza ışık tutmaktadır.

Araştırma konusu “Genel Liselerin İkinci Sınıflarında Okutulan Üç farklı Edebiyat Ders Kitabından Seçilen Metinlerdeki Semantik Unsurların Tespit Ve Tahlili.” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırma konumuz, genel liselerin ikinci sınıflarındaki üç farklı ders kitabından seçilen toplam 30 metnin semantik açısından tespit ve tahliliyle, öncesinde semantik üzerine genel bilgiler verilmesi ve müfredat programlarında semantikle ilgili konuların -gerekli görüldüğü kadar- ele alınması ile sınırlıdır.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Araştırmanın evreni, üç farklı lise 2 edebiyat kitabında yer alan 30 metinden oluşmaktadır. Ders kitaplarında yer alan metinler; a) Anlam sanatları(teşbih, mecaz, istiare), b) Kelimeler arası anlam ilişkileri, c) Deyimler, d) Anlamaya-kavramaya yönelik metin altı sorularının değerlendirilmesi sistemine göre incelenmiştir.

Ders kitapları ve bu kitaplardan seçilen metinler aşağıda gösterilmiştir:

1. **Kitap: Serhat Yayınları:** Osman ÇEVİKSOY-Ethem BARAN. Serhat Yayınları. İstanbul. 2005.

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 23.05.2003 tarih ve 121 sayılı kararı ile 2003-2004 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

1. Alp Er Tunga Sagusu
2. İlâhi (Yunus Emre)
3. Dede Korkut Hikâyeleri
4. Gazel (Bâkî)
5. Seyahatname (Evliya Çelebi)
6. Hüsn ü Aşk (Şeyh Galip)
7. Semai (Erzurumlu Emrah)
8. Hürriyet Kasidesi (Namık Kemal)
9. Merdiven (Ahmet Haşim)
10. Anadolu (Mehmet Emin Yurdakul)

2. **Kıtap: İnkılâp Yayınları:** Mahir ÜNLÜ, Ömer ÖZCAN. İnkılâp Yayınları. İstanbul. 2001.

MEB Talim ve Terbiye Kurulunun 23.02.2001 tarih ve 15 sayılı kurul kararı ile “Lise Türk Dili ve Edebiyatı-Edebiyat 2” 5 (BEŞ) yıl süreyle DERS KİTABI olarak kabul edilmiştir.

1. Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacip)
2. Tuyuğlar (Kadı Burhaneddin)
3. Gazel (Ali Şir Nevai)
4. Kaside (Nef’i)
5. Harnâme (Şeyhî)
6. Gazel (Nedim)
7. Makber (Abdülhak Hamit Tarhan)
8. Promete (Tevfik Fikret)
9. Mai ve Siyah (Halit Ziya Uşaklıgil)
10. Çanakkale Şehitlerine (Mehmet Akif Ersoy)

3. **Kitap: MEB Yayınları:** Kitap Yazma Komisyonu (Ali Erkan KAVAKLI, Ahmet BALTA, Ayla VURAL, Mehmet GÖRÜCÜ, Mustafa YAŞAR, Nermin ERCAN, A. İhsan KANBEROĞLU, H. Mehmet YENİKURTULUŞ, Abdurrahman YÜKSEL, Aysel ÇETİN, Günay ÇETİN, Nezihe TATAR, Mehmet KOÇ). Millî Eğitim Basımevi. İstanbul. 2001.

MEB Talim ve Terbiye Kurulunun 02.08.1999 gün ve 1817 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Yayınlar Daire Başkanlığı'nın 16.05.2002 gün ve 3668 sayılı onayı ile dördüncü defa 125.000 adet basılmıştır.

1. Mesnevi (Mevlana)
2. Kaside (Fuzuli)
3. Koşma (Köroğlu)
4. Hamlet (Shakespeare)
5. Koşma (Karacaoğlan)
6. İlahi (Niyazi Mısrî)
7. Muhammes (Erzurumlu İbrahim Hakkı)
8. Gazel (Ziya Paşa)
9. Rahat Döşeği (Ahmet Hikmet Müftüoğlu)
10. Ateşten Gömlek (Halide Edip Adıvar)

BÖLÜM 3

BULGULAR VE YORUMLAR

3. 1. ANLAM ÜZERİNE

Anlam almanın ve anlam iletmenin en etkili yolu dil olduğundan dili tanımlayarak başlayalım:

Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabî bir vasıta, kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örölmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir (Ergin, 1994, s.7).

Anlam, eskiden beri Batı'da retorik, Doğu'da belâgat adı verilen çalışmalarda; felsefe, mantık, psikoloji, sosyoloji, ilahiyat ve hukuk gibi sahalarda ama illa ki günümüz dilbiliminde bir ölçüt ve çalışma alanı olarak hayat bulmuştur.

Doğan Aksan'a göre dilin anlam alanına yönelik çalışmalar Reisig'le başlar:

Dilin doğrudan doğruya anlam yönüne eğilen bir inceleme alanı olarak anlambilimin doğuşunu, Alman dilcisi H. REISIG'e borçluyuz. 1826–27 yıllarında Latin Dilbilimi Üzerine Dersler'i hazırlarken Yunanca Semaisa(anlam) sözcüğünden türettiği Semasiologie terimiyle bu alanı adlandıran Reisig, konuya ilişkin sorunlar üzerinde uzun uzadıya duruyordu (Aksan, 2003, s.141).

Ancak anlamın müstakil bir alan olarak somut bir şekilde kendini göstermesi Fransız dilcisi Michel BREAL'in "Essai de Semantique"(1897) adlı eseriyle başlar. Anlamı inceleyen bilim, anlambilim ya da semantik; şu şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır:

Semantik(semantics), anlam çalışma ve araştırmalarına işaret etmek için kullanılan teknik bir terimdir (Palmer, 2001, s.11).

Anlambilim, dilsel göstergelerin, gösterge dizilerinin anlamını, diğer bir deyişle anlamın anlamını inceler. Dil, anlamı aktarır ve aslında var oluş nedeni de budur. (Toklu, 2003, s.88).

Anlambilim ya da semantik sözcüklerin anlamını inceler. (Guiraud, 1999, s.15).

Anlambilim, sözcüklerin işlevini inceler. Bu işlev anlam aktarımıdır (Guiraud, 1999, s.19).

Tahsin Banguoğlu “Anlam bilgisi” diyerek şöyle tanımlar: ... Modern gramerde bunlara bir de Anlam bilgisi(sémantique) eklenir ki, kelimeler, ekler, *deyimler*(locution) ve *eyitmelerin*(dicton) taşıdıkları anlamları ve bu anlamların yayılma ve değişmelerini inceler (Banguoğlu, 2004, s.20)

Tahir Nejat Gencan, semantiği üç farklı bilime dayandırır: Psikoloji, mantık ve dilbilim:

1) Tinbilim sorunu: Birbirimizle niçin ve nasıl ilgileniyoruz? Bunun imi nedir? Bu imin tinsel kaynağı nedir?

2) Esemme sorunu: Gerçekle biçimin bağları nedir? Anlam verme görevini taşıyan bir nesneye ya da duruma hangi koşullarla bir im uygulanabilir? Ve bu gerçek anlamı hangi kurallar sağlar?

3) Dilbilim: İmler dizgesinin her birinin yapısına ve görevine dayanan özel kuralları ve sayısız sorunları ele alır. Böylece sözcüğün çeşitli anlamları, değişik kapsamlarla içerdiği, yansıttığı çeşitli kavramlar, dilbilimin bütün dallarında özellikle uygulama alanlarında ele alınır, incelenir (Gencan, 2001, s.533-534).

Bununla birlikte Gencan, dilbilime dayalı anlam bilgisinin diğerlerinden daha büyük bir öneme sahip olduğunu düşünmektedir:

Dilbilime dayalı anlambilgi –yukarıda adı geçen ilk iki bilimin konu edindiği semantiğe göre- daha çok geniş kapsamlı ve daha çok işlektir. Konusu, sözcükleri dilin içerisinde incelemektir. Örneğin: bir sözcük nedir? Biçimiyle, türeyişiyle anlamı arasındaki bağlar nedir? Zaman ve türlü etmenler ona neler kazandırmıştır? Öbür sözcüklerle ilişkilerinde nasıl bir değer kazanır? Bunları nasıl sağlar? (Gencan, 2001, s.534).

Anlam çalışmalarının öncelikle kelime üzerinde yoğunlaştığını, dolayısıyla da kelime anlamı çalışmaları yapıldığını belirtmeliyiz.

Geleneksel anlambilim çalışmaları, genellikle sözcük düzleminde yoğunlaşmıştır. Bu nedenle bu çalışmalar, sözcük anlambilimi çalışmaları olarak nitelendirilir (Toklu, 2003, s.92).

Dili çözenin yolunun onun temel taşı olan kelimeyi fethetmekle başlayacağına duyulan inanç tek tek kelimelerin anlamlarının irdelenmesinin yanı sıra kelimeler arası anlam ilişkilerini incelemeyi de zorunlu kıldı. Ancak, dilimizde kelimenin anlamının ve duygu değerinin tam olarak ortaya çıkması, ancak kullanıldığı bağlam ile mümkün olmaktadır. Bilindiği gibi Türkçe, kelime sayısının çok fazla olmamasına karşın kelimelerinin anlam değerleri ve anlam ilişkileri yönüyle zengin bir dildir. Yabancı dillerde, sözgelimi İngilizce ya da Almancada kelimeler büyük çoğunlukla bir tek temel anlamı karşılarken; her farklı durum ya da varlık için farklı kelimeler kullanılırken bizde kelimeler gerçek anlamının dışında anlamları da karşılamaktadır. Dilimizde kelimenin taşıdığı anlam türü ya da değeri ise kullanıldığı bağlam ile belli olmaktadır. Sözgelimi gül kelimesinin isim mi yoksa fiil mi olduğu; doğru kelimesinin isim mi, sıfat mı, zarf mı yoksa edat mı olduğu ancak kullanıldığı bağlamda anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi kelimenin anlamının yanı sıra yerine göre türünü de belirleyen önemli bir unsurdur bağlam. Bununla birlikte, edebî eserde kimi zaman düşünsel öğelerin, kimi zaman duygusal öğelerin ağırlık kazandığını görürüz. Şunu söylemeliyiz ki, bu öğelerin metindeki kullanımı ile verdiği anlam ve metin dışı, sıradan kullanımı halinde verdiği anlam arasında fark vardır:

İyi bir edebiyat eserinde düşünsel öge, metnin bağlamından çıkarıldığında tek başına taşıyacağı göndergesel anlamı metnin kapalı dünyasında taşımaz. Gerçek dünyaya değil, eserin kapalı dünyasına gönderme yapar ve imge, ritm, simge gibi diğer öğelerin yanında alır yerini (Moran, 2001, s.168).

Aksan, 20. yy. başlarında Ferdinand Saussure'nin, dilbilimde dizge sistemini getirerek önemli ilkeler koyduğuna, gösterge kavramını yerleştirdiğine, kısacası dilbilimde çığır açtığına dikkat çeker (Aksan, 2005, s.18).

Saussure'e göre dil bir sözcükler listesi değil, bir göstergeler dizgesi(sistemi)dir (Aksan, 2005, s.33). Dil, kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir. Onun için de, yazıyla, sağır-dilsiz abecesiyle, simgesel nitelikli kutsal törenlerle, incelik belirtisi sayılan davranış biçimleriyle, askerlerin belirtkeleriyle, vb., vb. karşılaştırılabilir. Yalnız, dil bu dizgelerin en önemlisidir (Saussure, 2001, s.45-46). Yine Saussure'e göre dil göstergesi bir nesneyle bir adı birleştirmez, bir kavramla bir işitim imgesini birleştirir (Saussure, 2001, s.107). Saussure, dış dünyadaki varlıkları, olayları dil yoluyla anlamlandırmamızda gönderge, gösteren, gösterilen ve gösterge diye dört kavramdan söz eder. Buna göre dış dünyadaki varlığın kendisi gönderge, bu göndergenin zihnimizde uyardığı kavram olan gösterilen ve bu kavramın ses imgesi, daha doğrusu sesin zihnimizdeki izi olan -çünkü ancak konuşulduğunda sese dönüşür- gösterilen ve son olarak gösterenle gösterilenin birlikte ortaya koyduğu gösterge'den söz eder. Göstergenin önemli bir özelliği olarak da nedensizliğinden söz eder (Saussure, 2001, s.109-110-111-112). Göstergenin nedensizliği, kavramların belli ses bileşenleriyle ifade edilmesinin tüm diller için geçer, belirgin bir sebep ve kuralının olmamasıdır. Her ne kadar sayıları zaten sınırlı olan yansıma kelimeler, doğadaki seslerin taklidi olarak nedenli göstergeye örnek gibi görünse de, bu kelimelerin her dildeki telaffuzu da ortak olmayıp farklıdır. Sözelimi taş göstergesi ile bu göstergenin ses bileşenleri olan t.a.ş. arasında hiçbir bağ yoktur. İnsanlar tarafından bir uzlaşma ile, yukarıda belirtildiği gibi bir gizli antlaşmayla bu ses bileşenlerinin kullanıldığını söylemeliyiz. Aynı kavram İngilizce s.t.o.n.e, Farsçada s.e.n.g. ve Arapçada h.a.c.e.r. ses bileşenleriyle gösterilmektedir.

Anlam konusu incelenirken ele alınması gereken bir diğ er terim, “kavram”dır. “Kavram”ı nesnelere, varlıkların, hareketlerin zihnimizdeki tasarımları olarak tanımlayabiliriz. Peki, anlam ve kavram ilişkisi nasıl olmaktadır? M. Osman Toklu, anlamı kavramsal birimlerin belirlediğini söyler. Anlamdan önce kavram konusuna açıklık getirilmesi gerektiğini düşünen Toklu, şunu söyler: Bir dilin anlamsal bilgi dizgesi, her zaman o dilin ulamsal kavram dizgesinden kaynaklanan bilgilere dayalıdır (Toklu, 2003, s.89). Ulamsal bilgiden söz eden Toklu’ya göre kavramlar; dış dünya ile ilişkilerimiz sonucu edindiğimiz deneyimlere dayanır. Ulamsal bilgi de dış dünyaya ait varlıkların sınıflandırılmasına ilişkin genel bilgidir ve kavramları ulamlara ayırma insan zihninin temel özelliklerinden biridir (Toklu, 2003, s.89). Kuş denince kanatlı, gagalı ve uçan hayvanlar; ağaç denince gövdesi, dalları ve yapraklarıyla diğ er varlıklardan ayırdığımız nesnelere ulamsal kavram dizgesine ait bilgilerimizdir. Toklu, kavramın anlama dönüşümünü şöyle açıklar:

Ancak bir kavram, bir dilsel biçimle bağlanmışsa anlamdan söz edilebilir. Bu açıdan bakıldığında, dilselleştirilmiş, bir sözcük biçimiyle kaplanmış kavram, anlam demektir. Her anlam bir kavramdır, ancak her kavram bir anlam değildir (Toklu, 2003, s.89).

Aksan, anlamlama ile kavramlaştırmayı eş tutar: “... anlambilimde bir nesneyi, bir eylemi, bir olayı, zihnimizde bir ses bileşimine, bir göstergeye bağlama, bir kavramı bir göstergeyle dile getirmeye *anlamlama* ya da *kavramlaştırma* denir (Aksan, 2005, s.97).

3. 2. MÜFREDAT PROGRAMLARINDA SEMANTİK UNSURLAR

Esasında edebiyat; bilinen yaygın tanımıyla duygu ve düşüncelerin sözlü ya da yazılı olarak etkili bir şekilde anlatılması sanatı olduğuna göre bu etkinliğin temelinde anlatma ve dolayısıyla anlama çabası yatmaktadır. Müfredat programlarında edebiyat, dil bilgisi ve kompozisyon şeklinde bölümlenmişse de her üç alan Millî Eğitim Temel Amaçlarını gerçekleştirmek, birtakım değerleri, iletmek ve yerleştirmek hedefindedir. Ancak biz, konumuz gereği, programlarda nihâî amaca bakmadan önce, yalnızca anlam konusuyla ilgili unsurları öne çıkarıyoruz.

Cumhuriyet döneminde, Türk Dili ve Edebiyatı öğretimi için ilk program, Vasıf Çınar tarafından 1924'te "II. Heyet-i İlmiye" toplantısında hazırlandı ve "Lise Müfredat Programlarının Esbab-ı Mucibe Lâyihası" adıyla bir kitapçıkta yayımlandı. Bu kitapçığın Türkçe bölümü M. Fuat Köprülü, Ali Canip Yöntem ve Süleyman Şevket Tanlı tarafından hazırlanmıştır. Ortaokul, lise ve öğretmen okullarında Türkçe öğretiminin nasıl yapılacağına dair ilkeler ve açıklamalar yer almaktadır. (Göğüş, 1978, s.45; Karakuş, 2002, s.173).

Müfredat programlarının 1. sınıflar bölümünde anlama dayalı, benzetme ilgisiyle kurulan edebî sanatlar yer almaktadır. 1934 programında şöyle belirtilir:

Mecazlar: teşbih, istiare, mecazı mürsel, kinaye, tariz.

...

Divan edebiyatında nesir ve nazım neveleri, bu nevilere ait parçalar izah edilirken divan edebiyatına has mana ve lâfız san'atleri gösterilecektir. Arapça, acemce kelimelerle terkiplerin mana ve mahiyetleri izah edilecektir (Duman, 1992, s.97).

1938 programında anlama dayalı bu edebî sanatlar sınıflandırılarak yine birinci sınıfta yalnızca teşbih ve istiare olarak gruplandırılan mecazlara yer verilir.

Programlar küçük değişikliklerle yenilenirken, anlam konusu az veya çok programların içeriğinde yerini almaktadır. Sözelimi, 1952 programının edebiyat,

kompozisyon ve dil bilgisi bölümlerinde anlam, kelime ve okuma üzerine şu ifadeler dikkati çeker:

1. sınıfların ders konuları, Okuma ve Edebiyat bölümünde ifade özellikleri:

...

III. Edebî eserlerin ifade özellikleri (Teşbih, mecaz, mecazın belli başlı çeşitleri).

Dil bilgisi bölümünün ses bilgisi kısmında 4. madde şöyledir:

Cümlelerin söylenişindeki ton değişikliklerinin mâna ile ilgisi (Duman, 1992, s. 129-130).

Yazılı kompozisyon bölümü, kelime hazinesini arttırmaya yönelik amaçlar vermektedir:

I. Kelime hazinesini genişletme.

a. Sözlük, ansiklopedi gibi eserlerde istenen kelimeleri bulma, bir kitabın indeksinden faydalanma;

b. Eş mânalı, karşıt, eş sesli, kökteş kelimeleri bulma ve inceleme;

c. Yeni öğrenilmiş kelimeleri kullanabilme (artık yaşamıyan kelimeler üzerinde ısrar edilmemelidir.)

d. Çok zaman yanlış kullanılan kelimelerin doğru kullanılacakları yerlerin belirtilmesi;

e. Bir soruyu, bir metni kelimeleri inceleme yolu ile iyi anlama; (Duman, 1992, s.138)

1954-1955 programının “Şekil Meseleleri” bölümünde konuyla birlikte uygulamaya dair açıklamalar verilir:

... Her ifadede aranması gereken açıklık, zenginlik, canlılık gibi vasıflar ve bunlara engel olan ihmaller ve eksiklikler hakkında, yeri geldikçe gerekli müşahedeler yaptırılmalıdır. Söz figürleri (edebî sanatlar) süs olarak değil, daha ziyade bir ifade zarureti olarak benimsetilmelidir. Gerek mecazların (istiare, alegori, mürsel mecaz), gerek söz diziminden (hazf, tedric, tekrar, vb.) ve düşünüş tarzından (teşbih, tezat, canlılaştırma,

mübalâğa, nida, soru, vb.) doğan öbür figürlerin ifadeye kazandırdıkları canlılık, tipik örneklerine rastlandıkça belirtilmelidir (Duman, 1992, s.156-157).

Diğer bazı etkenlerle beraber “mecazların mücerret ve kuru tahlillere tâbi tutulması”nın edebiyat öğretiminin zayıflığı olduğu belirtilmektedir (Duman, 1992, s.156).

1956 programında da aynen yer alan bu ifadelerin devamında, “Kelime hazinesi ve cümleler” bölümünde anlam konusu ile daha yakından ilgili açıklamalar yer almaktadır:

Dile hâkim olmak, mânaları ve değerleri iyi bilinen kelimelerden meydana gelmiş zengin bir kelime hazinesini ve çok sayıda çeşitli cümleler kurma maharetini kazanmış olmak demektir.

Öğrencilerin kelime hazinelerini beslerken şunları dikkate almamız gerekir:

1. Kelimeleri, ifade ettikleri eşyadan ve fikirlerden ayırarak (meselâ, hazır listeler halinde) öğretmemeliyiz. En doğru yol, bunları psikolojik alâkalara göre gruptandırmaktır. Bazan kökteş kelimeler bile, bu bakımdan birbirlerinden uzak kalırlar. Fakat aynı fikir nizamına, aynı hayal grubuna giren, biri düşünülünce öbürü az çok vâzih bir şekilde hatıra gelen kelimeler arasında psikolojik bir alâka var demektir. Uygulamada, isim, sıfat, fiil olarak aynı duyguyu ifade eden kelimeleri buldurmak; içinde boşluklar bulunan metinlerde, cümlenin umumi mânasına göre, birbirine yakın kelimelerden uygun düşecekleri kullanılmak; verilen bir konu üzerinde cümleler kurdurmak; aynı cümlede iki boşluk bırakarak bunlardan her birine eş mânalı iki kelimedenden hangisinin uyacağını buldurmak, vb. şekillere başvurulur. Daima göz önünde bulundurulacak bir nokta, kelimelerin tek başlarına sarih mânalar taşıyamaları ve kendilerini daha çok cümlede belli etmeleri keyfiyetidir.
2. Çalışmalar umumi kültür dilimizde yaşıyan kelimeler üzerinde toplanmalı, eski, az kullanılan veya tutunmamış kelimelerde ısrar edilmemelidir (Duman, 1992, s.210).

1957 programında da aynen yer alan yukarıdaki açıklamaların yanı sıra, anlam birimi olarak “cümle”ye şöyle yer verilmiştir:

Cümle, dilde en küçük canlı unsurdur. Kelimenin benimsetilmesinde, kelime gruplarının vazifelerinin açıklanmasında... daima bir mâna bütünlüğü taşıyan cümlelerden faydalanılır (Duman, 1992, s.211).

Anlam, ifade bakımından cümlenin merkeze alınması gerektiği, programın(1957 programı) “Dil bilgisi” bölümünde tekrar belirtilir:

Düşüncenin ifadedeki karşılığı daima cümle olduğundan, incelemelere cümleden başlamanız, ondan sonra derece derece cümleciklere, söylenişleri birer bütün teşkil eden kelime gruplarına geçmemiz doğru olur. Kelime ancak cümlenin içinde hayat kazanacağı için, sabit ve sarıh bir varlığı olmayan mücerret kelimeler üzerinde uğraşmamız, beklediğimiz verimi sağlayamayacaktır (Duman, 1992, s.222).

Programın dil bilgisi bölümünün üçüncü sınıflara ayrılan konularından beşinci maddede verilen konu, doğrudan anlam alanına hitap etmektedir:

Kelimelerde mâna değişiklikleri (Kaybolmuş, eski, yeni; mânası daralan, genişleyen, değişen; terim, deyim, mecaz haline gelen kelimeler ve gruplar...) (Duman, 1992, s.224).

Bu ifadeler, sonraki müfredat programlarında da tekrarlanmaktadır.

1992’de yürürlüğe giren ve 1998’de düzeltmeler yapılan programın açıklamalar bölümünün 31. ve 36. maddeleri anlama yönelik öğrenci kazanımlarını içerir:

...

31. Türk Dili konuları, dilin sırf şekil bakımından anlatımı şeklinde değil, metinler üzerinde yaptırılacak gözlem ve mukayeselerle mânânın iyi kavranılmasını dolayısıyla öğrencinin kendi fikirlerini, duygularını ve isteklerini doğru ifade etme onuruna varmasını hedefleyen, yapıcı bir çalışma ile verilir.

...

36. Konuşma ve yazmada dile hâkim olmanın temel şartının mânâları ve değerleri iyi bilinen kelimelerden meydana gelmiş, zengin bir kelime hazinesine sahip olma ve çok sayıda çeşitli cümleler kurabilme becerisi kazanmak olduğu şuuru verilir.

Aynı programın 9. sınıflar edebiyat bölümünün dil ve üslûp maddesinde ifade özellikleri, söz sanatları, teşbih, istiare, tenâsüp, hüsn-i tâlil, Tecâhül-i Arif, mecâz-ı mürsel, teşhis, mecaz, tezat, mübalağa, vb. unsurları geçmektedir (Tebliğler Dergisi, 1992, s. 7). Programın 9. sınıflar Türk Dili bölümü, önceki müfredatlar göre daha ayrıntılı bir yaklaşım içerir. 9. sınıf, Türk Dili 5. bölüm, tamamen anlam bakımından kelimelere ayrılmıştır: Eş sesli, eş anlamlı, zıt anlamlı, mecaz, deyim, terim, gerçek ve yan anlamlı kelimeler (Tebliğler Dergisi, 1992, s.23). Programın 11. sınıflar Türk Dili bölümünde “Anlamlarına Göre Cümleler” başlığında olumlu, olumsuz cümleler ve soru cümlesi ele alınmaktadır (Tebliğler Dergisi, 1992, s.27)

3. 3. METİN TAHLİLLERİ

ALP ER TUNGA SAGUSU (1. Kitap: Serhat Yayınları)

Günümüz Türkçesiyle

Alp Er Tunga öldi mü

Alp Er Tunga öldü mü?

İsiz ajun kaldı mu

Kötü dünya kaldı mı?

Ödlek öçin aldı mu

Felek öcünü aldı mı?

Emdi yürek yırtılır

Şimdi yürek yırtılır.

(...)

Ödlek arıg kevredi

Felek iyice zayıfladı;

Yunçıg yavuz tovradı

Sefil ve kötüler güçlenip kuvvetlendi.

Erdem yeme sevređi

Erdem (iyice) azaldı;

Ajun begi çertilür

Dünyanın beyi yok olur.

(...)

Bilge böğü yunçıdı

Bilgili ve akıllı (olanların hâli) kötüleşti;

Ajun anı yançıdı

Dünya onları ezdi, hırpaladı.

Erdem eti tınçıdı

Erdemin etleri çürüdü ve bozuldu;

Yerke tegip sürtülür

Yerlere değip sürüklenir.

Divânü Lûgati't-Türk

Metinde Kullanılan Kelime sayısı: 37+başlık(4)

Günümüz Türkçesiyle verilen metinde kullanılan kelime sayısı: 46

Açıklaması verilen kelime ve kelime grubu sayısı: 19

İncelemeler: Şiirin bütününde en çok dikkat çeken anlam olaylarının somutlaştırma ve kişileştirme olduğunu görmekteyiz. İlk dörtlükte dünya ve felek olumsuz nitelikleriyle kişileştirilmektedir. Devellioğlu lügatinde felek kelimesinin birinci anlamı “Gökyüzü, semâ” olarak geçerken beşinci anlamı da, “Eskilerin inanışına göre, her seyyareye(gezegen yıldız) mahsus bir gök tabakası” şeklindedir (Devellioğlu, 2004, s.255). Eski inanışa göre felekler dokuz katlıydı ve her kattaki gezegen dünyadaki yaşam üzerinde bin sene etkiliydi. İnsanların başlarına kötü şeyler geldiğinde kadere kızılıp felekten bilinmesi doğal karşılanmaktaydı. Son mısradaki aşırı üzülmeye halini ifade eden “yürek yırtılır” sözü kullanılarak somutlaştırma yapılmıştır.

Metnin ikinci dörtlüğünde benzetme ve somutlaştırmalar devam etmektedir. Felek, yine olumsuz nitelikleriyle anılmaktadır. Felek, zayıflamıştır. Buradaki zayıflamak fiili, soyut anlamıyla düşünülmelidir ve bozulmak, kötüye gitmek anlamında kullanılmıştır. Zayıflayan feleğe karşın sefil ve kötüler kuvvetlenmiştir. Zayıflamak ve kuvvetlenmek fiilleriyle tezat yapılmıştır.

Üçüncü dörtlükte ezen ve hırpalayan dünya, yine olumsuz özellikleriyle kişileştirilmektedir. Erdem ise etleri çürüten, bozulan ve yerlerde sürünen bir canlı olarak somutlaştırılmıştır.

Metinde genel anlamı kelime geniş bir çerçevede sunulmaktadır. Sefil ve kötülere karşın bilgili ve akıllıların durumu felek ve kötü dünya yüzünden iyi değildir.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Birinci dörtlükte Alp Er Tunga'nın ölümü karşısında duyulan acı hangi anlatımlarla, nasıl anlatılmıştır?	KAVRAMA
2. Kötü dünyanın kalması, zamanın öcünü alması ne demektir?	KAVRAMA
3. Şiirde Alp Er Tunga hangi dolaylı anlatımlarla övülmektedir?	BİLGİ
4. Şiirde nasıl bir Alp Er Tunga portresi çizilmiştir?	KAVRAMA
5. Şiirin uyak ve rediflerini gösteriniz.	BİLGİ

KUTADGU BİLİĞ (2. Kitap: İnkılâp Yayınları)

**Mini emgetür til idi ök telim
Başım kesmesüni keseyin tilim**

**Bilip sözlese söz biligke sanur
Biligsiz sözi öz başımı yiyür**

**Öküş sözleme söz birer sözle az
Tümen söz tügenin bu bir sözde yaz**

**Biligsiz karagu turur belgölüg
Yorı ay biligsiz bilig al ülüg**

**Kişi togdı öldi sözi kaldı kör
Özi bardı yalnuk atı kaldı kör**

**Kamug edgölükler bilig asgı ol
Bilig birle buldı mesel köke yol**

**Biliglig çıkarmasa bilgin tilin
Yarutmaz annın bilgi yatsa yalın**

Günümüz Türkçesiyle

Beni pek çok üzüyor gerçekten, dil sahibi olmak,
Başımı kesmesinler, ben keseyim dilimi

Bilerek söylenen söz bilgi sayılır,
Bilgisizin sözü kendi başını yer.

Çok konuşma, sözü az ve birer birer söyle
Yüz bin sözün düğümünü bu bir sözde çöz.

Bilgisiz kördür, besbelli,
 Yürü ey bilgisiz, bilgiden pay al.

Kişi doğdu, öldü, sözü kaldı, bak!
 Özü gitti insanın, adı kaldı bak!

Bütün iyilikler bilginin faydasıdır,
 Bilgi ile göğe bile yol bulunur.

Bilgili (ortaya) çıkarmazsa bilgin dilini
 Aydınlatmaz (etrafını) onun bilgisi, yıllarca yatsa bile.

Metinde Kullanılan Kelime sayısı: 75(+2 Başlık)

Günümüz Türkçesiyle verilen metinde kullanılan kelime sayısı: 80

Açıklaması verilen kelime ve kelime grubu sayısı: 15

İncelemeler: Didaktik bir nitelik taşıyan metinde bilginin önemi ve faydası üzerinde durulmaktadır. Dil, söz, bilgi gibi genel anlamlı, son derece zengin yan anlamlara sahip ve farklı çağrışımlara imkân veren kelimeler kullanılarak öğütler verilmiştir. Metinde toplumsal içerikli soyut kelimelerin geniş yer tuttuğunu görmekteyiz: Dil, söz, bilgi, bilgili, bilgisiz, bilgin, iyilik.

Bilip sözlese söz biligke sanur(Bilerek söylenen söz bilgi sayılır.) mısrasında bilmek fiilinin farklı bir anlamda kullanıldığını görürüz. İnsanlar eylemlerinden ve söylediklerinden sorumludurlar. “Bilerek söylenen söz” ile Bilmek fiilinin tanımak, hatırlamak gibi anlamlarının dışındaki bu kullanımına Yunus Emre gibi şairlerde de rastlamaktayız. “Sen seni bil” diyen Yunus, insanın diline, sözlerine hâkim olması gerektiğini hatırlatmaktadır. Ağzından çıkanı kulağı duymak, gibi deyimlerden

bildiğimiz ve yalnızca akıl sahibi insanlara attığımız sözlerinden sorumluluk alma, diline sahip olma özelliği üzerinde duruluyor. Kutadgu Bilig, deyimler açısından zengin bir eserdir. “Söz” kelimesiyle kurulan deyimler bile önemli yer tutmaktadır (Çetinkaya, 2001, s. 60-61-62-63-64-65).

Bir diğer anlam özelliği, bilmekle doğrudan ilgili bir kavram olan öğrenmek fiilinin kullanılmaması ve taşıdığı anlamın yine bilmek fiiliyle karşılanmasıdır. Bilgili olmak, bilgiden pay almak, öğrenmekle mümkündür.

Yarutmaz anın bilgi yatsa yalın (Aydınlatmaz (etrafını) onun bilgisi, yıllarca yatsa bile.) mısrasında bilginin ışık gibi düşünülerek etrafını aydınlattığına vurgu yapılması bu bilinen benzetmenin ve anlam olayının daha o dönemlerde bile kullanıldığını göstermektedir.

Kişi togdı öldi sözi kaldı kör/Özi bardı yalnuq atı kaldı kör (Kişi doğdu, öldü, sözü kaldı, bak!/Özü gitti insanın, adı kaldı bak!) beytinde insanı insan yapan, kişiöğlü kılan niteliklere vurgu yapılmaktadır. Kişinin kendisi, özü, geçici tarafını temsil ederken insan sözüyle yaşamakta, kendinden sonraki nesillere adını duyurarak hayat bulmaktadır. Söz ve öz kelimeleri anlam bakımından ilişkilendirilip bütünlük kurulurken şiirin fonolojik ve estetik boyutu da düşünülmüş görünmektedir.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Okuduğunuz beyitlerde neler öğütleniyor? 2. Beyitlerdeki uyakların çeşitlerini belirtiniz. Şiirdeki beyit örgüsü mesneviye benzemektedir. Genellikle bu nazım şekliyle hangi konular işlenmektedir? 3. Okuduğunuz metindekilerle, bugün bizim kullandığımız benzer sözlerin ayrımlarını gösteriniz.	KAVRAMA BİLGİ ANALİZ

MESNEVİ (3. Kitap: MEB Yayınları)

**Dinle neyden, duy neler söyler sana.
Derdi vardır ayrılıklardan yana.**

**“Kestiler sazlık içinden” der beni.
Dinler, ağlar hem kadın hem er beni.**

**Hasret anlatmam için bulmam gerek,
Ayrılıktan parçalanmış bir yürek.**

**“Asl”ı kaybetmişse bir insan, arar.
“Asl”a dönmek için hep uygun an arar.**

**Dosta kâh yoldaş olup kâh düşmana,
İnleyip sesler duyurdum her yana.**

**Dost olur zannımca, her insan bana;
Bîhaber, gel gör ki, sırrımdan yana.**

**Sırlarım olmaz iniltimden uzak;
Her göz etmez fark, işitmez her kulak.**

**Saklı olmaz birbirinden can ve ten,
Canı her göz görmez, amma bil ki sen,**

**Bir ateştir, ses değildir, ney sesi.
Kimde yok ateş, yok olsun böylesi!**

**Sevgiden ağlar, eğer ağlarsa ney;
Sevgiden çağlar, eğer çağlarsa ney.**

**Ney o şeydir; perde yırtıp perdesi,
Dost edinmiş dostu hasret herkesi.**

**Hem devadır ney denen şey, hem zehir;
Bir bulunmaz arkadaşdır, hemfikir.**

**Anlatır ney, aşk-ı Mecnun'un nedir;
Kanlı bir yoldan haber vermektedir.**

**Müşteri yalnız kulak, dil söz dedi.
Aşk-ı mecnun bildi; âkil bilmedi.**

**Derdimizden gün zamansız dolmada,
Her yalnız bir günle yoldaş olmada.**

**Gün geçip isterse yaz, ersin güze;
Ey temiz insan, sağ ol kâfi bize!**

**Kandı her varlık, balık kanmaz suya;
Rızık eğer eksikse, gün dolsun mu ya?**

**Anlamaz olgun adamdan ham adam;
Söz hem az, hem öz gerektir vesselâm.**

Mevlana

Metinde Kullanılan Kelime sayısı: 101+1(başlık)

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 7

İncelemeler: Mevlana'nın tasavvuf düşüncesini işlediği alegorik bir eserle karşı karşıyayız. İnsanın kâinattaki yeri, hayat karşısındaki tutumu semboller yardımıyla anlatılmıştır.

Şiirde en belirgin anlam özelliği kişileştirmeye başvurulması, neyin insanla özdeşleştirilmesidir. Ana tema ise ayrılık duygusudur. Ney aracılığıyla daha çok işitme duyusuna hitap edilmektedir. Metnin konusunu kısaca anlattırsak; sazlıklarda bir kamış iken koparılan ney, ana vatanından uzaklaşmıştır. Sürekli hasreti yaşamaktadır. Bu yüzden ağlayıp inlemektedir.

İlk beyitten itibaren kullanılan kişileştirme sanatı, ikinci beyitte intak sanatıyla birlikte devam etmektedir. İkinci beytin ikinci mısrasında kadın ve erkek kelimeleriyle genelleme yapılmıştır. Üçüncü beyitteki “ayrılıktan parçalanmış bir yürek” kelime grubuyla mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Dördüncü beyitte geçen ve metnin anahtar kelimelerinden olan “asl” için Devellioğlu Lügatindeki açıklamasının ilk maddesinde şöyle denmektedir: “asıl, kök, dip, kütük, temel, esas, kaide, kural; hakikat, soy, nesep; bir şeyin belli başlı kısmı; başlangıç; baş; yer; sıhhat.” (Devellioğlu, 2004, s.44). İnsanın varlık sebebi olan bu “asl”a kavuşması zaman kavramına bağlanmıştır.

Kişileştirilen ney beşinci beyitte dost ve düşman gibi karşı kutupları kucaklayarak evrensel duyguları yansıtan engin bir hoşgörü anlayışını temsil etmektedir. Altıncı beyitte yine intak sanatı söz konusudur. Ney, taşıdığı sırrı bilmeden insanların kendisine dost olduklarını söylüyor. Sır, her ne kadar gizli kalması gereken bir kavram ise de aslında neyin iniltisinden uzak değildir. Onu her göz fark edemez, her kulak işitemez. Burada göz ve kulak kelimeleriyle aslında bu organların sahipleri olan insanlar kastedildiğinden mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Altı, yedi ve sekizinci beyitlerde tenasüp içinde kullanılan bîhaber, sır ve saklı kelimeleri ney'in herkesin fark edemediği derdine işaret etmektedir. Can ve ten, karşıt gibi

görünen ancak birbirini tamamlayıp bütünü oluşturan biri soyut diğeri somut unsurlardır. Camı her gözün göremeyeceği söylenirken yine gözün sahibi kastedilerek mecaz-ı mürsel yapılmaktadır.

Dokuzuncu beyitte ney sesi bir ateşe benzetilir. Beytin anlam yoğunluğu ateş kelimesi üzerinde toplanmıştır. Neyin yaşadığı var sayılan yoğun hasret duygusunu yansıtan sesi çok etkilidir ve ateşe benzetilir. Şaire göre bu ateşi herkes taşımalı, bu hasret duygusunu herkes tanımalıdır. Onuncu beyitte anlamdan çok şekil özelliklerinin, ses değerlerinin öne çıktığını ve anlam yoğunluğunun kelime tekrarları yoluyla sağlandığını görüyoruz. Ney, insan gibi ağlayarak kişileştirilmiş, ırmak gibi çağlayarak da doğadaki nesnelere arasında aktarma yapılmıştır. Burada neyin sahip olduğu temel duygu sevgidir.

On birinci beyitte dikkat çeken anlam özelliği, aynı mısradaki iki kez geçen perde kelimesinin anlam farklılığıdır. Mısradaki ilk perde kelimesi, bir şeylerin gizlenmesini sağlayan nesne ya da özellik olarak düşünülür. Bu perdeyi ortadan kaldıran ikinci perde ise, kelimenin müzik terimi olarak karşıladığı seslerin niteliğine işaret etmektedir. Müzikte seslerin kalınlık ve incelik derecesi perde terimiyle karşılanmaktadır.

On ikinci beyitte deva ve zehir kelimeleriyle tezat yapılmıştır.

On üçüncü beyitte telmih yoluyla Mecnun'un aşkını anlatan ney kişileştirilmiştir.

On dördüncü beyitte geçen "mecnun" kelimesi iki anlama gelecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır. Birinci anlamıyla Fuzulî'nin yazdığı mesnevinin, bilinen aşk hikâyesinin kahramanı Mecnun'u hatırlatırken ikinci ve asıl vurgulanmak istenen anlamıyla da "deli, divâne" demektir. Mecnun ve âkil kelimeleriyle de tezat yapılmıştır.

On beşinci beyitte şair, geneli ifade eden çoğul şahıslı anlatım kullanarak zamanını değerlendiremediğini söyler. "Her yanlış bir günle yoldaş olmada." cümlesindeki gün ve yanlış kelimelerinde kişileştirme yapılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Neyin hikâyesini kendi cümlelerinizle anlatınız.	KAVRAMA
2. Neyin kendisini dinleyenlerden şikâyeti nedir?	KAVRAMA
3. Ney ile Mecnun arasında nasıl bir benzerlik bulunmaktadır?	SENTEZ
4. Ney sesi bir ateşe benzetilmektedir. Tasavvuf düşüncesine göre ateş kelimesinin yüklendiği anlam nedir?	BİLGİ
5. Son beyti yorumlayınız.	KAVRAMA
6. Mevlânâ, metinde insanın hikâyesini anlatmaktadır. Ney ile insan arasındaki benzerlikleri bulunuz.	SENTEZ
7. Metni şekil yönünden inceleyiniz.	BİLGİ

İncelemeler: Yunus Emre'nin şiirlerinde tasavvufî kavramlar, soyut ifade ve ibareler son derece geniş yer tutar. Ancak bu soyut kavramlar dönemine göre güncel, bilinen nesnelere hareketle başarılı bir şekilde somutlaştırılmaktadır. Tasavvuf şiirinde ve Yunus'un şiirlerinde en fazla gördüğümüz özelliklerden biridir somutlaştırma.

Metin, temelde iki şahsı, şairi ve Yaratıcıyı merkeze almaktadır. Ben ve sen zamirleri şiirin başından sonuna kadar tekrarlanır. Sadece ilk dörtlükte geçen "ben" zamiri dörtlükteki kelime sayısının üçte birinden fazladır. Şair, sürekli "ben" zamiriyle kendinden bahsetmesine karşın benlik duygusunu öne çıkarmayıp kişisel eksikliklerini ve isteklerini vurgulamaktadır. Dörtlüğün üçüncü mısrasında yanmak fiilinin mecazlı kullanımını görmekteyiz. Eskiden gece anlamını karşılayan dün(tün) kelimesi anlam daralmasına uğrayarak yalnızca bir önceki günü ve yine buradan anlam genişlemesi yoluyla da geçmişi karşılar duruma gelmiştir.

İkinci dörtlükte varlık ve yokluk kavramlarının zıtlığı, sevinmek ve yerinmek fiilleriyle desteklenmiştir. Ne ... ne bağlacıyla da olumsuzluk anlamı sağlanmıştır.

Üçüncü dörtlükte aynı kökten türeyen aşk ve âşık kelimeleriyle iştikak sanatı yapılmıştır. Aşk, bir denize benzetilerek somutlaştırılmıştır. Görünme, belirme anlamında kullandığımız tecelli kelimesi ise âşığın aşkı tanınması anlamına bürünmüştür.

Dördüncü dörtlükte üzme fiili, eski Türkçedeki anlamıyla kullanılmıştır. Eski Türkçede kesme fiilini karşılayan üzme kelimesi günümüzde bilinen anlamıyla soyut bir durumu karşılamak üzere kullanılmaktadır. Dolayısıyla anlam değişmesi söz konusudur. Yine burada aşk, zincire benzetilip somutlaştırılarak sağlam ve sıkı bir bağ anlamını vermiştir. Aynı zamanda somut anlamda, eskiden delilerin zincire vurulduğu hatırlatılıyor olmalıdır. Şair, bu zincirlerden kurtularak dağlara düşmek istemektedir. Düşme fiili de, gerçek anlamının dışında başka, genellikle olumsuz bir duruma geçmek anlamında kullanılmıştır. Elden düşme, ayağa düşme, düşenin dostu olmaz, örneklerinde olduğu gibi. Kelimenin bu olumsuz kullanımında aşağı-

yukarı, alt-üst kelimelerinin etkisi olsa gerek. Bilindiği gibi alt ve aşağı kavramları mecazlı kullanımlarında olumsuz sıfatlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dün ü gün, yani gece ve gündüz karşıtlığı bu dörtlükte de kullanılmıştır.

Beşinci dörtlükte farklı anlayış ve kesimlerden insanların ortak tema karşısındaki tutumları özetlenmiştir. Tasavvuf ehli sûfiler, ticaret erbâbı âhiler ve ismi aşkla özdeşleşen Mecnûn'un isteğiyle, arzusuyla kendi dileğini karşılaştırmıştır şair.

Altıncı dörtlüğün üçüncü mısrasında toprak, kişileştirilmiştir.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Daha önce edindiğiniz tasavvufla ilgili bilgilerinizi de anımsayarak Yunus Emre'nin nasıl bir aşkla kendinden geçip gece gündüz ıstırap çektiğini açıklayınız. Çekilen ıstırap ne zaman sona erecektir?	KAVRAMA
2. Varlığa sevinmemeyi, yokluğa üzülmeyi hangi insanlar başarabilir?	KAVRAMA
3. Dördüncü dörtlükteki “şarap”, tasavvufta neyin simgesidir?	BİLGİ
4. “Sensin dün ü gün endişem” sözünden ne anlıyorsunuz?	KAVRAMA
5. Şiirin uyaklarını gösteriniz.	BİLGİ

TUYUĞLAR (2. Kitap: İnkılâp Yayınları)

Dilberin işi itâb ü nâz olur
 Çeşm-i câdu gamzesi gammâz olur
 Ey gönül sabret tahammül kıl ana
 Yâre irişmek işi az az olur

Hakk'a şükür koçların devrânıdır
 Cümle âlem bu demin hayrânıdır
 Gün batardan gün doğan yire değin
 Aşk erinin bir nefes seyrânıdır

KADI BURHANETTİN

Divan Şiiri Antolojisi

Hzl. Halil Erdoğan CENGİZ

Gözi can esrütmeğe hammâr imiş
 Kaşı gönül yılmaya mîmâr imiş
 Diledüm hâlin ki gözine diyem
 Turfa budur gözleri bîmâr imiş.

KADI BURHANETTİN

-Günümüz Türkçesiyle-

Güzelin işi (âşıkların) paylamak ve onlara naz etmek olur
Gözleri, akli baştan çıkarıcı büyücü; gamzesi ortalığı karıştırıcı olur.
Ey gönül! Sen ona tahammül et, sabret.
Çünkü, sevgiliye kavuşmak yavaş yavaş olur.

Tanrı'ya şükür ki yiğitlerin devridir.
Bütün âlem bu anın hayranıdır.
Gün batısından gün doğusuna her yere
Aşk erinin bir anlık gezintisidir.

*

Gözü, ruhu kendinden geçiren içki sunucu imiş,
Kaşı gönül yıkan mimar imiş,
Gözünün durumunu şöyle söylemek istedim:
Bu taze gözler hasta imiş.

Metinde Kullanılan Kelime sayısı: 62+başlık(1)

Günümüz Türkçesiyle verilen metinde kullanılan kelime sayısı: 73

Açıklaması verilen kelime sayısı: 11

İncelemeler: İlk dördlükte iki kez geçen “iş” kelimesi TDK Türkçe sözlükte sekiz farklı anlamıyla yer almaktadır (TDK, 2000, s.499). Dilberin işinin naz ve âşığı azarlama olduğunu söyleyen şair, sevgilinin davranış özelliğini onun mesleği gibi gösteriyor. Son mısradaki geçen sevgiliye ulaşmak isteği de aynı şekilde meslek, uğraş anlamında değiştirilerek “iş” kelimesiyle karşılanmıştır.

Şair, daha çok benzetmeye dayalı sanatlara başvurmuştur. Sevgilinin gözleri cadiya, büyücüye; yan bakışı da arabozucu bir kimseye benzetilerek kişileştirme yapılmıştır. Yine, üçüncü mısradaki gönlünü kendinden bağımsız bir kimse gibi karşısına alıp ona seslenerek kişileştirme yapmıştır. Şair, divan şiirinin kalıplarına ve mazmunlarına bağlı olarak dilber, yâr, çeşm, gamze, câdu, gammaz gibi anlam bakımından uyum gösteren kelimeleri bir arada kullanarak tenasüp yapmıştır.

İkinci dördlüğün ilk mısrasında “koç” kelimesiyle açık istiare yapılmıştır. Devrân kelimesi TDK Türkçe sözlükte 1. Dünya, 2. Kader, talih, 3. Zaman anlamlarıyla bulunmaktadır (TDK, 2000, s.275). Dördlükte “dem”, “gün batardan gün doğan”, “bir nefes” gibi kelime ve sözlerle zaman anlamı öne çıkarılmaktadır. Son mısradaki geçen “nefes” kelimesi görece bir zaman kavramının önemini ifade etmektedir. Bu bir nefeslik anda gün batımından gün doğumuna zaman ve mekân engeli tanımsızın aşk erinin gezintisi gerçekleşir. Şiirde aşk bir orduya ya da komutana benzetilirse onun da askerleri olan aşk erleri vardır. İkinci mısradaki geçen “Cümle” kelimesi “Bütün, hepsi” anlamında, “Âlem” de “Dünya” anlamında kullanılırken ikisi birlikte kullanıldığında bağlam değişmekte, “Bütün herkes, insanlar” anlamını kazanmaktadır.

Üçüncü dördlükte şairin bağlı olduğu şiir geleneğine uygun olarak sevgili ele alınmaktadır. Sevgili bir bütün olmasına karşın ona ait değerler, güzelliğini gösteren parçalar, mesela organları kişileştirilmiştir. Buna göre sevgilinin gözü canları sarhoş

edermiş. “Can” kelimesi de metinde tekil hâliyle yer almasına karşın genel anlamda kullanılıp sevgiliden etkilenen bütün canları, kısacası can taşıyan insanları(dolayısıyla mecaz-ı mürsel yapılmıştır), özelde ise âşıkları karşılamaktadır. Sevgilinin gözü canları sarhoş eden bir şarap satıcısı olarak kişileştirilmiştir. Kaşı da gönül yıkan mimar olarak kişileştiriliyor. “Gönül” soyut bir varlığı karşılarken yıkmak fiiliyle birlikte kullanılarak somutlaştırılıyor. Daha doğrusu istenmedik bir eylem deyim hâlinde somut olarak dile getiriliyor. Normalde mimarın işi yapmak, imar etmek iken bu mimar, gönüller yıkmaktadır. Bu yüzden, doğrudan değilse de tezat yapılmış, karşıtlık anlamı verilmiştir. Son mısradaki şair sevgilinin gözlerinin güzelliğini anlatmak için alışılmadık bir kullanımla turfa(Taze, az bulunur, tuhaf) kelimesini tercih ediyor.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Metinde, Azerî Türkçesinin özelliklerini taşıyan ek ve kelimeleri bulunuz. Bu kelimeleri bugünkü şekliyle söyleyiniz, aralarındaki farkı belirtiniz.	BİLGİ-ANALİZ
2. Her tuyuğda dile getirilmek istenen tema için nelerden söz ediliyor? Benzetmeleri gösteriniz.	KAVRAMA-BİLGİ
3. Dörtlüklerdeki uyak örgüsünü, türlerini ve redifleri inceleyiniz.	BİLGİ

HARNÂME (2. Kitap: İnkılâp Yayınları)

Bir eşek var idi zaif ü nizâr
 Yük elinden katı şikeste vü zâr
 Gâh odunda vü gâh suda idi
 Dün ü gün kahr ile kısuda idi
 Ol kadar çeker idi yükler ağır
 Ki teninde tü komamıştı yağır
 Dudağı sarkmış u düşmüş enek
 Yorulur arkasına konsa sinek
 Kargalar derneği kulağında
 Sineğin seyri gözü yağında
 Arkasından alınca palanı
 Sanki it artuğıydı kalanı

Bir gün ıssı eder himâyet ana
 Ya'ni kim gösterir inâyet ana
 Aldı palanını vü saldı ota
 Otlayarak biraz yürüdü öte
 Gördü otlukta yürür öküzler
 Odlu gözler ü geri(l)ü göğüsler
 Boynuzu bazısının ay bigi
 Kiminün halka halka yay bigi
 Ne yular derdi ne gam-ı pâlân
 Ne yük altında haste vü nâlân
 Acebe kalur u tefekkür ider
 Kendi ahvalini tasavvur ider.
 Ki biriz bunlarıyla hilkatte
 Elde ayakta şekl ü sûrette
 Bunların başlarına taç neden
 Bizde bu fakr ü ihtiyaç neden
 Var idi bir eşek ferâsetlü

Hem ulu yollu hem kıyâsetlü

...

Miskin eşek, bu, eşeklerin başkanına gider, otlukta semiz ve güçlü öküzler gördüğünü söyler, kendisi için de dilekte bulunur. O da, öküzlerin arpa buğday işledikleri için Tanrı'nın lûtfuna uğradıklarını söyler ve ekler:

Bizim ulu işimiz odundur

Od uran içimize o dundur

Duttu yüz derd ile zaîf eşek

Zâr ü dil-haste vü nahîf eşek

Varayın ben de buğda işleyeyin

Anda yaylayup anda kışlayayın

Gezerek gördü bir göğermiş ekin

Sanki tutardı ol ekin ile kin

Aşk ile depti girdi işlemeye

Gâh ayaklayu gâh dişlemeye

Ekin ıssı...

Ağaç elinde azm-i râh etti

Tarlasını göricek âh etti

Daneden gördü yeri pâk olmuş

Gök ekinliği kara hâk olmuş

Yüreği sovumadı sövmek ile

Olamadı eşeği dövmek ile

Bıçağın çekti kodu ayruğunu

Kesti kulağını vü kuyruğunu

Kaçar eşek acıyarak canı

Dökülerek yaşı yerine kanı

Uğrayu geldi pîr eşek nagâh

**Sordı hâlini kıldı dert ile âh
Batıl isteyü haktan ayrıldım
Boynuz umdun kulaktan ayrıldım.**

**Şeyhî
Divan Edebiyatı Antolojisi
Hızl. Fuad Köprülü**

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı:262 (+31 Açıklama paragrafıyla birlikte+1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime ve Kelime Grubu Sayısı: 35

İncelemeler: Şeyhî'nin alegorik bir mesnevisi olan Harnâme'de, tasavvufî semboller ve öğütler ağırlık kazanıyor gibi görünse de bu durum daha çok şairin üslûbuyla ilgilidir. ...Şeyhî'yi bir tasavvuf şairi saymak mümkün değildir. O, tasavvuf düşüncesinden ve onun sembollerinden ustaca yararlanan bir şiir ustasıdır (Kurnaz, 1997, s.35).

“Yük elinden katı şikeste vü zâr” mısrasında “el” kelimesinin farklı bir kullanımını görüyoruz. TDK Türkçe sözlükte 7 farklı anlamı ve bu kelimeyle oluşturulan 50 deyim yer almaktadır (TDK, 2000, s.323-324-325). Metinde “sebeþ” anlamı vermektedir. “Katı” kelimesi, somut ve sert haldeki maddelerin sıfatı iken mısrada pekiştirme anlamıyla soyut olarak kullanıldığını görüyoruz. Şikeste(Kırık, Kırılmış) kelimesi de eşeğin sıkıntılı halini anlatmakta kullanıldığı için somutlaştırma yapılmıştır. Aynı bölümde geçen “dün” kelimesinin eski anlamını(:Gece) dikkate aldığımızda “dün ü gün” kelime grubuyla tezat yapıldığını görürüz. Metinde geçen eşek o kadar zayıf ve güçsüzdür ki, üzerinden palanı alındığında “it artığına” benzemektedir.

İkinci bölümde anlam uyumu göstererek tenasüp içinde kullanılan “himâyet” ve “inâyet”e mazhar olan eşek, elindekiyle yetinmeyip fazlasını isteyen açgözlü

insanı sembolize etmektedir. Otlukta gördüğü öküzlerin gözleri ateşli ve göğüsleri gerilidir. “Odlu gözler” kelime grubuyla öküzlerin sağlık ve güçlülüğünü anlatmak üzere odlu(ateşli) sıfatı kullanılarak somutlaştırma yapılmıştır. Boynuzları da “ay”a, “yay”a ve “taç”a benzetilir. Ferâset-kıyâset, tefekkür-tasavvur, şekl-sûret, fakr-ihtiyaç gibi anlam uyumu gösteren yakın anlamlı kelimeler bir arada kullanılarak tenâsüp yapılmıştır. Yular-palan, gam-dert de eş anlamlı kelimeler olmasına karşın aynı mısradaki yer almaktadır.

“Bizim ulu işimiz odundur/Od uran içimize o dundur” mısralarında yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı “odundur”-“o dundur” kelimeleri kullanılarak cinas yapılmıştır. “Od uran” sözü de beyitte sağladığı anlamın yanı sıra daha çok ortak ses değerlerinden yararlanmak için kullanılmış gibidir. Bilindiği gibi anlamca kaynaşmış birleşik fiillerde ikinci kelime fiil olmak üzere en az iki kelime bulunur ve kelimelerden en az biri gerçek anlamının dışında kullanılır. “Od urmak” birleşik fiiliyle de içine ateş düşürmek, yani; “istenmedik olumsuz düşüncelere kapılmasını sağlamak” anlamı vardır.

Üçüncü bölümde “zaif”, “nahîf” ve “haste” kelimeleri tenasüp içinde kullanılmıştır. Karşıt anlamlı yaylamak ve kıslamak fiilleri de aynı mısradaki kullanılarak tezat yapılmıştır.

Dilimizde bilindiği gibi yapım ekleriyle yeni kelimeler türetmenin yanı sıra, kelime türetmeden, var olan kelimelere yeni anlamlar yükleyerek anlam genişlemesi yoluyla yeni ve farklı kavramlara isim verilebilmektedir. Anlam genişlemesi ya da yan anlamları aracılığıyla en fazla anlam taşıyan kelimelerden biri de “tutmak” fiilidir. TDK Türkçe sözlükte 36 farklı anlamıyla yer alan “tutmak” fiili metinde “başlamak” anlamında kullanılmıştır (TDK, 2000, s.997): “Duttu yüz dert ile zaîf eşek”. “Sanki tutardı ol ekin ile kin” mısrasında ise kin kelimesiyle birlikte “etmek” yardımcı fiilinin yerine kullanıldığını görüyoruz.

“Ağaç elinde azm-i râh etti” mısrasında “ağaç” kelimesinin anlam genişlemesine uğradığını görürüz. Burada “ağaç” kelimesiyle anlatılmak istenen

yaşayan, gövdesi, dalları ve yapraklarıyla bir bitki değil; bu bitkinin kesilip parçalandıktan sonra kullanılan kısmı, yani “odun” kastedilmektedir. Bu mısrada ve hemen sonraki mısralarda geçen “ağaç-ekin-dâne”, “sövmek-dövmek” kelimeleri tenasüp içinde kullanılmıştır. “Daneden gördü yeri pâk olmuş” mısrasında geçen “pak” kelimesi “temiz, saf” anlamında iken çeşitli bitkilerin tohumu, buğday tohumu anlamındaki tanelerin yokluğunu, eksikliğini göstermek amacıyla gerçek anlamıyla ilişkili ancak bu anlamın dışında kullanılmıştır. “Gök ekinliği kara hâk olmuş” mısrasında gök kelimesi karşıladığı varlığın kendi anlamını değil rengini başka bir varlığa uyarlayan sıfat olarak kullanılmıştır. “Bıçağın çekti kodu ayruğunu” mısrasında çekmek fiili çıkarmak anlamında kullanılırken “Başka, diğer, öteki” anlamına gelen “ayruk” kelimesi de eşeğin vücudunda kulağı ve boynuzu dışındaki bölümleri karşılamaktadır. “Ayruk” kelimesinin benzer kullanımını Yunus Emre’de de görürüz: “Sen sana ne sanursan ayruğa da anu san.” Sondan ikinci mısrada “batıl” ve “hak” kelimeleriyle tezat yapılmıştır. Boynuz, kuyruk ve kulak kelimeleri de eşeğin organlarını karşıladığı için tenâsüp yapılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Şiirdeki kahramanları, dış görünüş ve karakter özellikleriyle tanıtarak bunların bir toplumda yaşayan hangi kişilerin temsilcileri olduklarını söyleyiniz.	KAVRAMA
2. “etgil, gerüben, göricek, kışlayın” kelimelerindeki “-gil, -ben, -icek, -yın” eklerinin bugünkü söylenişleri nasıldır?	BİLGİ
3. “it artuğı”, “acebe kalmak” “belâ bendine esir olmak”, “aşk ile tepti” sözlerinin gerçek anlamlarını belirtiniz.	KAVRAMA-BİLGİ
4. Hikâeyi “serim”, “düğüm”, “çözüm” bölümlerine ayırınız ve konuyu özetleyiniz.	KAVRAMA
5. Harnâme’deki yergi öğelerini ve temayı belirtiniz.	KAVRAMA
6. Bu manzumeyi şekil ve dil özellikleri bakımından inceleyiniz. Manzumede en çok hangi uyak türü kullanılmıştır?	KAVRAMA-BİLGİ

DEDE KORKUT HİKÂYESİ (1. Kitap: Serhat Yayınları)
BEGİL OĞLU EMREN'İN DESTANINI BEYAN EDER

Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Ak otağını kara yerin üzerine diktirmişti.

(...)

Dokuz Tümen Gürcistan'ın haracı geldi. Bir at, bir kılıç, bir çomak getirdiler. Bayındır Han çok müteessir oldu. Dedem Korkut geldi neşeli havalar çaldı, “Hanım niye müteessir oluyorsun?” dedi. Der: “Nasıl müteessir olmayayım, her yıl altın akça gelirdi, yiğide beye verirdik, hatırları hoş olurdu, şimdi bunu kime verelim ki hatırı hoş olsun?” dedi. Dede Korkut der: “Hanım bunun üçünü de bir yiğide verelim.” dedi, “Oğuz iline karakol olsun” dedi. Han Bayındır “Kime verelim?” dedi. Sağına soluna baktı, kimse razı olmadı. Begil derlerdi bir yiğit var idi. Ona baktı, der: “Sen ne dersin?” Begil razı oldu.

(...)

Koç aygırı çekti bu da bindi. Hıssımını akrabasını ayırdı, evini çözdü. Oğuz'dan göç eyledi. Berde'ye, Gence'ye varıp vatan tuttu. Dokuz Tümen Gürcistan ağzına varıp kondu. Karakolluk eyledi. Yabancı, kâfir gelse başını Oğuz'a armağan gönderirdi. Yılda bir kere Bayındır Hanın divanına varırdı.

Yine Bayındır Handan adam geldi, acele gelsin diyerek. Sonra Begil geldi, peşkeşini çekti, Bayındır Hanın elini öptü. Han da Begil'i misafir etti, güzel at, güzel kaftan, bol harçlık verdi. Üç gün de Begil'i av şikâr etiyse misafir edelim beyler, dedi. Av ilân ettiler.

(...)

Üç yüz altmış altı alp ata binse, kanlı geyik üzerine yürüyüş olsa, Begil ne yay kurardı, ne ok atardı, hemen yayı bileğinden çıkarırdı, boğanın, yabanî geyiğin boynuna atardı, çekip durdururdu.

(...)

Kazan Bey der: “Bu hüner atın mıdır, erin midir?” Hanım erindir.” dediler. Han der: “Yok, at işlemese er övünmez, hüner atındır.” dedi. Bu söz Begil’e hoş gelmedi. Begil der: “Alplar içinde bizi kuskunumuzdan balçığa batırdın.” dedi. Bayındır Hanın bahşişini önüne döktü, Hana küstü, divandan çıktı.

(...)

Oğlancıkları karşı geldi, okşamadı. Ak yüzlü hatunu ile konuşmadı.

Hatun der: “Yiğidim bey yiğidim, padişahlar Tanrı’nın gölgesidir, padişahına asi olanın işi rast gelmez, arı gönülde pas olsa şarap açar, sen gideli hanım çapraz yatan alaca dağların avlanmamıştır, ata bin gönlün açılsın.” dedi. Begil baktı hatun kişinin aklı, sözü iyidir. Cins atını çektirip sıçradı bindi, ava gitti.

(...)

Boğanın ardından erişti, yay kirişini boynuna attı. Boğanın canı acımişti, kendisini bir yüksek yerden attı. Begil atın gemini yenemedi, beraber uçtu. Sağ oyluğu kayaya dokundu, kırıldı.

(...)

Oğlancı Ermen yiğit babasına karşı geldi. Gördü benzi sararmış, tülbendi boğazına geçmiş.

(...)

Aslan yavrusu yine aslandır, babasını at üzerinden kavradı tuttu, yatağına çıkardı. Cübbesini üzerine bürüdü, kapısını örttü.

Begil beş gün oldu divana çıkmadı. Ayağının kırıldığını kimseye söylemedi.

Bir gece yatağında acı acı inledi, ah etti. Hatunu dedi: “Bey yiğidim, kalabalık düşman gelse dönmezdin, butuna alaca ok sapsansa inlemezdin, insan (...) helâllisine sırrını söylemez mi olur, nedir hâlin?” dedi. Begil der: “Güzelim attan düştüm, ayağım kırıldı.” dedi.

Kadın elini eline çaldı hizmetçiye söyledi. Hizmetçi çıkıp kapıcıya söyledi. Otuz iki dişten çıkan bütün yurda yayıldı, Begil attan düşmüş ayağı kırılmış diye.

Meğer kâfirin casusu var idi. Bu haberi işitip vardı, Tekür’e haber verdi. Tekür der: “Kalkarak yerinizden doğrulun, yattığı yerde Bey Begil’i tutun, ak ellerini pazuşundan bağlayın, ansızın güzel başını kesin, alca kanını yeryüzüne dökün, elini gününü yağmalayın, kızını gelinini esir edin.” dedi.

Meğer Begil’in de orada casusu hazırды. Begil’e haber gönderdi, der: “Başınızın çaresine bakın, üzerinize düşman geliyor.” dedi. Begil yukarı baktı, “Gök ırak yer katı.” dedi. Oğlancığını yanına getirip söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

*“Oğul, oğul, ay oğul!
Karanlıklı gözlerimin aydını oğul!
Güçlü belimin kuvveti oğul!
Gör ahir neler oldu,
Neler koştı benim başıma.”*
dedi.

*“Kalp oğul yerimden doğruluverdim,
Boynu kırılın al aygıra sıçrayıp bindim,*

*Av avlayıp kuş kuşlayıp gezer iken
Bunaldı sürçtü beni yere çaldı,
Sağ oyluğum kırıldı,
Benim kara başıma neler geldi.*

(...)

*Alaca atlı Şöklı Melik müthiş pusu kurmuş,
Pususundan kara dağlara duman düşmüş,*

(...)

*Kalkıp oğul yerinden doğruluver,
Yelesi kara cins atına sıçrayıp bin,
Çapraz yatan Ala Dağ'ı geceleyin aş,
Ak alınlı Bayındır Hanın divanına geceleyin var,*

(...)

*Ak sakallı babam darda, de!
Elbette ve elbette Kazan Bey bana yetişsin dedi, de!"*

(...)

dedi. Burada oğlan babasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

*"Baba ne söylüyorsun ne diyorsun?
Bağrım ile yüreğimi ne dağlıyorsun?*

...

Arku Beli Ala Dağ'ı avlayarak aşmam yok,

*Ak alınlı Bayındır'ın divanına varmam yok,
Kazan kimdir, benim onun elini öpmem yok.
Altındaki al aygırı bana ver,
Kan terletip koşturayım senin için.*

(...)

*Kargı dalı mızrağını bana ver,
Göğsünden er mızraklayayım senin için!*

(...)

*Elâ gözlü üç yüz yiğidini bana ver arkadaşlığa,
Muhammed dini yoluna savaşıyım senin için!"*

dedi. Begil der: “Öleyim ağzın için oğul, belki de benim geçmiş günümü andırtmazsın.” dedi. “Bre giyimimi getirin oğlum giysin, al aygırımı getirin oğlum binsin, memleket ürkmeden oğlum meydana varsın girsin.” dedi.

Oğlanı donattılar. Babası ile anası geldi görüştü, ellerini öptü. Üç yüz yiğidi yanına aldı, meydana vardı. Al aygır ne zaman düşman kokusunu alsa ayağıyla yeri döverdi, tozu göğe çıkardı. Kâfirler der: “Bu at Begil’indir, biz kaçırız.” Tekür der: “Bre iyi bakın, bu gelen Begil ise sizden önce ben kaçırım.” dedi. Gözcü gözetledi, gördü ki at Begil’in, Begil üzerinde değil, amma bir kuş kadar oğlandır. Gelip Tekür’e haber verdi, der: “At, giyim kuşam ve miğfer Begil’in, Begil içinde değil.” dedi. Tekür der: “Yüz adam seçilin, tarraka çatlatın, oğlanı korkutun, oğlan kuş yürekli olur, meydanı bırakır kaçır.” dedi.

(...)

Hak Teâlâ Cebrail'e buyurdu ki: "Ya Cebrail, var, şu kuluma kırk er kadar kuvvet verdim." dedi. Oğlan kâfiri kaldırdı yer vurdu. (...) Kâfir der: "Yiğit aman, sizi dine ne derler, dinine girdim." dedi. Parmak kaldırıp, şahadet getirip Müslüman oldu. Geri kalan kâfirler bilip, meydanı bırakıp kaçtı.

(...)

Oğlan babasına müjdecî gönderdi, hasmımı yendim, dedi.

Ak sakallı babası karşı geldi. Oğlunun boynunu kucakladı. Dönüp evlerine geldiler.

(...)

Oğlunu aldı Bayındır Hanın divanına vardı. El öptü. Padişah, Kazan oğlu Uruz'un sağ yanında ona yer gösterdi. Cübbe, çuha, sırmalı elbise giydirdi. Dedem Korkut gelip neşeli havalar çaldı, bu Oğuznameyi düzdü koştı. Begil oğlu Emren'in olsun dedi. Gaziler başına ne geldiğini söyledi.

Dua edeyim hanım: Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgesi koca ağacın kesilmesin. Allah'ın verdiği ümidin kesilmesin. Günahımızı adı güzel Muhammed'e bağışlasın hanım hey!...

Metinde Kullanılan Kelime sayısı: 948(+6 ara başlık+3 ana başlık)

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 16

İncelemeler: Metinde sade, süssüz, yalın bir anlatım hâkimdir. Hareketleri, duyguları ve düşünceleri karşılamak üzere fazla sayıda kelime yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu kelimeler kısa ve tür bakımından uyumludur. Yani isimlerin, sıfatların ve fiillerin söz dizimindeki kullanımına baktığımızda şiirsel bir ahenk görürüz. Kelime tekrarları ve seci de bu ahengi sağlayıp metni şiire yaklaştıran unsurlardır.

İlk paragrafın ikinci cümlesinde ak ve kara kelimeleriyle tezat yapılmıştır. İkinci paragrafta haraç, altın akça, at, kılıç, çomak kelimelerine karşılık bey, yiğit ve han kelimeleri anlam uyumu içinde kullanılarak tenasüp yapılmıştır. “Neşeli havalar çaldı” yargısında hava kelimesi de gerçek anlamının dışında kullanılmıştır.

Üçüncü paragraftaki “Koç aygırı çektirdi bu da bindi. Hısımlını akrabasını ayırdı, evini çözdü.” cümlelerinde çektirmek, ayırmak ve çözmek fiilleri yan anlamlarıyla kullanılmıştır. “Berde’ye, Gence’ye varıp vatan tuttu.” cümlesinde tutmak fiili, vatan kelimesiyle kalıplaşmış mecaz anlam kazanmıştır ve anlamca kaynaşmış birleşik fiil oluşturmuştur. “Dokuz Tümen Gürcistan ağzına varıp kondu.” cümlesinde ağız ve konmak kelimeleri yan anlamlarıyla kullanılmıştır. Konmak fiili burada, kısa bir süre için bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek anlamındadır.

Eser, içerik olarak İslamiyet öncesine ait olup yazıya geçirilmesi İslamiyet’ten sonra gerçekleştirildiğinden dil bakımından yeni kültürün etkileri görülür. Yer yer Arapça ve Farsça kelimeler kullanılırken kimi zaman da bu dile ait kelimeler Türkçedeki anlamdaşlarıyla beraber kullanılmıştır. Av ve şikâr kelimesinin aynı cümlede kullanılması buna örnektir.

Kurmak fiili, TDK Türkçe sözlükte 15 farklı anlamıyla yer almaktadır (TDK, 2000, s.612). Metinde geçen “... Begil ne yay kurar, ne ok atardı ...” ifadesinde sözlükteki üçüncü anlamıyla(yaylı, zembekli şeylerde yayı veya zembereği germek) kullanılmıştır.

Metinde toplumsal tecrübeleri yansıtan özlü sözler kullanılmaktadır. Bunların bir kısmı atasözü olarak kalıplaşmıştır, bir kısmı da dönemin hâkim anlayışını yansıtan özlü yargılardır: “... padişahlar Tanrı’nın gölgesidir, padişahına asi olanın işi rast gelmez, arı gönülde pas olsa şarap açar, ...”, “Aslan yavrusu yine aslandır”. Bu ifadeler, genelde gerçek anlamının dışında kullanılan mecazlı söyleyişlerdir. Ancak mecaz kullanılmayıp gerçek anlamıyla yargı belirten örnekleri de vardır. “Padişahına asi olanın işi rast gelmez” böyle bir yargıdır.

“Kadın elini eline çaldı hizmetçiye söyledi.” cümlesindeki altı çizili fiili oluşturan kelimeler gerçek anlamıyla kullanılmakla beraber özel bir anlama işaret etmektedir. Burada kelimelerin anlamından çok hareketin, eylemin anlamından söz edebiliriz. Bu davranış bir olumsuz durumu, başa gelen beklenmedik sonucu ifade etmektedir.

“Gök irak yer katı.” ve “Karanlıklı gözlerimin aydını oğul cümlelerinde altı çizili kelimeler tezat ilişkisi içinde kullanılmıştır.

Begil’in, düşmanın pusu kuracağını haber alması üzerine oğluna yaptığı manzum konuşmada bu olumsuz havayı temsil eden kara renk hâkimdir: “...Karanlıklı gözlerimin aydını oğul!”, “Benim kara başıma neler geldi”, “Pususundan kara dağlara duman düşmüş”. Aynı konuşmanın çıkış yolu arayan, umut vaad eden bölümlerinde ise ak renk hâkimdir: “Ak alınlı Bayındır Hanın divanına geceleyin var”, “Ak sakallı babam darda, de!”. Al, ela(ala) ve alaca metinde şahıs ve mekânlar için kullanılan diğer renklerdir.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Gürcistan’dan gelen haraç Bayındır Hanı niçin üzmüştür?	KAVRAMA
2. Begil ile oğlu Emren’in tavır ve davranışları arasında ne gibi benzerlikler vardır?	KAVRAMA-SENTEZ
3. Türk ulusunun aile yapısıyla ilgili olarak öyküden edindiğiniz bilgiler nelerdir?	KAVRAMA
4. Dede Korkut nasıl bir kişiliğe sahiptir?	KAVRAMA
5. Öyküdeki destansı öğeler nelerdir?	BİLGİ-ANALİZ

GAZEL (2. Kitap: İnkılâp Yayınları)

Bahar boldu ve gül meyli kılmadı könlüm

Açıldı gonce ve lîkin açılmadı könlüm

Yüzün hayâli bile vâlih erdi andak kim

Bahâr kelken ü kitkenni bilmedi könlüm

Yüzün nezaresi de mahv u mest idi yani

Ki gül çağıda zamanî ayılmadı könlüm

Nevâî gonce tilâp könlüm ağzın etti heves

Eğerçi tapmadı lîkin yanılmadı könlüm

Metinde kullanılan kelime sayısı: 52

Açıklaması verilen kelime sayısı: 21

İncelemeler: Eski şiirimiz, beyit esasına dayanmaktaydı: ... bizde ise beyit esastır. Ve beyit kendi başına bir güzelliştir. Şairin mâna âlemi orada başlar ve orada tükenir (Tanpınar, 1997, s.14).

Eski şiir, aynı zamanda insan merkezlidir: Eski şiir ve edebiyat için ileri sürülecek her mütalâa bizi insana, kültürün asıl mekanizması olan zihniyete götürür (Tanpınar, 1997, s.23).

Eski şiirimizde söz sanatlarının bazen abartılı kullanıldığını görürüz. Tanpınar bunun nedenini şöyle açıklar: Eski nesri boğan bu söz sanatları iptilâsının mühim bir sebebi de şüphesiz ki başka dillerde plastik sanatlardan ve resimden gelen terbiyeden, onların insana açtığı sarîh görüş imkânından mahrum oluşudur (Tanpınar, 1997, s.33).

Şiirin bütününde bahar mevsimi ve sevgilinin güzelliği arasında ilişki kurulmaktadır. Aşk temasını işleyen şiirde bu duyguyu ifade etmek üzere bahar, gül, gonca ve gönül kelimeleri sıkça kullanılmaktadır. Bahar, tabiatın canlandığı ve insanda birtakım olumlu duyguların harekete geçtiği bir dönem olarak bilinir. En çok sevilen dönem, mevsim; şiirin ve şairlerin mevsimi olarak bilinirken insan ömrüne uyarlandığında hayatın en hızlı ve en güzel geçtiği dönemi, gençliği karakterize etmektedir. “Ömrünün baharında” gibi bir söyleyiş de bunu gösterir. Bu şiirde şair, bahar ile sevgili arasında kalmıştır. Şair, baharın ve güzelliğin sembolü olarak gül ve gonca mazmunlarını kullanıyor. Dolayısıyla şiirdeki en belirgin anlam olayları tenasüp ve benzetmedir. Ayrıca şair, gönlünü kendinden ayrı bir varlık gibi düşünerek kişileştirme yapmıştır.

Şiirde zaman bildiren kelimeler ağırlıklıdır. Baharın gelmesi, goncanın açılması, gül çağı gibi. Gel-, git- fiilleri mekânı karşılayan, yönelme bildiren birer hareket iken anlam genişlemesi yoluyla mekân boyutundan sıyrılıp zamanı, zamanın geçişini ifade eder hale gelmiştir.

“Meyl” kelimesi Devellioğlu lüğatinde şu anlamlarıyla verilir: 1.Eğilme, eğiklik, akıntı. 2. Sevme, tutulma. 3. Gönül akışı (Devellioğlu, 2004, s.638).

Görüldüğü gibi ilk anlamıyla somut bir durumu karşılayan bu kelime zamanla eğilim, istek gibi soyut kavramları karşılar hale gelmiştir.

Renk, koku ve şekil yönlerinden güzelliğiyle bilinen gül, Divan edebiyatında sevgilinin, tasavvuf edebiyatında ise Hazreti peygamberin remzi olmuştur. Gonca ise gülün açılmamış hali olarak gençliğin, diriliğin, tazeliğin sembolüdür. Erişilmez güzelliğiyle sevgili gülden ve goncadan üstündür.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Goncanın açılmasıyla gönlün açılması arasında ne gibi bir bağlantı vardır?	KAVRAMA
2. Şairin gönlünün elde edemediği, ama sevmekte yanılmadığı nedir? Niçin yanılmadığını açıklayınız.	KAVRAMA
3. Bu gazel ile daha önce okuduğunuz Ahmedî'nin gazeli arasında konu, duygular, sanatlar bakımından bir benzerlik var mıdır? Gösteriniz.	KAVRAMA-BİLGİ
4. Bu gazeldeki kelimelerden yararlanarak Çağatay lehçesinin bazı söyleyiş özelliklerini gösteriniz.	KAVRAMA-SENTEZ

SU KASİDESİ (3. Kitap: MEB Yayınları)

Saçma ey göz, eşkten gönlümdeki odlare su
Kim bu denlü dutuşan odlare kılmaz çare su

Vehm ile söyler dil-i mecrûh peykânın sözün
İhtiyat ilen içer her kimde olsa yâre su

Suya versün bağban gülzârı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek verse bin gülzâre su

Ârızın yâdıyla nemnâk olsa müjgânım nola
Zâyi olmaz gül temennâsiyle vermek hâre su

Gam günü etme dil-i bîmârdan tiğın diriğ
Hayrdır vermek karangu gicede bîmâre su

Ravza-i kûyına her dem durmayıp eyler güzar
Âşık olmuş galiba ol serv-i hoş-reftâre su

Dest bûsı arzusuyle ger ölürsem dustlar
Kûze eylen toprağım sunun anınla yâre su

Tıynet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ kılmış târik-i Ahmed-i Muhtare su

Dostu ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayat
Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâre su

Hâk-i pâyine yetem der ömrlerdir muttasıl
Başımı taştan taşa vurur gezer âvâre su

Umduğum oldur ki rûz-ı haşr mahrum olmayam

Çeşme-i valsın vere ben teşne-i dîdâre su

Metinde Kullanılan Kelime sayısı: 154+2(başlık)

Açıklaması Verilen Kelime ve Kelime Grubu Sayısı: 30

İncelemeler: Zengin bir hayaller ve imajlar dünyasına sahip olan Divan edebiyatının anlam yönünü, özellikle edebî sanatlarda, anlama dayalı edebî sanatlarda aramak gerekir. Kaynaklarda lafz ve mânaya ait sanatlar olarak ikiye ayrılır (Levend, 1984, s.479).

Fuzûlî'nin şiirlerinin esaslı bir unsuru da, felsefî inancını ve fikrî yapısını teşkil eden tasavvuf düşüncesidir (Ergül, 1984, s.25). Metnin bütününde hâkim olan en önemli anlam olayları teşhis ve istiare gibi benzetmeye dayalı sanatların kullanılmasıdır. Tasavvuf kültürü çok geniş biri olan Fuzûlî, anlama dayalı sanatları çokça kullanmıştır. Onun şiirinde ilk bakışta beliren yüzeysel anlamın yanı sıra kültürlü okuyucunun inceleyip deştikçe ortaya çıkardığı derin ve farklı anlamlar da vardır. En çok tercih ettiği edebî sanatların başında teşbih, istiare, teşhis, tenasüp ve hüsn-i talil gelir. Şiirinde kullandığı kelimeler anlam yönünden güçlü, çağrışım değeri yüksek kelimelerdir. Bilindiği gibi zengin bir imajlar dünyasına sahip olan Divan edebiyatında bir şeyi doğrudan doğruya, açıkça söylemek basitlik sayılırdı. Bu basitliği aşmak ve zengin hayal dünyasını yansıtmak amacıyla bol miktarda mazmun kullanılmıştır. (Mazmun: Nükteli, sanatlı, ince söz. Ferit Devellioğlu Lûgati, 2004, s.590). Fuzûlî mazmun seçmede ve kullanmada en başarılı şairlerden biridir. “Su, peykân, gülzâr, bağban, ârız, müjgân, hâr, dil-i bîmâr, serv-i hoş reftâr” bu şiirinde dikkat çeken mazmunlardır.

Şiirde ilk beyitten itibaren mecazlı anlatımın öne çıktığını görüyoruz. 1. beyitte göz kelimesiyle teşhis yapılmıştır. Şair, gözünü kişileştirip onunla konuşurken bir tür yabancılaştırma ile onu karşısına almaktadır. Çektiği hasreti, aşk acısını “gönlümdeki odlar” tamlamasıyla ifade etmektedir. Od ve su kelimelerinin aynı beyitte kullanılmasıyla tezat yapılmıştır.

2. beyitte Dil-i mecruh kelime grubuyla yaralı gönül, kişileştirilmiştir. Sevgilinin kirpiği oka benzetilerek açık istiare yapılmaktadır.

3. beyitte yüz güle benzetilir. Su vermek, suya vermek, gül, gülzar, açılmak, yüz gibi aynı ortak anlama odaklanıp aynı bağlamda iş gören kelimeler bir arada kullanılarak tenasüp yapılmıştır.

4. beytin ilk mısrasındaki ârız ve müjgân mazmunlarına karşılık olarak ikinci mısrada gül ve har(diken) kelimeleri kullanılarak anlamsal karşılıklar kurulmuş, leffü neşr sanatı yapılmıştır.

5. beyitte sevgilinin bakışı kılıca benzetilerek açık istiare yapılmıştır.

6. beyitte yine açık istiareyle sevgili serv-i hoş reftar'e (güzel yürüyüşlü hoş edalı selviye) benzetilirken su da ona âşık biri olarak kişileştirilmiştir.

7. beyitte soyuttan somuta geçiş söz konusudur. Sevgiliye duyulan aşkın simgesi bu kez topraktan yapılan bir testidir. Şair, onun elini öpmeden ölürse, gün gelip toprak olduğunda toprağından testi yapılmasını ve sevgilinin bu testiden su içmesini istiyor.

8. beyitte yine suyun kişileştirildiğini görüyoruz.

9. beyitte dost-hasım, âb-ı hayat-zehr-i mâr kelime ve kelime grupları kullanılarak tezat yapılmış, karşıtlıklardan yararlanılarak anlam güçlendirilmiştir.

10. beyitte suyun kişileştirilmesinin yanı sıra suyun güneye doğru doğal akışı güzel bir sebebe bağlanarak hüsn-i talil yapılmıştır.

11. beyitte vuslat(kavuşma) bir çeşmeye benzetilerek somutlaştırmaya gidilmiştir. Şair ise çok susuz kalmış, kısacası sevgiliyi çok istemiş, özlemiş biridir.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Şiire göre suyun en büyük arzusu nedir?	KAVRAMA
2. Gönlün ateş ile tutuşmasının sebebi nedir?	KAVRAMA
3. “Bir gül açılmaz yüzün tek verse bin gülzâre su” dizesini açıklayınız.	KAVRAMA
4. Şiire göre su, senelerce nasıl ve niçin akmaktadır? Burada olduğu gibi bir olayı daha güzel bir sebebe bağlayarak anlatma sanatına ne denir?	KAVRAMA-BİLGİ
5. Kıyamet günü şairin en büyük arzusu nedir? Niçin?	KAVRAMA

KOŞMA (3. Kitap: MEB Yayınları)

Ay yansın ağalar, güneş tutulsun
 Parladı parladı çalın kılıncı
 Oklar gıcırdasın, ayyuka çıksın,
 Mevlâ'nın aşkına basın kılıncı.

Durmayın orada kargı kucakta,
 Dolansın yiğitler köşe bucakta,
 Bir savaş edelim kelle kucakta;
 Şehitler aşkına, çalın kılıncı.

Koç yiğitler bu kış burada kışlasın
 Yılan dilli eğri hançer işlesin
 Kâfir düşman elamana başlasın
 Kaçanı göndermen, basın kılıncı.

...

Koç Köroğlu girdi meydan almaya,
 Nara vurup düşmanına dalmaya;
 Yemin ettim yedi derya dolmaya,
 Doldurun denizi, basın kılıncı.

Köroğlu

Metinde kullanılan kelime sayısı: 71

Açıklaması verilen kelime ve kelime grubu sayısı: 7

İncelemeler: Yiğitlik, kahramanlık konusunu işleyen şiirde fiillerin çoğu emir kipinde çekimlenmiştir, savaşmaktan, dövüşmekten ve mücadeleden bahsetmektedir. İlk dörtlükte geçen Ay, Güneş ve Ayyuk, yiğitçe edanın gökyüzüne kadar ulaştığını gösteren terimler olup aynı zamanda bu savaş sahnesinde dekoru oluşturan unsurlardır. Kılıç, şiirin bütününde sürekli tekrarlanan mücadelenin aracı ve simgesi olan nesnedir. Kılıç, ok ve hançer şiirde temaya ve genel anlama uygun savaş araçlarıdır. Sesteşlik ilişkisine müsait bir yapı arz eden çal- fiili aynı zamanda zengin yan anlamlara da sahiptir. Kara çal- gibi bir deyimde de bu mecazlı kullanımını görürüz. Şiirde ise vur- anlamına gelip kılıç kelimesiyle bütünleşmiştir. Asıl anlamı zemine kuvvet etkisi yapmak olan bas- fiili de aynı şekilde kılıç kelimesiyle birlikte vur- anlamında kullanılmaktadır.

İkinci dörtlükteki şehit ve yiğit kelimeleri kutsal saydığı değerleri uğruna savaşmayı ibadet sayan bir milletin bayraklaştırdığı kelimeler olarak çok özel bir anlama sahiptir. Bir şeyin yapılması çok istendiğinde, yalvarış ya da ricada en kutsal bilinen değerlerden biriyle yine insanın vazgeçilmez tutkusu ya da hastalığı diyebileceğimiz aşk kelimesi yan yana getirilerek duygulu, içten bir söyleyiş gerçekleştirilir: Allah aşkına, peygamber aşkına gibi. Burada da Türk milletinin kutsal saydığı değerlerinden şehit kelimesiyle bu coşkulu isteyiş gerçekleştiriliyor: “Şehitler aşkına çalın kılıncı”

Sahip oldukları çeşitli durum ya da niteliklerden yola çıkarak anlam ilgisi kurmak adına tabiattaki canlı ve cansız varlıklardan teşbih ve istiare gibi yollarla yararlanılır. 3. dörtlükte sıfat olarak kullanılan koç kelimesi şairin mensubu olduğu milletin bilincinde son derece olumlu bir yere sahip yiğit kelimesinin anlamını pekiştirirken yılan kelimesi de öldürmeye ya da yaralamaya yarayan bir silahın yırtıcılık vasfını vurgulayıp güçlendirmek için kullanılmıştır. Dil kelimesi de yan anlamda kullanılmıştır. Düşman kelimesi olumsuz bir anlama sahipken kâfir sıfatıyla bu anlama bir derece daha istenmediklik katılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Korođlu, Őirinde nasıl bir savaşın yapılmasını istemektedir? Anlatınız.	KAVRAMA
2. ‘‘Ay yansın, güneş tutulsun’’ sözleriyle ne anlatılmak isteniyor?	KAVRAMA-BİLGİ
3. Şair, yiğitlerini neye benzetir? Bu benzetmeyi niçin yapmaktadır? Burada hangi edebî sanatı görmektesiniz?	KAVRAMA-BİLGİ
4. ‘‘Meydan almak, kelle kucakta savaŐmak’’ sözlerini açıklayınız.	KAVRAMA
5. Şiirde hangi savaş aletlerinden söz edilmektedir?	KAVRAMA
6. Şiiri biçim yönünden inceleyiniz.	BİLGİ

GAZEL (1. Kitap: Serhat Yayınları)

1. Nâm ü nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan
Düşdü çemende berk-i diraht i'tibârdan
2. Eşcâr-ı bâğ hırka-yi tecrîde girdiler
Bâd-ı hazan çemende el aldı çenârdan
3. Her yaneden ayağına altun akup gelür
Eşcâr-ı bâğ himmet umar cûybârdan
4. Sahn-ı çemende durma salınsun sabâ ile
Âzâdedir Nihâl bugün berk ü bârdan
5. Bâkî çemende hayli perîşan imiş varak
Benzer ki bir şikâyeti var rûzgârdan

Bâkî

Günümüz Türkçesiyle

1. İlkbahar mevsiminden bir iz, bir belirti kalmadı. Çimenlikte ağaçların yaprakları değer kaybettiler.
2. Bağı ağaçları dervişler gibi çevreden soyutlandılar. Sonbahar rüzgârı, çimenlikte çınar ağacının yapraklarını kopardı.
3. Bağı ağaçları akarsudan iyilik ve yardım umarlar; her yandan ayaklarına altınlar akıp geldiği hâlde.
4. Fidan bugün yaprağından ve meyvesinden kurtulmuştur; artık durmadan çimenliğin ortasında sabah yelin ile salınıp gezinir.
5. Ey Bâkî, yapraklar bahçede bir hayli perişan olmuş; oradan oraya dağılıyorlar. Her hâlde rüzgârdan bir yakınmaları var.

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı:**Orijinal metinde:** 57(+1 Başlık)**Günümüz Türkçesiyle:** 71**Açıklaması Verilen Kelime Sayısı:** 16

İncelemeler: Fuzûli ile karşılaştırdığımızda Bâkî'nin şiirinde anlam derinliği göremeyiz. O, duyduklarını ve düşündüklerini daha dolaysız söylemiştir. Haluk İpekten, onun bu özelliğini tasavvufî unsurlara yer vermemesine bağlar:

Bâkî'nin şiirinde derinlik yoktur, yüzeyseldir. Bir beyitte, ilk anlamı altında başka anlamlar arama gereği duyulmaz. Şiirlerinde tasavvuf bulunmadığı için ikinci bir anlam olmaması da doğaldır (İpekten, 2004, s.30).

Şiirin bütününde tabiat tasvirleri yapıp tabiata ait varlıklar bir arada kullanılarak tenasüp yapılmıştır. İlk beyitte fasl-ı bahar, berg-i dirah, çemen tenasüp içinde kullanılmıştır. Sonbahar, bütün metinde duygu değeriyle öne çıkan kelimedir.

İkinci beyitte eşcâr-ı bağ, bâd-ı hazân, çemen, çenar gibi tabiata ait unsurlar kendi aralarında anlam uyumu gösterirken; hırka-i tecrid ve el almak kavramları da anlam uyumu gösteren tasavvufî unsurlar olduğu için ayrı ayrı tenasüp sanatı yapılmıştır. Fakat beyitteki en belirgin anlam özelliği kişileştirmelere başvurulmasıdır. Bağın ağaçları tecrid hırkasını giyen dervişlere benzetilirken, sonbahar rüzgârı da çınardan el almıştır. Dolayısıyla ağaçlar, sonbahar rüzgârı ve çınar kişileştirilmiştir. Beyitte tarikat adâbına ait terimler ağır basmaktadır. El almak deyimi TDK Türkçe sözlükte şöyle açıklanır: “Tarikatlarda bir mürit, mürşidinden, başkalarına yol gösterme iznini almak.” (TDK; 2000, s.324). Tecrîd'in kelime anlamı soyuma, soyulma iken, metinde “Her şeyden el ayak çekip Allah'a yönelme” şeklindeki tasavvufî anlamıyla kullanılmıştır. Yine, dikkat çeken bir anlam olayı da, “hırka-i tecride girdiler” ifadesinde açıkça belli olmayan tezattır. Tecrit hırkasına girmek, giyinmeyi anlatırken aslında ağaçlar yapraklarını dökerek soyunmaktadır.

Üçüncü beyitte kişileştirme ve benzetmeler devam eder. İrmaktan yardım umarak ona altın sunan ağaçlar ve ırmak kişileştirilmiştir. Ayrıca sarı yapraklar altına

benzetilmiştir. Eşcâr, bağ, cuybar, tabiatı temsil edip tenasüp içinde kullanılan kelimelerdir.

Dördüncü beyitte fidan ve rüzgâr kişileştirilir. Salınsın fiili, hem rüzgârın etkisiyle sallanmak, hem de nazla gezinmek anlamlarının ikisini birden karşıladığı için tevriyeli kullanılmıştır. “Bâr” sözcüğü hem meyve hem yük anlamına geldiğinden bu kelime de tevriyeli kullanılmıştır. Çemen, sabâ, Nihâl, berg, bâr kelimeleri tabiatla ilgili ve tenasüp içinde kullanılan kelimelerdir.

Beşinci beyitte perişan durumda bulunan ve rüzgârdan şikâyeti olan yaprak kişileştirilir. Rüzgâr kelimesi de hem “yel” anlamını, hem de “zaman, devir” anlamını karşıladığından tevriyeli kullanılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Gazelde hangi çeşit uyaklar kullanılmıştır?	KAVRAMA
2. “Bâr” sözcüğü hem meyve hem yük anlamına geldiğine göre dördüncü beyitte hangi edebî sanat vardır?	KAVRAMA-BİLGİ
3. Son beyitte “rüzgâr” sözcüğü hangi anlamlarda kullanılmıştır?	KAVRAMA
4. İnsan hayatının hangi dönemi, niçin sonbahara benzetilir?	KAVRAMA
5. Gazel’in ölçüsünü son beyite uygulayınız.	BİLGİ

KASİDE (2. Kitap: İnkılâp Yayınları)

(Vezir Murat Paşa'ya)

**Gamzen ne dem ki tığ çeküp hûn-feşân olur
Uşşâk-ı dil-figâra ecel Mihribân olur**

**Çeşmin o Kahraman-ı gazabnâkdir senin
Kim hışmı zâil olsa dahî bî-emân olur**

**Gamzen suâle başlasa uşşâka her müjen
Gûyâ lisân-ı hâl ile bir tercemân olur**

**Bu nâz ü bu nigeş-i tegafül ki sende var
Hızr olsa âşıkın ebeb-i terk-i cân olur**

...

**Gâhi ki halka halka durur pîç ü tâb ile
Tuğrâ-yı hükm-i pâdişeh-i hüsn ü ân olur**

...

**Ol sâfder-i yegâne ki tâb-ı mehâbeti
Çevşen-güdâz-ı Tehmeten ü Kahraman olur**

...

**Saflar düzüp hücûm edicek hayl-i düşmene
Dehşetle âsmân ü zemîn pür-figân olur**

Sarsıldığınca zelzele-i hamleden zemin

Âşûb-i rüste-hîz Kıyâmet iyân olur

...

Hakkaa benim o nâdire-perver ki her sözüm

Bir tuhfe gibi elden ele armağan olur

Tuttu cihâmı debdebe-i kûs-i şöhretim

İşitmez anı gûşu hasûdun girân olur

...

Nef'î duâyâ başla ko da'vâyı(da'vîyi) kim duâ

Nazm âhîrinde âdet-i nazm-âverân olur

...

Dönsün felekte sâgar-ı ikbâli gün gibi

Tâ anadek ki âhir-i bezm-i cihân olur

NEF'Î

-Günümüz Türkçesiyle-

Yan bakışın, ne zaman ki, kılıç çekip kan dökmeye başlar; yüreği yaralı âşıklara ecel acır, şefkatli bir dost olur.

Senin gözün öylesine öfkeli Kahraman'dır(İran menkıbelerindeki acımasız pehlivana benzer) ki; kızgınlığı geçse bile, aman vermez, acımasızdır.

Yan bakışın âşıklara soru sormaya başlasa, her kirpiğin sanki, hâl dili ile ona bir tercüman olur.

Sendeki bu naz ve bu âşığı görmezlikten gelen bakış, seni seven Hızır olsa bile onun ölümünün nedeni olur.

(Saçların) bazen kıvrılarak halka halka durunca, sanki, güzellik ve çekicilik padişahının fermanının tuğrasına(mühür) benzer.

...

O, tek başına savaş saflarını yarıp geçenin(vezirin) heybetli yapısı, Tehmeten ve Kahraman'ın (İran destan kahramanları) zırhlarını eritir.

...

Saflar düzenleyip düşman ordusuna saldırınca, yer gök korkuyla feryada başlar. Yeryüzü onun hamlesinin depremiyle sarsılınca, kıyametlerin kargaşası yaşanır.

...

Ben öyle seçkin söyleyişli bir şairim ki, doğrusu, sözüm, bir armağan gibi elden ele dolaşır.

Şöhret davulumun görkemi dünyayı tuttu. Kıskançların kulakları onu işitmez, ağır gelir.

...

Nef'î, duaya başla, davayı bırak ki dua, nazmın sonunda, nazım söyleyenin(şairin) geleneğidir.

...

Bu dünyada(Vezir Murat Paşanın) ikbalinin (yüce katı) kadehi, gün gibi, cihan meclisinin sonuna dek dönsün.

Metinde Kullanılan Kelime sayısı: Ana Metinde: 113(+1 başlık)

Günümüz Türkçesiyle Verilen Bölümde: 176

Toplam: 289

Açıklaması verilen kelime ve kelime grubu sayısı: 47

İncelemeler: Nef'î bir kaside şairidir, aynı zamanda hicivleriyle tanınmıştır. Överken de yererken de abartmayı sever. Bu kasidede önce Murat Paşa'yı sonra kendini abartılı sözlerle övüyor. Vezir Murat Paşa'yı överken ona ait bedensel ve ruhsal özellikleri kişileştirmektedir. İlk beyitte vezirin yan bakışı kanlı, kan dökücü bir kimse şeklinde kişileştirilmiştir. Ayrıca âşıkların haline acıyan ecel de bu duygu ile kişileştirilmiştir.

İkinci beyitte vezirin gözü İranlı pehlivan Kahraman'a benzetilerek kişileştirilmiştir. Bu benzetmede hışım, öfke duyguları etkilidir. Haluk İpeken, "Göz"ün edebiyatımızda kişileştirmelere varan özel anlamına dikkat çeker: Göz, edebiyatta gazablı, hışımlı, amansız ve öldürücüdür (İpeken, 2000, s. 182).

Üçüncü beyitte yan bakışla birlikte vezirin kirpikleri de kişileştirilmiştir. Konuşma özelliği olmadığı için hal diliyle yan bakışa tercüman olan kirpikler, onun söylediklerini aktaracaktır.

Dördüncü beyitte telmih yoluyla Hızır hatırlatılıyor ve vezirin naz ve âşığı görmezden gelen bakışına onun bile dayanamayacağı söylenerek mübalağa yapılıyor.

Beşinci beyitte vezirin saçları, kıvrım kıvrım olması dolayısıyla güzellik padişahının fermanının tuğrasına benzetilir.

Altıncı beyitte dikkat çeken anlam özelliği yine aşırı diyebileceğimiz mübalağadır. Vezirin kişileştirilen heybetli yapısı İranlı pehlivan savaşçılar Tehmeten ve Kahraman'ın zırhlarını eritmektedir.

Yedinci beyitte yer ve gök kişileştirilmiştir.

Sekizinci beyitte şair, vezirin hamlesinin yeryüzünü sarsmasıyla kıyamet kargaşası yaşandığını söyleyerek yine mübalağa yapmıştır.

Dokuzuncu beyitten itibaren kendini övmeye başlayan şair aynı abartılı söyleyişi sürdürür. Sözünü elden ele dolaşan bir hediyeye benzeten şair, aynı zamanda söz kelimesiyle sanatını ve eserlerini kastettiği için mecaz-ı mürsel yapmıştır.

Onuncu beyitte şöhretini davula benzetir. Onun görkeminin dünyayı tuttuğunu söyleyerek de mübalağa yapar. On birinci beyitte kendine hitap eder ve bir geleneği hatırlatır kendine. Son beyitte vezirin talihi, kariyeri, bir kadehe; dünya, evren de bu kadehin dolaştırıldığı meclise benzetilir.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. İlk beyitlerde, güzelin hangi nitelikleri betimleniyor? Onun âşıklarına karşı davranışları ve güzelliği yüzünden âşıklarının ne durumlara düştüklerini açıklayınız.	KAVRAMA
2. “Gamze”nin “tiğ çekmesi”, “suale başlaması”; “müje”nin “terceman olması” ne demektir?	KAVRAMA-BİLGİ
3. Girizgâh beytinde, şairin, nesib boyunca övdüğü güzele ait saçları, klâsik şiirde övgülerin içtenliği ve gerçekliği bakımından size neler düşündürüyor? Murat Paşa’nın övüldüğü beyitlerle savaş betimlemesi yapılan beyitlerde gerçekçi bir övgü ve betimleme görülüyor mu?	KAVRAMA-SENTEZ
4. Nef’î taç beytinde niçin “ko da’vîyi”(davayı bırak) diyor? İlgili beyitlerden yararlanarak bu sözü açıklayınız.	KAVRAMA-SENTEZ
5. Şair, neleriyle övünüyor? Onun kendine güvenini belirttiği beyit hangisidir?	KAVRAMA
6. Kaside’nin uyak örgüsünü ve bölümlerini bir şema hâlinde gösteriniz.	BİLGİ

HAMLET (3. Kitap: MEB Yayınları)

Daha iyi bir öğrenim görmesi için Almanya'ya gönderilen Prens Hamlet, babasının ölümü üzerine Danimarka'ya döner. Amcası Claudius (Klodyus), annesi Gertrude (Gertrud) ile evlenir ve tahta geçer. Hamlet, babasını öldürenin yılan değil, annesiyle amcası olduğunu kale burçlarında dolaşan babasının hayaletinden öğrenir. Hayaletin doğru söyleyip söylemediğini anlamak için saraya gelen oyunculara babasının ölümüne benzer bir olayın ele alındığı temsil verir; oyun sırasında annesi ve amcasını da gözlemler. Kuşkularını gideren Hamlet, annesi ile konuşması sırasında perdenin arkasındaki Polonius'u (Poloniyus) kral zannederek öldürür. Gelişmelerden kuşkulanan Claudius, Hamlet'i İngiltere'ye gönderir, ama asıl amacı prensi öldürtmektir. Kendisine verilen mektubu açıp okuyan Hamlet, gerçeği öğrenip saraya geri döner. Bu arada babasının ölümü ve nişanlısı Hamlet'in kendisini terk ettiğini düşünen Polnius'un kızı Ophelia (Ofelya) çıldırmış, nehirde boğulmuştur. Polonius'un oğlu Laertes (Lirtus), babasının ve kızkardeşinin öcünü almak için kışkırtılır, Hamlet'in öldürülmesi için kralla işbirliği yapar. Loerten (Lortin) ve Hamlet vuruşurken ucu zehirli kılıç hem Hamlet'i hem de Loerten'i yaralar. Hamlet için hazırlanan zehirli şarabı Gertrud içip ölür. Şarabın arta kalanını da Hamlet, amcası Claudius'a içirir.

İngiltere'ye giderken kaçıp Danimarka'ya dönen Hamlet, bir mezarlıkta saklanmıştır. Aşağıdaki parçada, mezar kazan iki mezarcının şakalaşması ve Hamlet'in bunlardan bir tanesiyle konuşması gösterilmiştir.

Birinci Soyтары—Sana bir sual daha soracağım; doğru dürüst cevap veremezsen, git kendini...

İkinci Soyтары—Hadi bakalım.

Birinci Soyтары—Duvarcı ve dülgerden daha sağlam iş çıkaran kimdir?

İkinci Soyтары—Darağacı diken adam. Çünkü çatığı o çatı binlerce kişinin başını yer de yine sapasağlam kalır.

Birinci Soyтары—Akıllıymışsın, hoşuma gitti. Darağacı uygun geldi; ama nasıl oluyor da geliyor? Kötülük edenlere uygun geliyor. Darağacı sana da uygun gelecek. Bir daha dene bakalım.

İkinci Soyтары—Duvarcıdan da, tersane işçisinden de dülgerden de sağlam iş çıkaran kimdir?

Birinci Soyтары—Evet, bil bakalım.

İkinci Soyтары—Dur, inan olsun bileceğim.

İkinci Soyтары—Hay aksi şeytan, bilemeyeceğim.

(Geride Hamlet ile Horatio girerler.)

Birinci Soyтары—Yeter, kafanı boşuna patlatma. İnsanın eşeği tembel olduktan sonra istediği kadar dövsün, hızlı gitmez ki. Bir daha sana bu suali sorarlarsa “mezarıcı” diye cevap ver. Onun yaptığı ev kıyamet gününe kadar dayanır. Hadi Yaughan’a kadar git de bana bir testi içki getir.

(İkinci Soyтары çıkar. Birinci Soyтары hem kazar, hem de şarkı söyler.)

**Geçliğimde sevdimdi ben sevdimdi,
Doğrusu ya, sevmeği hoş buldumdu.
Zamanımı hoş geçirmek ümidi
Varsa ancak bundan vardır, derdim hey!**

Hamlet—Bu adamın gördüğü işe hiç aldırış ettiği yok mu ki mezar kazarken böyle şarkı söylüyor?

Horatio—Alışkanlık onu kayıtsız etmiştir.

Hamlet—Sahiden öyle, az iş gören el daha hassas olur.

Birinci Soyтары—(Şarkı söyler).

**İhtiyarlık, hırsızlama sokulup
Pençesiyle kısıvrak tuttu beni
Attı içperlere denizde bulup
O seven ben, başka bir bendi sanki.**

(Mezardan dışarı bir kafatası fırlatılır.)

Hamlet—Bir zamanlar şu kafatasının bir dili vardı, şarkıda söyleyebilirdi. Herif onu nasıl da yere vuruyor, sanki ilk cinayeti işleyen katilin çene kemiğiymiş gibi! Belki de şimdi bu eşek herifin teptiği, vaktiyle Tanrı'yı bile aldatmaya kalkan bu dalaverecinin kafatasıdır; olamaz mı?

Horatio—Belki de, efendimiz!

Hamlet—Yahut, “Günaydın, tatlı efendimiz! Nasılsınız, şeker efendimiz?” diyebilen bir saray adamının da olabilir. Yahut, kendisine versin diye içi giderek, falan beyin atını metheden filân bey de olması mümkündür.

Horatio—Evet, efendimiz!

Hamlet—Ya, öyle. Ama şimdi sahibi kurtlar. Çenesi düşmüş, kafası da bir mezarcının küreğiyle oradan oraya çarpılıyor. Eğer bizde görüp ibret alacak göz olsa bu değişiş yaman bir değişiş! Bu kemikler, sonunda kaydırak oynansın diye mi bakılıp büyütüldü? Düşündükçe kendi kemiklerim sızlıyor.

Birinci Soyтары—(Şarkı söyler).

**Bir kazma bir de kürek, bir de kürek,
 Üste bir de kefenlik bez olursa,
 Bir de çukur rahatça gömülecek,
 Bu deminde insana yetmez mi ki?**

(Bir kafatası daha fırlatır.)

Hamlet—Bir tane daha. Neden bu kafa da bir dava vekilinin kafası olmasın? Kelime oyunları, söz oyunları, davaları, mülk şartları paredebazlıkları şimdi nerede acaba? Kafatasına bu kaba herifin pis bir kürekle vurmasına nasıl razı oluyor? (...) Şu adamla konuşacağım.

—Bu mezar kimin mezarı, aslan?

Birinci Soytarı—Benim, efendim. (Şarkı söyler.)

Hamlet—Herhalde senin olacak, çünkü içindesin.

Birinci Soytarı—Siz dışındasınız, efendim, onun için sizin olmasa gerek. Bana gelince, içinde yatmıyorum, ama yine benim.

Hamlet—Mademki içindesin, yatıyorsun sayılır, hem de kendinin olduğunu söylüyorsun. Halbuki burası ölüler içindir, diriler için değil. Buna göre, yalan söylüyorsun.

Birinci Soytarı—Mezar içinde söylenmiş yalandan ne çıkar; gömüveririm.

Hamlet—Kazdığın mezara gömülecek olan adam kim?

Birinci Soytarı—Adam değil, efendim.

Hamlet—Peki, gömülecek olan kadın kim?

Birinci Soytarı—Kadın da değil, efendim.

Hamlet—E, kim gömülecek?

Birinci Soytarı—Sağlığında kadın olan biri, efendim; ama Tanrı rahmet eylesin, öldü.

**Metinde Yer Alan Kelime Sayısı: Giriş(2 paragraflık açıklama bölümü):
65, Ana metin: 539(+1 Başlık)**

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 6

İncelemeler: Metnin bütününde sanatlı bir söyleyiş ve kapalı bir anlatım hâkimdir. Metin, hayat ve ölüm üzerine, insanlar hakkında genel felsefî hükümler içerir. Şunu belirtmeliyiz ki; gerek düzyazı olması, gerekse sanatçının üslûbu dolayısıyla metinde kelime anlamından çok cümle anlamı ön plâna çıkmaktadır. Metinde atasözleri ve özdeyişler önemli yer tutar: Sözelimi; “Az işleyen el hassas olur.” sözünde mecaz-ı mürsel yoluyla insanların fizikî anlamdaki duyarlılıklarının bedensel çalışmalarının niceliğiyle doğru orantılı olduğu belirtilmektedir. “Alışkanlık insanı kayıtsız kılar.” Sözü anlam olarak önceki söze paralel olmakla birlikte duyarlılığın azalmasını ya da kaybolmasını alışmak ölçütüne bağlamaktadır. “İnsanın eşeği tembel olduktan sonra istediği kadar dövsün, hızlı gitmez ki.” Sözüdeki eşek kelimesinde doğadan insan aktarma yoluyla alışkanlık ve huyun vazgeçilmezliği, değişmezliği anlatılmaktadır.

Metinde anlam bakımından öne çıkan özellik, mecazlı ifadelerin ve benzetmelerin sık kullanılmasıdır. Bu benzetme ve mecazlar, günlük hayatta bilinen, basit nesnelere ve olaylar temel alınarak yapılmaktadır: Darağacı, binlerce kişinin başını yiyen bir çatıya benzetilir. Metinde mecazlı kullanımın örnekleri olan başlıca deyimler şunlardır: İş çıkarmak: “Çokça iş yapmak (Aksoy, 1988, s.885)” “Duvarcı

ve dülgerden daha sağlam iş çıkarar kimdir?” Başını yemek: “(Birin) Ölmesine ya da büyük bir zarar görmesine yol açmak.” (Aksoy, 1988, s. 626)” Uygun gelmek: “(Uygun düşmek): Yakışmak, yaraşmak (Aksoy, 1988, s. 1085)” Kafa patlatmak: “(Kafa yormak): Bir şey üzerinde çok düşünmek (Aksoy,1988, s.899) aldırış etmek: “Aldırış etmemek: İlgilendirmek istendiği şeye önem vermemek, ilgisiz kalmak (Aksoy, 1988, s.560)” İş görmek: “1. İş yapmak. 2. İşe yaramak: Bir şey yapmak ya da yaptırmak için ondan yararlanabilmek (Aksoy, 1988, s.885)” Kemikleri sızlamak: (ölu için) rahatsız olmak, acı duymak (TDK, 2000, s.558).

Mezar, mezarının yaptığı ve kıyamete dek dayanacak bir eve benzetilir. Mezar içinde söylenmiş yalanın gömülmesinde de soyut bir davranış özelliği olan yalanın gömülerek somutlaştırılması söz konusudur. “Burası ölüler içindir, diriler için değil.” cümlesinde de zıt kavramlar(ölu ve diri) bir arada kullanılmaktadır. “İhtiyarlık, hırsızlama, sokulup/Pençesiyle kısıkrak tuttu beni” mısralarında ömrün bir dönemi olan ihtiyarlık somutlaştırılmış, aynı zamanda da kapalı istiare yapılmıştır. “Belki de bu eşek herifin teptiği ...” sözünde eşek herif kelime grubu, benzeyen ve benzetilenden oluşmaktadır. “Bu mezar kimin mezarı, aslan?” cümlesinde aslan kelimesiyle yalnızca benzetilen söylenerek açık istiare yapılmıştır.

Metinde dikkatimizi çeken bir diğerk nokta da, meslek ve uğraş isimlerinin fazla yer tutmasıdır: Mezarıcı, darağacı diken adam, katil(ilk cinayeti işleyen katil) dalavereci, falan bey, filan bey, saray adamı, dava vekili ve soytarılar.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Hamlet oyunu “oyun içinde oyun” diyebilir miyiz? Niçin?	KAVRAMA
2. Hamlet, “Az iş gören el daha hassas olur.” sözüyle ne anlatmaktadır?	KAVRAMA
3. Mezar kazıcıları ve Hamlet’in kişiliğini belirtiniz.	KAVRAMA-SENTEZ
4. Okuduğunuz metnin dram örneği olduğunu gerekçeli biçimde gösteriniz.	KAVRAMA-BİLGİ
5. Okuduğunuz metnin ana fikrini bulunuz. Adalet arayışı ile intikam duygusu arasındaki ilgiyi söyleyiniz.	KAVRAMA-SENTEZ

SEYAHATNÂME (1. Kitap: Serhat Yayınları)

BELEN KASABASI VASFINDADIR

Türkmenler kendi dillerinde yokuş olan her yere belen derler. Burası Halep eyaletinde voyvodalıktır. Gündelik yüz elli akça gelir bırakan bir kadılıktır. Kethüda yeri ve yeniçeri serdar vekili vardır. Bütün evleri birbiri üstüne yığılmış, bayırda kurulmuş yedi yüz kadar toprak damlı eski usulde yapılmış evlerdir. Bakımlı Türk evleridir. Ahalisi üç bin kadardır. Hava ve suyunun güzelliğinden halkın yüzleri al al pençedir. Ama evleri gayet dardır. Bütün yolcular bu durumdan rahatsızlardır. Zira kasaba yoldan epeyce uzaktır. Ama yaylalık ve bereketli yerdur. Kubbesi kurşunla örtülmüş zarif bir camii ve onun kapısı önünde yine kurşunla örtülü bir hanı vardır. Şehrin öteki hanı ise yakın yıllarda haraba uğramış, bakım ve onarıma muhtaçtır. Kasabanın ir hamamı ve kırk elli kadar dükkânı vardır. Sulu üzümle ve öteki meyveleri çevrede beğenilmektedir. Şehrin ardındaki dağlarda bulunan bağları ve yaylaları övülür.

Buradan kalkıp yine kible doğrultusunda yokuş iniş aşır Gaffarlar Beleni'ne yani, yol bekçileri geçidini aştıktan sonra bir top atımı uzaklıkta olan Bukras Kalesi'ni gördük. Eski çağlardan kalan yapılardandır. Nice hükümdarların eline geçtikten sonra 921(1516) tarihinde Sultan Selim Han, Mısır üzerine giderken burası da o kahramana teslim olup, boyun eğmiş ve Hadım Sinan Paşaya anahtarlarını sunmuştur. Paşa, Yunus Paşayı bu kaleye hâkim ederek ordunun bir kesimini bu yollardan Dabık Ovası'na geçirmekle görevlendirmiştir. Kale bir bayır üzerinde beş köşeli küçücek bir şeydir. Çevresinin kaç adım tuttuğu hakkında bilgim yoktur. Ama Halep eyaletinde yönetim bakımından bir birimdir. Günde yüz elli akça geliri olan bir kadılıktır. Çevresinde köy ve bucakları vardır. Kethüda yeri, yeniçeri serdarı, kale dizdarı ve muhafızları vardır. Kale içinde yüz elli kadar sadece muhafızlarına ait evler, birer cami, han ve hamam ile küçük bir çarşısı bulunmaktadır. Çarşı o kadar anlı şanlı değildir. Zira yoldan uzaktır. Dağlarda yetişen sümbül ve müşk-i

rumîsi dere tepe her yanı bezeyip Bukras sümbülü ve müşk-i rumîsi diye ün yapmıştır. Açtıkları zaman insanın genzini kokuyla bunaltır. Halkın işi, bağ ve bahçelerini işlemek, dağlardan çiçek soğanlarını çıkarıp İstanbul ve öteki büyük şehirlere götürüp satmaktan ibarettir.

Buradan kalkıp yine kible doğrultusunda giderek Bukras altında Kayaağaç ve Akarcılardan sonra Kara Magrıt'ı da geçip on iki saat içinde Antakya'ya geldik.

Evliya Çelebi

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı:343+(1 Başlık+3 Alt Başlık+2 Sayı)

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı:6

İncelemeler: Evliya Çelebi Seyahatnamesi bir gezi yazısı örneği olup metinde dil, çoğunlukla göndergesel işleviyle, bilgi verme amacıyla kullanılmıştır. Bu yüzden dil yalın, anlaşılır; anlatım ise açık, süssüz ve sanatsızdır. Kısa cümleler kullanılmış, özellikle anlama dayalı söz sanatlarından kaçınılmış ve açık bir anlatım tercih edilmiştir. Anlam bakımından derin, farklı ya da çoklu yapı arz eden kelimelere kolay kolay rastlayamayız. Somut varlıkları karşılayan kelimeler ağırlıklı olarak tercih edilmiştir.

Metinde özel isimler ve yer isimleri sık kullanılmıştır. Metinde bir gezi yazısının içeriğine uygun olarak tenasüp içinde kullanılan kelimeler şöyle gruplandırılabilir: **Genel isimler;** yönetim birimleri: Eyalet, voyvodalık, kadılık. Yönetici ve görevliler: Yeniçeri serdarı, yeniçeri serdarı vekili, kale dizdarı ve muhafızları. Yerleşim yerleri, toplu kullanım alanları: Kasaba, cami, han, hamam, dükkan, kale, köy ve bucaklar, çarşı, yokuş, bayır, yaylalık. Tarım ve hayvancılık ürünleri ve alanları: Sulu üzüm, çiçek soğanları, bağ ve yaylalar, bahçeler. **Özel isimler;** şahıs isimleri: Sultan Selim Han, Hadım Sinan Paşa, Yunus Paşa. Boy ismi: Türkmen. Yer isimleri: İstanbul, Bukras, Türk Halep, Kayaağaç, Akarcılar, Kara Magrıt, Antakya, Belen, Gaffarlar Beleni, Bukras Kalesi, Dabık Ovası.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Metinde Belen kasabasının yönetimiyle ilgili hangi bilgiler veriliyor?	KAVRAMA
2. Kasabadaki evlerin özellikleri nelerdir?	KAVRAMA
3. Metinde uzaklık, çevre ölçüsü ve yön gösterme ile ilgili nasıl anlatımlar kullanılmıştır? Günümüzde bunları hangi terimlerle karşılıyor?	KAVRAMA-SENTEZ
4. Metin, hangi yönleriyle gezi yazısı özellikleri taşıyor?	KAVRAMA-BİLGİ
5. Metinden hareketle, Evliya Çelebi'nin anlatım özelliklerini örneklendirerek söyleyiniz.	KAVRAMA-SENTEZ

KOŞMA (3. Kitap: MEB Yayınları)

Yücesinde namlı namlı karın var
Seni yaylayacak zamanım dağlar
Başından aşmaya yoktur takatim
Kalmadı dizimde dermanım dağlar

Yağmur yağar mor sümbüller bitirir
Yel estikçe kokuların getirir
Sarı çiçek sarvan kurmuş oturur
Karıymış güllere çimenim dağlar

Sarı çiçek sallamıyor naz ile
Dem sürerdim onbeşinde kız ile
Şimdi öksüz kaldım kırık saz ile
Ah ettikçe tüter dumanım dağlar

Obası olanlar çevrilir konar
Güzeller suyundan içip de kanar
Küpeler kulakta mum gibi yanar
Gördükçe artıyor imanım dağlar

Karac'oğlan der ki çöktüm oturdum
Bağ bahçe diktim de meyva yetirdim
Alını top perçemli yavru yitirdim
Bir köşesinde kaldı günahım dağlar

Karacaoğlan

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı: 96+(1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 6

İncelemeler: Şiirde tabiata ait unsurlar geniş yer tutmaktadır. Şair, bu unsurları kişileştirirken diğer yandan aşk duygusunu işler. Bu arada tabiat zengin bir dekor oluşturmaktadır. Kar, dağlar, yağmur, mor sümbüller, yel, sarı çiçek, güller, çimen, su, bağ ve bahçe şiirin özellikle ilk bölümlerinde yalnızca tabiata ait unsurların işlenerek temanın verildiğini gösteriyor. Şair, ilk dördlüğün ikinci mısrasından başlayarak tüm dörtlüklerin sonunda dağlara seslenerek dağları kişileştiriyor. Yalın bir dille orijinal benzetmeler kullanan şair farklı ve çarpıcı yakıştırmalar yapmıştır: Yücesinde namlı namlı karın var mısrasında dağ kişileştirilirken nesnelere fiziki özelliklerinden biri olan yüksek sıfatı yerine özellikle insan ve insana ait değerler için kullanılan ve soyut bir ifade olan “yüce” sıfatı tercih edilmiştir. Yine nam, san, şan, şöhret anlamında olup genelde insanlar, yerleşim yerleri vb. için kullanılırken sıra dışı bir yakıştırmayla karlar ve dolayısıyla dağ yüceltilerek anlam pekiştirilmiştir. Yine baş ve diz kelimeleri insana ait organ isimleri olmasına karşın üçüncü mısradan insandan doğaya aktarma yapılmıştır.

2. dördlükte “bitir” fiilinin sesteşi kullanılmıştır. Çadır kuran sarı çiçek kişileştirilmiş ve çiçeklerin oluşturduğu öbek bir çadıra benzetilmiştir. Gül, çimen, çiçek, sümbül, yağmur ve yel kelimeleri ile de tenasüp yapılmıştır.

3. dördlükte sarı çiçek ve kırık saz kişileştirilmiştir. Şair eski günlerini özlemle anarken daha çok klasik şiirde kullanılan bir somutlaştırmaya başvurmuştur. Özlemle ah ettikçe ahının ateşinden dumanları çıkmaktadır. “Dem sürmek” deyimini ise zaman geçirmek anlamında kullanmıştır.

4. dördlüğün ilk mısrasında geçen “kon” fiilinin daha çok uçan nesnelere yukardan aşağıya inmesi anlamında kullanıldığını biliriz. TDK. Sözlük 1. maddede kuş, kelebek, uçak, toz, vb. için bir yere inmek anlamını verirken 3. maddede “kısa

bir süre için bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek” der (TDK, 2000, s.590). Öznesine göre dönüşlü yapıdaki “çevril” fiiliyle birlikte kullanıldığında çoğul ve genel bir gruba karşılık geldiğini görmekteyiz. Karacaoğlan şiirin bütününde tabiatı, nesnelere ve sevgilisini genel açıdan ele almış, özel anlamda farklı ifadeler kullanmaktan kaçınmıştır. 4. dördlüğün 2. mısrasında güzeller kelimesinde güzel, genel anlamda bir isim, ancak bütünü temsil eden bir isim olarak kullanılır. Bu güzellerin kulaklarındaki küpeleri yanan muma benzetmiştir. Aslında yanan mum değil, mumun ateşi olduğu için de mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Dördlüğün son mısrasındaki iman kelimesi de din inancını, kutsal inancı karşılayan anlamının dışında güçlü inanç, gönülden inanma anlamında kullanılmıştır. Son dördlükte yavru kelimesiyle ad aktarması yapılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Şairin “takatsiz” kalmasının nedeni nedir? Anlatınız.	KAVRAMA
2. Kırık saz şairin hangi duygusunun ifadesidir?	KAVRAMA
3. Şair, “Ah ettikçe tüter dumanım dağlar” dizesinde “dumanım” kelimesiyle ne anlatmak istemiştir?	KAVRAMA
4. Dördüncü dördlükteki benzetmeyi bulunuz.	KAVRAMA-BİLGİ
5. Şiirin temasını belirtiniz.	KAVRAMA
6. Şiiri şekil yönünden inceleyiniz.	BİLGİ

HÜSN Ü AŞK (1. Kitap: Serhat Yayınları)

Beni Muhabbet kabilesinden Hüsn ile Aşk, aynı gün doğar ve birbirleri ile nişanlanırlar. Mekteb-i Edeb'de okurken birbirlerine âşık olurlar. Suhan adlı bir pir, buluşup konuşmalarına yardımcı olur. Ancak Hayret adlı birisi, görüşmelerini engeller. Bu ayrılığa dayanamayan Aşk, sevdiğini babasından ister. Kabilenin büyükleri, Aşk'ın kızı alabilmesi için tehlikeli sınavlardan geçip Kalp ülkesine ulaşmasını isterler. Aşk bunu kabul eder. Çeşitli maceralardan ve tehlikeli bir yolculuktan sonra kalp ülkesine varır. Hüsn'ün sarayına ulaşarak ona kavuşur.

Aşağıdaki bölüm kabile büyüklerinin Aşk'tan isteklerini içermektedir:

1. Aşk anladı kim nedir serencâm	Şeyh Galip
Gavgâ-yı makâle verdi ârâm	Hüsn ü Aşk
2. Dedi buyurun ne ola hizmet	
Min ba'd men ü belâ vü mihnet	
3. Durma sefer et diyâr-ı Kalb'e	
Cân baş ko reh-güzâr-ı Kalb'e	
4. Ol şehirde kîmyâ olurmuş	
Yolda beli çok belâ olurmuş	
5. Bin yıllık harâbe-i gam	
Anın ötesi sarây-ı mâtem	
6. Allâh muîn olup geçersin	
Kalb şehrinin âbını içersin	
7. Kıl andaki kimyâyı hâsıl	
Gel bunda ol işte Hüsn'e vâsıl	

Günümüz Türkçesiyle

1. Aşk, yolun sonunun nereye varacağını anladı. Sözle savaşmayı kesti.
2. “Ne yapmayı istiyorsanız buyurun: İşte bundan sonra belâya, sıkıntıya hazırım ben.” dedi.
3. “Durma, Kalp ülkesine doğru yola çık. Kalb’in yoluna canını, başını koy.
4. O şehirde bir iksir bulunmuş; yolu çok tehlikeli ve belâlıymış.
5. Gam harabesi bin yıllık yolmuş, ondan sonra da Matem sarayı.
6. Tanrı yardım eder de geçersen Kalp şehrinin suyunu içersin.
7. Oradaki iksiri ele geçir; işte, gel burada Hüsn’e kavuş.”

Açıklama Paragrafında Verilen Kelime Sayısı: 79

Orijinal metinde kullanılan kelime sayısı: 66

Günümüz Türkçesiyle verilen metinde kullanılan kelime sayısı: 70

Açıklaması verilen kelime sayısı: 11

İncelemeler: Şeyh Galip’in bu mesnevisi için tasavvufî eğitimin alegorik anlatımıdır, diyebiliriz: Hüsn ü Aşk; Şeyh Galib’in tasavvuf görüşünü allégorique bir hikâye içinde dile getirdiği manzum eseridir (Bilgegil, 1997, s.406). Tasavvufta yükselmek isteyen mürit, varılmak istenen hedef, Allah ve yol gösterici mürşit sırasıyla aşk, hüsn ve sühan kelimeleriyle sembolleştirilmiştir. Eserin belirgin özelliği olarak da soyut ifadeler ve hayallerden söz edebiliriz: Hüsn ü Aşk’ın en güç yönü; bir “mücerred”i tasvîr etmiş bulunmasıdır. Bütün, yekpâre, eksiksiz... gibi eş veya yakın mânalı kelimelerden hangisi kullanılsa, bu tasvirdeki mükemmeliyeti ifadeye yetmez. Eserde, ayrı ayrı görünüşleriyle büyük ve tek bir hayal yüzer (Bilgegil, 1997, s.430).

Şiir, alegorik bir eser olduğundan baştan sona ağırlıklı olarak semboller kullanılmış, teşhis sanatına başvurulmuştur. İlk beyitte yolun sonunun nereye varacağını anlayan aşk sözle savaşmayı keser. Böylece aşk ve söz kişileştirilmiştir. İkinci beyitte aşk konuşturularak intak yapılıyor.

Üçüncü beyitte geçen “kalp” kelimesinin dilimizde geniş bir anlam açılımı vardır. Temel anlamıyla vücuda kan pompalayan hayatî organı karşılayan “kalp” kelimesi, yan ve mecaz anlamlarıyla da geniş bir kullanım alanına sahiptir. “Burası iş dünyasının kalbidir” örneğinde görüldüğü üzere “Ortada, merkezde bulunup hayatî önem taşıyan” gibi bir yan anlamı vardır. İnsanlar için kullanılan mecaz anlamıyla da duygusuzluğu ve acımasızlığı ifade eder: “Kalpsiz adamın tekidir.” örneğindeki gibi. Eş anlamlısı olmasına karşın “yürek” kelimesinin tercih edildiği yerler ve mecazlı kullanımı daha farklıdır. Gerçek anlam söz konusu olduğunda, özellikle tıp ve hastalıklarla ilgili alanda “kalp” kelimesi tercih edilir. “Kalp hastası”, “Kalbinden rahatsız” gibi. Ancak sakatatçıdan yemeklik malzeme olarak istendiğinde ise “yürek” kelimesi tercih edilir. Mecazlı kullanımıyla da yürek kelimesini anlamı “kalp” kelimesininkinden farklıdır ve cesaret kavramını karşılar: “Yürekli adamdır.” Bilindiği üzere eş ve yakın anlamlı kelimelerin kullanımında ve bu kelimelerin yan ve mecaz anlam değerleri kazanmasında kültürel hayatın, gelenek, görenek ve alışkanlıkların, dil coğrafyasının hepsi birden etkilidir. İncelediğimiz metinde ise “Kalp”, bir ülke olarak sembolize edilmiştir.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Aşk, sözle savaşmayı niçin kesmiştir? Yorumlayınız.	KAVRAMA
2. Aşk'ın kalp ülkesine doğru yola çıkması tasavvuf eğitiminde ne anlama gelmektedir?	KAVRAMA
3. Aşk'ın yolda karşılaşılabileceği zorlukların tasavvuf eğitimi açısından anlamı nedir? Açıklayınız.	KAVRAMA
4. Aşk'ın Hüsn'e kavuşması mutasavvıflar için ne anlama gelmektedir?	KAVRAMA-BİLGİ
5. Okuduğunuz mesnevînin uyak düzenini bularak gazellerdeki uyak düzeniyle karşılaştırınız.	KAVRAMA

GAZEL (2. Kitap: İnkılâp Yayınları)

Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana
Mey süzölmüş şîşeden ruhsâr-ı âl olmuş sana

Bûy-ı gül taktîr olunmuş nâzın işlenmiş ucu
Biri olmuş hoy birîsî dest-mâl olmuş sana

Şöyle gird olmuş Frengistan birikmiş bir yere
Sonra gelmiş gûşe-i ebrûda hâl olmuş sana

O büt-i tersâ sana mey nûş eder misin demiş
El-amân ey dil ne müşkilter suâl olmuş sana

Sen ne câmn mestisin âyâ kimin hayrânısın
Kendin aldıldın gönöl n'oldun ne hâl olmuş sana

Yok bu şehir içre senin vafettiğın dilber Nedîm
Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana

NEDÎM

-Günümüz Türkçesiyle-

İncelik(nezaket) haddeden geçmiş, sana boy pos olmuş; şarap şişeden süzölmüş, sana al yanak olmuş.

Gölün kokusu damıtılmış, nazın da ucu işlenmiş; birisi sana ter olmuş, birisi de mendil olmuş.

Şöyle toparlanmış Frengistan, bir yere birikmiş; sonra gelmiş kaşının köşesinde, sana “ben” olmuş.

O Hristiyan güzeli, sana “Şarap içer misin?” diye sormuş. Aman ey gönöl, ne güç soru sorulmuş sana!

Sen hangi kadehin sarhoşusun, acaba kimin hayranısın? Kendini kaptırdın ey gönöl, ne oldun, ne kötü durumlara düştün sen!

Ey Nedîm! Senin nitelediğin dilber bu şehrin içinde yok; bir peri yüzü görünmüş, bir hayal olmuş sana.

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı:89, Açıklama Bölümünde Yer Alan Kelime Sayısı: 94 +(1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 23

İncelemeler: Şiiri incelemeden önce şairin üslubundan ve anlam hâkimiyetinden söz etmek gerekirse, Nedim’in anlam hâkimiyetini daha çok tekrar yoluyla sağladığını görürüz. Bu konuda Muhsin Macit Şunları söyler:

Bilindiği gibi bir şairin tercih ettiği söz ve söz gruplarının eserindeki kullanım düzeyi ve bütünü içindeki oramı üslûbunun da belirleyicisi durumundadır. Bu açıdan bakıldığında Nedîm, şiir lügati zengin olmayan şairlerdendir. Bulduğu bir imajı veya hoşuna giden bir kelime benzetme unsurunu tekrar tekrar kullanır (Macit, 2004. s.18).

İlk beyitte soyut bir özellik olan nezâket, haddeden geçirilerek somutlaştırılmıştır. Hadde, TDK Türkçe sözlükte şöyle açıklanır: “Madenleri tel durumuna getirmek için kullanılan ve türlü çapta delikleri olan çelik araç.” (TDK,

2000, s.425). Nezâket zaten soyut bir özellik olduğu halde, onu daha da inceltip sevgiliye uygun hâle getirmek isteyen şair, nezâketin haddeden geçtiğini söylüyor.

İkinci beyitte yine sevgiliye ait soyut güzellikler, somut nesnelere ve duygulardan hareketle aktarılıyor. Gülün kokusunu damıtmak mümkün değildir. Ancak şair, zaten güzel olan bu kokunun daha da inceli sevgiliye mal olması için damıtıldığını söylüyor. Üstelik gerçekte güzel olmayan ter kokusu ile özdeşleştirilip sevgilinin terinin bile damıtılmış gül kokusu olduğu belirtiliyor. Ayrıca, soyut bir davranış olan naz da, kumaş gibi düşünülmüş, işlenen nazın ucundan sevgiliye mendil yapılmıştır. İlk mısradaki bûy-ı gül(gül kokusu)e karşılık ikinci mısradaki hoy(ter); yine ilk mısradaki nâza karşılık da ikinci mısradaki dest-mal(mendil) kelimelerinin kullanılmasıyla leffü neşr yapılmıştır.

Üçüncü beyitte geçen Firengistan, yani kâfirlerin ülkesi siyah renkle temsil edilmektedir. Divan şiirinde sevgilinin güzellik unsurlarından sayılan ben de siyahtır ve küfrü(kâfirliği) temsil eder. Şair, bütün Firengistan'ın sevgilinin kaşının köşesindeki bende toplandığını söyleyerek abartılı bir şekilde anlam bakımından siyah renge vurgu yapıyor.

Dördüncü beyitte şair, sevgiliyi, güzelliği ve soğukluğu dolayısıyla puta benzetir. Önceki beyitte geçen ben ve kâfir ilişkisinden hareketle de Hıristiyan olduğunu söyler. Şair, gönlünü kendinden farklı bir varlık gibi düşünerek soyutlarken “mey nûş eder misin” sorusuyla da kişileştirmiştir.

Beşinci beyitte şair, yine gönlünü kendinden farklı bir varlık gibi karşısına alıyor. Aldırmak kelimesi de bilinenden farklı bir anlamda kullanılarak kendini kaptırıp âşık olmak şeklinde ifade edilebilir. Câm kelimesi söylenerek kadehin içindeki kastedildiği için mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Ayrıca şair, cevap istemeyen “n’oldun ne hâl olmuş sana” sorusunu sorarak istifham yapmıştır.

Son beyitte şair, bu hayal ve sembollerden kurtularak gerçeğe dönüşünü ifade eder.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Dördüncü beyitte geçen “büt-i tersâ”(Hristiyan güzeli) sözüyle kim anlatılmak isteniyor? Niçin?	KAVRAMA
2. Beşinci beyitteki “Sen ne câmın mestisin?” sözü gerçekten bir içki sarhoşluğunun soruluşu mudur?	KAVRAMA
3. Gazel’de konu birliği ya da konuyu anlama bakımından bir düzen var mıdır? Gösteriniz.	KAVRAMA-BİLGİ
4. Bu gazelden, Nedim’in güzellik anlayışıyla ilgili edindiğiniz bilgileri açıklayınız.	SENTEZ

İLÂHÎ (3. Kitap: MEB Yayınları)

**Derman aradım derdime derdim bana derman imiş
Bürhan aradım aslıma aslım bana bürhan imiş**

**Sağ u solum gözler idim dost yüzünü görsem deyu
Ben taşrada arar idim ol can içinde can imiş**

**Öyle sanırdım ayıryem dost gayrıdır ben gayrıyem
Benden görüp işiteni bildim ki o canan imiş**

**Savm ü salât u hac ile sanma biter zahid için
İnsan-ı kâmil olmaya lazım olan irfan imiş**

**Kande gelir yolun senin ya kande varır menzilin
Nerden gelip gittiğini anlamayan hayvan imiş**

**Mürşid gerektir bildire Hakk'ı sana hakk'el-yakın
Mürşidi olmayanların bildikleri güman imiş**

**Her mürşide dil verme kim yolunu sarpa uğratar
Mürşidi kâmil olanın gayet yolu asan imiş**

**Anla hemen bir sözdürür yokuş değildir düzdürür
Âlem kamu bir yüzdürür gören anı hayran imiş**

**İşit Niyazi'nin sözün bir nesne örtmez Hak yüzün
Hak'tan ayrı bir nesne yok gözsüzlere pinhan imiş**

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı:135+(1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı:17

İncelemeler: İlk mısradan itibaren şiirde belirli kavramları karşılayan kelimelerin simetrik bir şekilde yerleştirildiğini, çoğunlukla leffü neşir sanatının yapıldığını görüyoruz. Belirli remizler taşıyan kelimeler, sık tekrar edilerek anlamın yanı sıra ahenk de güçlendirilmiştir. İlk mısradaki dert ve derman karşıtlığını görüyoruz. İlk mısradaki dert-derman kavramlarının ikinci mısradaki karşılıkları asl ve bürhandır.

Şair, gerek tasavvuf felsefesinin yapısına bağlı olarak gerekse bir şiirinde de belirttiği gibi Yunus Emre'den etkilenerek basit bir söyleyişe derin anlamlar sığdırmıştır.

2. beytin ilk mısrasında sağ ve sol kavramlarının ikinci mısradaki karşılığı taşra, dost yüzü kelime gurubunun karşılığı ise “can içinde can” olarak gelmektedir. Temel anlamda yön belirten kavramlar olarak kullandığımız sağ ve sol, şiirde yaratılmışlar, tabiat ve insanlar şeklinde anlam genişlemesine uğramaktadır. Görme duyusunun kullanıldığı gözlemek fiili de, görmenin ve bakmanın dışında aramak, kontrol etmek gibi bir anlama kavuşmuştur.

3. beyitte ayrı-gayrı, dost-canan kelimeleriyle tenasüp sanatı yapılmış. Bu beyitte ve şiirin bütününde Türk-İslam tasavvufuna bağlı olarak vahdet-i vücud ve fenafillâh anlayışını görmekteyiz. Dost kelimesi varılmak istenen amaç yani Yaratıcıyı karşılarken şair aslında ondan ayrı ya da farklı olmadığını belirtiyor.

4. beyitte iki insan tipi var: Zahid ve insan-ı kâmil, Devellioğlu Lügatinde zahid kelimesinin 1. anlamı “çok, aşırı sofu, kaba sofu” olarak gösterilmektedir (Devellioğlu, 2004, s.1164). Dini yalnızca belirli kalıplardan; ibadetlerden, cennet ve cehennemden ibaret gören şekilci anlayışı temsil ettiği düşünülür. İnsan-ı kâmil kavramı da aynı lügatte “Güzel huy ve tabiat ve yüksek fazilet sahibi olan kimse”

olarak açıklanmaktadır (Devellioğlu, 2004, s.440). İnsanın gayret göstererek varabileceği olgunluğu, zaaflarından arınıp yaratıcıya yaklaşmış insanı temsil etmektedir

5.beyitte yol, menzil ve varır kelimelerinin anlam bakımından uyumuyla tenasüp yapılmıştır. Gelmek ve gitmek kelimeleri de zıt eylemleri karşılamaktadır.

6. beyitte aynı kökten türeyen kelimeler 1. mısradaki kullanılmıştır: Hakk, Hakkelyakin.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Şairin derdi ve derdine bulduğu derman nedir?	KAVRAMA
2. Mısrî, dostu nerede buluyor? Açıklayınız.	KAVRAMA
3. Şiire göre ermiş insan olmak için ne gibi özellikler sahip olmak gerekir?	ANALİZ
4. Şairin mürşit ile ilgili düşünceleri nelerdir?	ANALİZ
5. Allah'ın varlığını bulamayan kimlerdir?	KAVRAMA

SEMAÎ (1. Kitap: Serhat Yayınları)

**Gönül gurbet ele çıkma
Ya gelinir ya gelinmez
Her güzele gönül verme
Ya sevilir ya sevilmez**

**Yürüktür bizim atımız
Yârdan adlandı zatımız
Gurbet elde kıymetimiz
Ya bilinir ya bilinmez**

**Bahçenizde nar ağacı
Kimi acı kimi tatlı
Gönüldeki dert ilâcı
Ya bulunur ya bulunmaz**

**Deryalarda olur bahri
Doldur da ver içem zehri
Sunam gurbet elin kahri
Ya çekilir ya çekilmez**

**Emrah der ki düştüm dile
Bülbül figan eder güle
Güzel sevmek bir sarp kale
Ya alınır ya alınmaz**

Erzurumlu Emrah

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı:77(+1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 4

İncelemeler: İlk dörtlükte şair, gönlünü kendinden farklı biri gibi karşısına alıp konuşarak kişileştiriyor. İlk dörtlüğün ikinci mısrasında ve her dörtlüğün son mısrasında edilgen olumlu ve edilgen olumsuz şekilleriyle çekimlenen gel, sev, bil, bul, çek, al fiilleri doğrudan ya da dolaylı olarak şiirin temasını, yani gurbet duygusunu işleyen eylemlerdir. İlk mısrada geçen çıkmak fiili, TDK Türkçe sözlükte 19 farklı anlamıyla yer alan zengin anlam değerlerine sahip bir kelimedir (TDK, 2000, s.230-231). Metinde gitmek, ayrılmak anlamında kullanılmaktadır. Yine el kelimesi de zengin anlam değerlerine ve sesteşlik ilişkisine sahiptir. Bir, iki ve dördüncü mısralarda gurbet kelimesiyle birlikte kullanılarak “ülke, yurt, il” anlamını vermektedir. Üçüncü mısrada geçen güzel kelimesi de niteleme bildiren bir sıfat değil, sevgiliyi ifade eden genel anlamda bir isim olarak kullanılmıştır.

Türkçede biraz anlam uzaklaşması yaşansa da zamirleri karşılayan (iyelik eki almak kaydı ile) belki de tek kelime “zat” kelimesidir. Şiirde birinci çoğul şahıs yoluyla birinci tekil şahıs ya da dönüşlülük zamirlerini(biz, ben, kendim) karşılayan bir anlama bürünmüştür. İkinci mısrada şair, adını sevgiliden, sevdiğinden aldığını söyleyerek sebep- sonuç anlamı vermiştir. Üçüncü mısrada geçen kıymet(değer) kelimesi hem soyut hem de somut varlıkların önemini belirten bir ölçü olarak kullanılıp şiirde insanın, şairin yabancı bir yerde arz ettiği önem olarak kullanılmıştır.

Üçüncü dörtlüğün ikinci mısrasında geçen acı ve tatlı sıfatlarıyla tezat yapılarak karşıt etkilere sahip özelliklerin birlikteliği vurgulanmıştır. İlaç kelimesi hastalıkları iyileştirmek adına kullanılan maddeleri, somut varlıkları karşıladığı halde şairin gönül derdi soyuttur ve onun çözümü ilaç şeklinde somutlaştırılmıştır.

Dördüncü dörtlüğün üçüncü mısrasında “Sunam” kelimesiyle açık istiare yapılmıştır. Ayrıca bu kelimedede birinci tekil şahıs iyelik eki kullanarak sevgilisini genel anlamda güzellere ayırarak özel anlam kazandırmış ve kendisine yaklaştırmıştır.

Son dörtlükte klasik gl-bülbül benzetmesini görüyoruz. Gl sevgiliyi, sevileni; bülbül de âşığı, şairi temsil etmektedir. Güzel sevmek, sevgiliye duyulan aşk ise zorlu bir kaleye benzetilmektedir. Bu kaleyi ele geçirmek çok güçtür.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Şairin aşkla ilgili düşünceleri nelerdir? Sevmek niçin sarp bir kaledir?	KAVRAMA
2. Şiirde aşk duyguları mı, gurbet duyguları mı daha yoğun olarak işlenmiştir? Niçin?	KAVRAMA
3. “Yârdan adlandı zatımız” dizesinde anlatılmak istenen nedir?	KAVRAMA
4. Okuduğunuz semaî ile Seyranî'nin koşmasını, dil, konu ve biçim özellikleri açısından karşılaştırarak benzer ve farklı yönlerini bulunuz.	SENTEZ-ANALİZ

MAKBER (2. Kitap: İnkılâp Yayınları)

...

En güzel, en büyük, en doğru şiir, bir hakikat-ı müdhişenin tazyiki altında hiçbir şey söylememektir. Makber ise, hitabet ediyor.

İnsan, bazı kere, hatırına gelen bir hayali tanıyamaz, o kadar güzeldir. Zihninden uçan bir fikre yetişemez, o kadar yüksektir. Kalbinde doğan bir hissi bulamaz o kadar derindir. Bu acz ile bir feryat koparır, yahut pek karanlık bir şey söyler, yahut hiçbir şey söyleyemez de, kalemini ayağının altına alıp ezer. Bunlar şiirdir.

... Makber, edebiyat nokta-i nazarına karşı çirkin bir çocuktur; ma'sum fakat güzel değil; hakîr bir feylesoftur: hikmet, fakat şüpheli; kusurlu bir hüsündür; feryat, fakat musanna; ma'mur bir mezardır: hazin değil, fakat sevimsiz; bir şiir, fakat kafiyeli...

*

Eyvâh...ne yer, ne yâr kaldı,
Gönlüm dolu âh ü zâr kaldı.
Şimdi buradaydı gitti elde,
Gitti ebede, gelip ezelden.
Ben gitti, o hâksâr kaldı,
Bir gûşede târmâr kaldı;
Bâkî o enîs-i dilden, eyvâh!...
Beyrut'ta bir mezar kaldı.

...

Makber, sonudur dakâyıkın bu,
Bir sırr-ı garîbi Hâlik'in bu.
Bir nûr ki meyledince hâba,
İnmekte şu bir yığın türâba.
En yükseğidir şevâhikin bu,
En müdhişidir hakâyıkın bu.

**Bedbaht, o hakikat anlaşılmaz,
Şânın bu, cihanda lâıyıkın bu.**

...

**Gitti nazarımdan, âh gitti...
Bî-maksad ü bî-günah gitti.
Her fert cihanda birdir ammâ,
Bir tâne değildir öyle hâşâ!...
Bir tâne idi o mâh, gitti,
Aylarca olup tebâh gitti.
Görsem yeridir seni karanlık,
Nûrum benim ey İlâh, gitti.**

...

**Sen Hâlikımızsın, ettik îmân,
Bir sende bulur bu ye's pâıân.
Sen varken olur mu ahiret yok?...
Yok şüphe ki sende mağfiret çok.
Duydum seni istiyor bu vicdân,
Bildim sana vâsıl oldu cânân.
Tekrâr buyur fakat hayâtın,
Can ver ona, vermedinse dermân.**

Abdülhak Hâmit TARHAN

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı: Önsöz:113, şiir:152+(1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime ve Ek Sayısı: 31

İncelemeler: Şair önsözde bir terim olarak şiiri açıklamaya, bu açıklamadan hareketle de Makber'in yerini belirtmeye çalışır. Bu sırada sıklıkla benzetmelere başvurmuştur. Özellikle şiir üzerine görüşlerini belirtirken soyut olandan yararlanarak somut olana varmaya çalışır: Şiir, müthiş bir gerçeğin baskısı altında susmaktır. Fikrin insan zihninde uçması ve yüksekliği, hissin insanın kalbinde doğması ve derinliği, aktarmaya örneklerdir. Derin ve yüksek kelimeleri ise birbirine paralel olmakla birlikte farklı konulardaki ilerlemeyi ifade eden mecazlı sıfatlardır.

Şair, Makber şiirini edebiyat açısından çirkin bir çocuk olarak görmektedir; masum, değersiz bir filozof olarak düşünmektedir. Şüpheli bir hikmet, kusurlu bir güzellik, sanatlı bir feryat, mamur bir mezar olarak düşünmektedir.

Romantizmden etkilenen Hâmit, eşinin ölümüne dair lirik bir şiir yazmıştır. Makber'de baştan sona kelimelerin anlamları üzerinde duygu ve coşkuların ağırlığı hissedilir.

İlk bendin ikinci mısrasında şair, üzüntüsünü belirtmek üzere gönül dolusu ağlama ve inleme ifadesini kullanmaktadır. Zaman bakımından ezel ve ebed kelimeleriyle, mekân bakımından da gitmek ve kalmak eylemleriyle karşıtlık oluşturulmuştur. Hâksâr (toz toprak içinde kalmış, hâli perişan) ve târmâr kelimeleri şiire adını veren mezar kelimesinin çağrışımlarından dağınıklık ve bozulma anlamlarını vermek üzere tenasüp içinde kullanılmıştır.

Makber, ikinci bendin ilk mısralarına dakikaların sonu ve Hâlik'in gizli bir sırrı olarak açıklanmaktadır. İnsan için dünyanın, dünya varlığının sonu, anlaşılması güç ince noktaların ve soruların bittiği yer olarak görülmektedir. İkinci mısradaki Allah'ın pek çok ismi arasından "Hâlik"i seçmesi varlığı, insanı, ölümü ve mezarı yaratan Yaratıcının bu niteliğine, aynı zamanda var etme özelliğine dikkat çekmek için olsa gerektir. Ölümü anlama, anlamlandırma, maddeyi manâya dönüştürme çabaları diğer mısralarda sürdürülüyor: Uykuya meyleden nurun bir yığın toprağa inmesi. Yüksek sıfatının simetriği olarak müthiş sıfatı; şevâhik kelimesinin simetriği olarak da

hakâyık kelimesi verilerek anlam uyumu, anlamın şekil olarak da paralelliği sağlanarak leffü neşr yapılmıştır.

Üçüncü bentte şairin ruh hali, bunalım ve isyan şeklinde belirmektedir. Şair, insanı hayata bağlayan en önemli niteliklerinden görme duyusuyla ilgili kavramları bir uyum içerisinde öne çıkarmaktadır. Eşinin nazarından, bakışlarından gitmesi; açık istiareyle sevgilisini aya(mâh) benzetmesi; o gidince İlahını karanlık görmesi, çünkü nurunun, ışığının gitmesi bunun örnekleridir. Bu bentte üç kez kullanılan “bir” kelimesi farklı bağlamlarda karşımıza çıkar. Üçüncü mısradaki şairin kendi düşüncesini yansıttığı bir genel yargının temelidir. Her insanın dünyada farklı, özgün bir yeri olduğunu anlatır. Dördüncü mısradaki “bir tane” kelime grubu Allah’ın birliğini ifade eden özel bir kavramı karşılar. Beşinci mısradaki ise şair bu kelime grubunu sevgilisinin eşsiz, benzersiz biri olduğunu vurgulamak için kullanır.

Son bentte bir yakarış söz konusudur. Altı defa tekrar edilen “sen” zamiriyle sevgilinin kurtuluşu istenmektedir. Var ve yok kelimeleri ile karşıtlık ilişkisi kurulurken aynı zamanda bu var’a bağlı olarak yokluğun olamayacağı anlamı veriliyor. Yani, yok’larla kastedilen, karşıtı olan var’lardır. Olanı olmayandan hareketle göstermiştir. Buna bağlı olarak var, hayat, can ve derman kelimeleri ile tenasüp yapılmıştır. İman, yes, ahiret ve mağfiret gibi öne çıkarılan soyut değerler yine bu karşıtlık yoluyla var olanın belirtilmesi şeklinde ortaya konmuştur.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Önsözde şiir nasıl tanımlanıyor? Şairin okuduğunuz bölümlerde, şiiri tanımlarken işaret ettiği nitelikler nelerdir? Gösteriniz.	KAVRAMA
2. İkinci bentte, makbere hangi nitelikler veriliyor?	KAVRAMA
3. Şairin kendisini “bedbaht” diye niteleyişi nedendir? Onun bu duygusu şiirin hangi bendinde değişiyor?	KAVRAMA
4. Şairin, bentlerde gelişen düşünce ve duygularını, bunlar arasında paralellik kurarak belirtiniz.	SENTEZ
5. Makber’de görülen duygu, düşünce ve hayalleri bir mersiye için uygun buluyor musunuz? Bunlardan örnekler vererek görüşünüzü belirtiniz.	KAVRAMA-BİLGİ
6. Bu şiir bir “mersiye” ya da “ağıt” olabilir mi? Niçin? Görüşünüzü açıklayınız.	BİLGİ
7. Bu şiirin şekli ile Klasik Türk Edebiyatı’nın bentlerle yazılan nazım şekilleri arasında benzerlik var mıdır?	BİLGİ

MUHAMMES (3. Kitap: MEB Yayınları)

Hak şerleri hayr eyler
Zannetme ki gayr eyler
Ârif anı seyr eyler
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler
 (...)

Sen adli zulüm sanma
Teslim ol da yanma
Sabr et sakın usanma
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

Hiç kimseye hor bakma
İncitme gönül yıkma
Sen nefesine yan çıkma
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

Az ye az uyu az iç
Ten mezbelesinden geç
Dil gülşenine gel göç
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

Geçmişle geri kalma
Müstakbele hem dalma
Hâl ile dahi olma
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

**Her sözde nasihat var
Her nesnede ziynet var
Her işte ganimet var
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler**

Erzurumlu İbrahim Hakkı

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı: Önsöz: 105+(1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime ve Ek Sayısı: 11

Şiir, hayır ve şer gibi karşıt ve son derece genel anlama sahip iki soyut isimle başlamaktadır. Tasavvufî ve didaktik nitelikli şiirde Allah; Hak ve Mevla adlarıyla anılmaktadır. Ârif kelimesi ise anlayışlı, sezgi sahibi, kısacası manevî yönden donanımlı insanı karşılamaktadır.

İkinci bölümde adl ve zulüm kelimeleriyle karşıtlık ilişkisi kurulmuştur.

Üçüncü bölümdeki gönül yıkmak deyiimiyle soyut anlamlı gönül kelimesi kırılabilir, incinebilir bir yapı olarak somutlaştırılmıştır. Yunusça bir söyleyişle hoşgörü temasını işleyen bu bölüm bize aynı zamanda “Gönül Hakk’ın Kâbesi” diyen Hacı Bektaş Veli’yi hatırlatmaktadır. Bu bölümü oluşturan kelimelerin nerdeyse tamamı soyut anlamlarıyla kullanılmıştır: Hor bak- incit- gönül yık- nefis yan çık-.

Tasavvufun esaslarına dair nasihatle başlayan dördüncü bölümde somutlaştırmalar daha sıktır. Vücut, ten bir mezbeleye benzetilerek bedenle birlikte dünyanın, dünya hayatının değersizliği vurgulanmıştır. Gönül, ise gül bahçesine benzetilmiştir.

Beşinci bölümde zaman bildiren kavramlar işlenmektedir. Geçmiş bu gün ve gelecek karşısında insanın tavrını belirleyen nasihatler verilmektedir.

Son bölümde söz-ganimet, nesne-ziynet ve iş-ganimet kelimeleri uygunluk oluşturacak şekilde gruplandırarak tenasüp yapılmış ayrıca leffü neşr dediğimiz kelimelerin anlam bakımından simetrik dizilişi de gerçekleştirilmiştir. Söz ve nasihat soyut olarak ele alınırken nesne ve ziynet göze, kulağa hitap eden somut unsurlardır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. “Şerlerin hayır olması” ne demektir? Bir örnekle açıklayınız.	KAVRAMA
2. Üçüncü bentteki düşünce ve söyleyiş özelliği size hangi tasavvuf şairimizi hatırlatıyor?	SENTEZ-BİLGİ
3. Dil, niçin bir gül bahçesi olarak nitelendiriliyor? “Gülşene gel göç” sözüyle şair ne anlatmak istiyor? Açıklayınız.	KAVRAMA
4. Dördüncü bentte şair, hangi zamanlardan söz etmekte, bu zamanları nasıl değerlendirmektedir?	KAVRAMA
5. Tasavvufa göre Tanrı kendi güzelliğini görmek için evreni yaratmıştır. Son bentteki “Her nesnede ziynet var” dizesiyle bu düşünce arasında bir ilgi kurulup kurulamayacağını açıklayınız.	KAVRAMA-SENTEZ

HÜRRİYET KASİDESİ (1. Kitap: Serhat Yayınları)

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten.

Usanmaz kendini insan bilen halka hizmetten,
Mürüvvet-mend olan mazluma el çekmez iânetten.

Hakir olduysa millet şanına noksan gelir sanma;
Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten.

...

Durur ahkâm-ı nusret ittihad-ı kalb-i millette,
Çıkar âsâr-ı rahmet, ihtilâf-ı re'y-i ümmetten.

...

Ne gam pür-âteş-î hevl olsa da gavga-yı hürriyet,
Kaçar mı merd olan bir can için meydan-ı gayretten?

...

Ne mümkün zulm ile, bîdâd ile imhâ-yı hürriyet?
Çalış idrâki kaldır muktedirsən, âdemiyyetten.

...

Ne efsunkâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyet,
Esir-i aşkın olduk, gerçi kurtulduk esaretten.

...

**Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğin nâzende sahrâlar,
Uyan ey yâreli şîr-i jiyan bu hâb-ı gafletten.**

Namık Kemal

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı:110(+2 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 28

İncelemeler: Namık Kemal'e ait sosyal eleştirinin ağır bastığı bu didaktik şiirde hürriyet, adalet, ademiyyet gibi soyut ve sosyal içerikli kelimeler kullanılmıştır. İlerlemeyi, adaleti, özgürlüğü ve çalışmayı telkin eden son derece genel anlamalı kelimeler tercih edilmiştir. Osmanlı Türkçesine ait çok sayıda kelime ve kelime grubu kullanıldığı için beyitlerin açıklaması da verilmiştir.

İlk beyitte ahkâm-ı asr, münharif, sıdk, selâmet, izzet, ikbal kelimeleri sosyal içerikli soyut kelimelerdir. Bâb-ı hükûmet tamlamasıyla hükûmete ya da devlete ait işler, makamlar kastedildiğinden mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Şair, ben duygusunu kontrol edip tevazu göstermek amacıyla olmalı ki ikinci çoğul şahıs anlatımını kullanmaktadır.

İkinci beyitte geçen kendini insan bilen-mürüvvet-mend olan; usanmaz-el çekmez; halka hizmetten-mazluma îânetten sözleriyle leffü neşr ve tenasüp sanatları yapılmıştır.

Üçüncü beyitte, milletin hâkir olup da şanına noksan gelmemesi, altının yere düşüp de değerini yitirmemesine benzetilerek teşbih ve leffü neşr sanatları yapılmıştır.

Dördüncü beyitte kalb-i millet tamlamasıyla millet, kişileştirilmiştir. İttihat ve ihtilaf kelimeleriyle tezat yapıldığını görürüz. Ahkâm-ı nusret—âsâr-ı rahmet, ittihad-ı kalb-i millet—ihtilaf-ı re'y-i ümmet tamlamaları birbirlerine anlam ve şekil

yönünden karşılık gelecek şekilde kullanıldığından leffü neşr yapılmıştır. Devellioğlu lüğatinde “re’y” kelimesi “görme, görüş, fikir, düşünce” olarak açıklanmaktadır (Devellioğlu, 2004, s.890). Şaire göre düşüncelerin ihtilafı, yani farklı görüş ve fikirlerin ortaya konması rahmet eserlerini meydana çıkaracaktır.

Beşinci beyitte korku, ateşe benzetilerek somutlaştırılmıştır. Hürriyet kavramı da bir kavga, mücadele olarak düşünülmüştür. Bu mücadele ve gayret duygusu da bir meydana, alana benzetilerek somutlaştırılmıştır.

Altıncı beyitte zulm ile bidad kelimeleri, hürriyet, idrak ile de âdemiyyet kelimeleri tenasüp içinde kullanılmıştır. Beş ve altıncı beyitlerde “ne” kelimesinin sıra dışı bir kullanımını görmekteyiz. Normalde soru kelimesi olan ya da sıfat olarak kullanılan “ne” bu mısralarda olumsuzluk anlamı vermektedir.

Yedinci beyitte hürriyet büyüleyici, güzel bir yüz olarak kişileştirilmektedir. Hürriyet ve esaret kelimeleriyle tezat yapılmıştır.

Son beyitte hürriyet, yaralı ve kükreyen bir aslana benzetilir. Zulmedenler de köpeklere benzetilir. Naz eden sahralar da kişileştirilmiştir.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Okuduğunuz şiirde, yurt, ulus, özgürlük anlayışı ile; yaşam ve ölüm karşısındaki tavrıyla nasıl bir insan tipi çiziliyor? Şiirden örnekler vererek açıklayınız.	KAVRAMA
2. Okuduğunuz şiirde, klâsik şiirimizden farklı olarak hangi kavramlar kullanılmıştır? Bu yeni kavramların kullanılış nedenleri neler olabilir?	KAVRAMA
3. Şair bu şiirinde hangi üstün değerler üzerinde duruyor? Bunlar arasında ön plâna çıkarılan değer hangisidir? Niçin?	KAVRAMA
4. Namık Kemal altıncı beyitte nasıl bir anlayışı dile getiriyor? Bu anlayış hangi yönetim biçimini çağırıyor?	SENTEZ
5. Şiir, nasıl bir sanat anlayışı ile kaleme alınmıştır? “Sanat için sanat.”, “Toplum için sanat.” Anlayışlarını göz önüne alarak açıklayınız.	BİLGİ
6. Hürriyet Kasidesi’nin divan şiiri kasideleri ile ortak ve ayrılan yönleri nelerdir?	BİLGİ-ANALİZ

GAZEL (3. Kitap: MEB Yayınları)

**Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm
Dolaşdım mülk-i İslâmı bütün virâneler gördüm**

**Bulundum ben dahi Dârü’ş-şifâ-yı Bâb-ı Âlî’de
Felâtun’u beğenmez anda çok divâneler gördüm**

**Huzûr-ı kûşe-i meyhâneyi ben görmedim gitdi
Ne meclisler ne sahbâlar ne işrethâneler gördüm**

**Cihân nâmındaki bir maktel-i âm’e yolum düşdü
Hükûmet derler anda bir nice salhâneler gördüm**

**Ziyâ değmez humarı keyfine meyhâne-i dehrin
Bu işretgehde ben çok durmadım ammâ neler gördüm**

Ziya Paşa

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı: 66(+1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime ve Kelime Grubu Sayısı: 17

Şair, şiir boyunca mazmunlar ve semboller kullanarak toplumsal eleştiri yapmaktadır. İlk beyitte birbiriyle tezat ilişkisi içinde olan kelime ve kelime grupları birbirine paralel kullanılarak leffü neşr yapılmıştır. İlk mısradaki “Diyar-ı küfr”e karşılık ikinci mısradaki “Mülk-i İslam”; yine ilk mısradaki “beldeler, kâşâneler” kelimelerine karşılık ikinci mısradaki “virâneler” kelimesi kullanılarak leffü neşr yapılmıştır.

Bâb-1 âli kelimesi, Devellioğlu lüğatında şöyle açıklanır: “Osmanlı İmparatorluğu zamanında; İstanbul’da: sadâret, dâhiliye ve hâriciye nezâretleri ile şûrâ-yı devlet dâirelerinin bulunduğu binâ, **mecazî**. Osmanlı hükûmeti.” (Devellioğlu, 2004, s.60). İkinci beyitte bu kelime mecaz anlamında kullanılarak Osmanlı hükûmeti kastedilmiştir. Şair, hükûmeti bir akıl hastanesine benzetiyor.

Kûşe-i meyhâne, meclis, sahbâ ve işrethâne kelimeleri, içki ve içki içilen yerle ilgili kelimeler olup anlam uyumu gösterdiklerinden tenasüp yapılmıştır. Ayrıca bu kelimeler birer sembol olarak ele alınıp gerçek anlamlarının dışında kullanılmışlardır.

Dördüncü beyitte şair, cihanı bir katliam yerine; hükûmeti ise mezbahaya benzetir. İlk mısradaki cihan ve maktel-i âm kavramlarına karşılık ikinci mısradaki hükümet ve salhâne kavramları verilerek leffü neşr yapılmıştır. Beyitte cinayetin bu dünyada çoğaldığı, hükümetin ise mezbaha gibi çalıştığı söylenerek, ayrıca istenmediklik bildiren “yolu düşmek” deyimini getirilerek olumsuz anlamı sağlayan unsurlar kullanılmıştır.

Son beyitte şair, dünyayı bir meyhaneye, ona ait geçici heves ve istekleri de sarhoşluktan arta kalan baş ağrısı keyfine benzetir. Humar, meyhâne-i dehr, işretgeh kavramları tenasüp içinde kullanılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Şair, Bâb-ı Âlî'yi niçin akıl hastahanesine benzetmiştir?	KAVRAMA
2. İlk iki beyitte siyasî bir hava olmasına rağmen üçüncü beyitte hayat felsefesi yapılıyor. Şairin hayat anlayışını belirtiniz.	KAVRAMA-SENTEZ
3. Hükûmet ile salhâne arasında nasıl bir bağ kurulabilir? Açıklayınız.	KAVRAMA-SENTEZ
4. Son beyitte ne anlatılmak isteniyor? Şiirin ana duygusu nedir?	KAVRAMA

PROMETE (2. Kitap: İnkılâp Yayınları)

**Kalbinden her dakîka şu ulvî tahassürün
Minkaar-ı âteşînini duy, dâimâ düşün:
Onlar niçin semâda, niçin ben çukurdayım?
Gülsün neden cihan bana, ben yalnız ağlayım?...
Yükselmek âsmana ve gülmek ne tatlı şey!**

**Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa... Ey
Müştâk-ı feyz ü nûr olan âtî-i milletin
Meçhûl elektrikçisi, aktâr-ı fikretin
Yüklen, getir –ne varsa- biraz meskenet-fiken,
Bir parça rûhu, benliği, idrâki besleyen
Esmâr- bünye-hîzini; boş durmasın elin.
Gör daima önünde esâtîr-i evvelin
Gökten dehâ-yı nârı çalan kahramânımı...**

Varsın bulunmasın bilecek nâm ü şânını.

Tevfik Fikret

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı: 83(+1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 14

İncelemeler: İlk bölümdeki ulvî tahassür, ateşli gagasıyla bir kuşa benzetilmektedir. Dakikalar geçtikçe artan bu yüce özlem, ateşli gagasıyla kahramanın kalbini kemirmektedir. Zaman ve zaman ilerledikçe artan ıstırabın yoğunluğu Yunan mitolojisine ait bir efsaneyle somutlaştırılır. Bundan dolayı şiirde baştan sona telmih sanatı hâkimdir. Fikret, Türk gençliği için Promete'yi örnek göstermektedir. Sema-çukur, gülmek-ağlamak kelimeleri arasında tezat sanatı

yapılarak karşıtlıkların etkisinden yararlanılmıştır. Şiirde ilerlemeyi, gelişmeyi telkin eden fiiller öne çıkmaktadır: Duy-, düşün-, yüksel-, gül- gibi. Dördüncü mısradaki cihan(Gülsün neden cihan bana) kelimesiyle mecaz-ı mürsel yapılmıştır.

İkinci bölümün ilk mısrasında vatan, hastalıklı biri olarak kişileştirilmiştir. Bu bölümde geçen “elektrikçi” kelimesinde bağlamın zamana göre şekil alıp değişebildiğini görürüz. Dili özellikle sosyal işleviyle kullandığımızda bağlam daha büyük değişiklikler gösterebilmektedir. Her yönden ilerlemeyi, özellikle fikir ve bilim alanlarında ilerlemeyi telkin eden şairin yaşadığı dönemde elektrik yeni bir buluştu, varlığıyla çok işe yarayarak insanları etkilemişti. O dönemde elektrik bilim ve teknikte ileri ulusların ve insanların bulup yararlandıkları son derece gelişmiş bir araçtı. Şair, ülkenin geleceğini aydınlatacak fikir ve buluşları taşıyacak kahraman Türk gencini meçhul bir elektrikçi olarak gösteriyor. Şairin döneminden günümüze kadar elektrik ve elektrikçi kelimelerinin temel anlamlarının değişmediği halde kelimelerin sosyal anlam değerinde bir değişme ya da prestij kaybı olduğunu söyleyebiliriz. Âti-i millet tamlamasıyla milletin geleceği gençler kastedilerek dolaylama yapılmıştır. Feyz (Verimlilik, bereket, bolluk) ve nur düşkünü bu gençliğin ihtiyaçlarını getirecek bir kahraman, bir meçhul elektrikçi beklenmektedir. Nur kelimesiyle hem aydınlanma, yeni fikir ve düşüncelerin getireceği ışık kastedilerek kelime mecazi anlamında kullanılırken hem de elektrik, özellikle o dönemde daha çok aydınlatma, ışık sağlama için kullanıldığından kelimenin gerçek anlamı öne çıkmaktadır. Meskenet-fiken sözünde soyut bir özellik olan miskinlik, tembellik, somut bir eylem olan kırma ile birleştirildiğinden somutlaştırma yapılmıştır. Şair, bu kahramanın düşünce ürünlerini yüklenip getirmesini istediğinden, soyut düşünce ürünlerini somut yüklenmek fiiliyle birleştirdiğinden yine somutlaştırma yapmıştır. Bu düşünce ürünleri, ruh, benlik ve idrak gibi soyut alanlarımızı besleyen meyveler şeklinde somutlaştırılmıştır. Şair döneminde ülkeyi, milletin geleceğini aydınlatacak düşünce ürünlerini Promete'nin gökten çaldığı ateşe, ateşin dehasına benzetmektedir. Bu durumda bir ateş olup etrafını ısıtacak ve aydınlatacak olan bu düşünce ürünlerini taşıyacak meçhul elektrikçi olan kahraman Türk genci de Promete'ye benzetilmiştir.

Son mısradaki yakın anlamlı nam ve şân kelimeleri tenasüp içinde kullanılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Klasik şiirimizde “ulvî tahassür”, “minkâr-ı âteşîni duymak” gibi sözlere rastlamıyoruz. Okuduğunuz şiirde bunların ve benzerlerinin neden kullandığını belirtmeye çalışınız.	KAVRAMA
2. Şiirin ilk bölümündeki duygu ve düşünce nedir? Sadece bu duygu içinde olmak yücelmeye yeterli olabilir mi?	KAVRAMA
3. “Meçhûl elektrikçi” kimdir? Ondan neler bekleniyor?	KAVRAMA
4. Ülkenin asıl nelere gereksinimi vardır? Ruh, benlik, idrak, bilim, uygarlık gibi değerlerin ülkenin yücelmesinde etkisi nedir? Bunlardan birkaçının önemini açıklayınız.	KAVRAMA
5. Önderlik edecek kişi ya da kişiler, neden Promete’ye benzetilmiştir? “minkâr-ı âteşî”, “meçhûl elektrikçi”, “Promete” dizelerde ne tür benzetmeler (teşbih, istiare) olarak yer alıyor? Şiirde başka benzetmeler var mıdır? Araştırınız.	KAVRAMA-BİLGİ
6. Şiirde dile getirilen temaları belirleyiniz.	KAVRAMA
7. Promete’nin “nazım birimi” konusunda ne söylenebilir?	KAVRAMA-BİLGİ

MAVİ VE SİYAH (2. Kitap: İnkılâp Yayınları)

Ahmet Cemil, Mülkiye Mektebinin son sınıfına geçtiği yıl babasını yitirmiştir. Edebiyata, özellikle şiire düşkündür. Fransızca'yı iyi öğrenmiştir. Bir yandan okulu bitirmek, bir yandan da annesi ve kız kardeşi İkbâl'in geçimini sağlamak için küçük çeviriler yaparak para kazanır. Bir süre sonra da Mirat-ı Şuun gazetesi yazarlarından olur. Gazetesinin onuncu yılı dolayısıyla Tepebaşı'ndaki gazinolardan birinde yapılan toplantıdan sonra, yalnız kalınca, gelecek için bazı düşler kurar.

Şimdi Ahmet Cemil, altından yer kaçıyor, başından sema uçuyor, vücudu bir boşluk içinde yuvarlanmaya başlıyor zannında idi.

Elmas yağmuru!

İşte işte; sanki semalardan dökülen, karşısında şu bayrın eteğinde yer yer parıldayan, denizin siyahlıkları içinde şurada burada ışıldayan bu ziyalar; işte işte rakediyor; yağıyor; onlar da bir elmas yağmuru, fakat hayatta yüksek şeylere sevdalı olmuş gözler gibi aşağıdan yukarıya yağıyor; ta o semalara, o üzerinde gülümseyen nurlar, çalkalanan maviliklere doğru yağıyor.

...

Ahmet Cemil burada, hayalinin şu gösterişli levhasını yaşatırken; “Ah! O ümit güneşi!...” diyordu. Onu ne kadar senelerden beri bekliyordu.

Henüz yirmi iki yaşında idi. Öyle bir yaşta, gençliğinin öyle hassas bir devresindeki fikir, aydın bir semanın elmas yağmuru altında parlak hulya âlemlerinde kanatları kırılmış bir kuş gibi henüz topraklara düşmemiş; gözler ışıklı bir hayal ufkunun aydınlığıyla dolu iken bir perde altında siyah köşesinin açılmak üzere olduğunu henüz görmemiş; yalnız aydın, neşeli bir sabahın rüyasına dalmış; ümit güneşinin üzerine ta uzaklarda bir ufkun içinde

hazırlanan bulutların dökülmeye hazır olduğunu anlamamış idi. Henüz yirmi iki yaşında, bütün maneviyatı yalnız bir ümidin gerçekleşmesini beklemekte... Şöhret bulmak, edebiyatçı olmak, herkesçe tanınmak, bugün o kadar acılıklarına göğüs germek için hayatını zehirlediği bu edebiyat âleminin bir gün yüksek zirvelerine çıkmak ve ismini o kadar yükseltmek ki... O tasarladığı yüksek aşamaya bir sınır bulamıyor; sonra da bu derece yüce emellerine kapılıyor olduğundan kendi kendine utanıyordu. Edebiyatçı olmak, şöhret olmak, senelerden beri bütün düşüncesi bu değil miydi?

Ahmet Cemil daima aceleci ve telâşlı yürüyüşüyle, âdeti koşarak Bâb-ı Âli caddesinin kenarından çıkarken şu kitapçı dükkânları, cam kapıların aralarından fark edilen şu sürekli kitaplığa gidenler, bu basım evleri, sabahtan akşama kadar fikir ve sanat hareketlerinin kendi başına akan yatağı olan şu cadde bir gün olacak ki onun büyüğü altına girmiş olacak. Şimdi birkaç eski okul arkadaşıyla sekiz on kalem erbabından başka herkesin meçhulü olan bu genç, bugün koltuğunun altında bir iki kitapla buradan bir gölge gibi çıkarken bir gün olacak ki tesadüfen bir kitapçının dükkânına gözü isabet edecek olursa okuldan henüz çıkmış iki genç edebiyatçının birbirine kendisini gösterdiğini fark edecek... Ah! O zaman göğsü nasıl bir övünç havasıyla şişecek! Şimdi oradan sanal bir cisim şeklinde geçiyor; gören yok, bakan yok, lâkin o zaman... Geçtiği yerde isminin yavaşça fısıldandığını işitecek ve ciğerlerinden sıcak bir şeyin aktığını duyacak...

Zaten bu sonuca, bu ümidin gerçekleşmesine lâyık olmak için az mı ıstırap çekmiş, hayatın az güçlüklerine mi dayanmıştı?

Ahmet Cemil, ailesini geçindirmek içi geceleri varlıklı ailelerin çocuklarına özel dersler de vermekteydi.

Dersi olduğu akşamlar sofrada matemi andıran bir sükût ile yemek yedikten sonra küçücük kırmızı bakır mangalla ısınan bu yuvacıktan annesini, kardeşini yalnız bırakarak, hatta geç kalmak korkusuyla mangalın kenarına sürülen

parlak sarı cezveden hissesini almayarak bu gece seferleri için aldığı muşamba paltosunu giyer, “Anne ben gidiyorum, uykunuz gelirse beni beklemeyiniz!” der, kalbinde bu eve, şu küçük aile ocağına bir özlem duygusuyla sokağa çıkardı.

—Hoca Efendi, bugün hiç çalışmadım, affınızı rica ederim.

Ön sözüyle küçük bey girer. Ahmet Cemil’in her şeyden çok bu “Hoca Efendi” tabiri canını sıkır. Ne için? Camı sıkılmaya hakkı var mıydı?

...

Dönerken başka bir fasıl başlardı. Uşak yavaş yavaş teklifsizleşmiş idi. O, buna susmaktan başka bir şeyle karşılık göstermediğinden uşak evde konuşmak nedeni bulamadan geçen hayatın öcünü kendisinden çıkarırdı.

Ahmet Cemil, kendisini kıskanan, çeşitli dedikodular yapan Raci’ye karşın, yazacağı eseri yayımlamak düşüncesindedir. Bununla büyük bir ün sağlayacak, zengin olacak; gizliden gizliye sevdiği varlıklı arkadaşı Hüseyin Nazmi’nin kız kardeşi Lâmia ile evlenecektir.

Ahmet Cemil, şiirlerini arkadaşlarına okur; eski edebiyata bağlı bir kısım yazarların kendi aleyhine yaptıkları birtakım yayımlarla umutlarını yitirir; eserini yakar.

Kendi eliyle evlendirdiği kız kardeşi İkbâl, sarhoş eniştesinin attığı bir tekme yüzünden çocuğunu düşürmüş ve ölmüştür. Lâmia bir subayla evlenmiş; Ahmet Cemil’in mavi bir gecede kurduğu hayallerin hepsi kararmıştır.

Sonunda, siyah bir gecede annesiyle birlikte kaymakamlık göreviyle İstanbul’dan ayrılır.

Bu bir siyah gece idi. Öyle bir gece ki gökler bütün kandillerini söndürerek gizlilik âleminin gizli şeylerini dökmek için hazırlanmış gibiydi. Yalnız ileride direklerle bacanın birer serseri şeklinde yürüyen gölgelerine karanlıklar için yol göstericilik eden vapurun kırmızı feneri bu siyahlıklar arasında açılmış uzak bir kırmızı göz gibi parlıyordu. Bu siyahlıklar...

Ahmet Cemil, işte şu saçlarının arasından üşüterek geçen rüzgârın, kanatlarını çırpa çırpa bu siyahlıkları semalardan denizlere döktüğünü hissediyor, görüyor, sessizliğini işitiyordu. Kendi kendisine, içinden hep şahsî üslûbunun tabirlerini tekrar ederek: Sanki bir siyah inci yağmuru! diyordu.

Birden, bu siyah gecenin karşısında aklına bir başka gecenin hatırası geldi.

Ta hulya hayatının başlangıcında, ümitlerinin parladığı zamanda Tepebaşı bahçesinde Haliç'e bakarak seyrettiği mavi gece ile o elmas yağmurunu hatırladı.

Gözlerinin önünde o mavi gece ile siyah gece karı karşıya geldi: Mavi ve siyah.

Ah! Bîçare hırpalanmış, ezilmiş hayat!... Mavi bir gece ile siyah bir gece arasında geçen şu nasipsiz bahtsız ömür!... Bir elmas yağmuru altında gelişerek şimdi bir siyah inci yağmurunun altında gömülen o emel çiçekleri!...

Ta yanbaşımda bir ses:

—Cemil, niçin karanlıkta yalnız oturuyorsun? diyordu.

O vakit titreyerek ayağa kalktı: “Geliyorum anne!...” dedi ve hayatta bir ümidi kalmamış bu çocuk, yavaş yavaş, bu siyah geceden, şu kendisini çekip almak isteyen yokluktan ayrılarak, varlığını daha kuvvetle çeken bu sese uyararak, annesini takip etti...

Halit Ziya Uşaklıgil

Mai ve Siyah

**Metinde Yer Alan Kelime Sayısı: Orijinal Metne Ait Kelime Sayısı: 760,
Açıklamalara Ayrılan Kelime Sayısı: 167 (+3 Başlık)**

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 6

İncelemeler: Eserin ismi, eser kahramanı için özel anlam taşıyan iki sembol renkten oluşmaktadır. Yazar metinde süslü, sanatlı bir söyleyişi benimsemiş; edebî sanatlara, özellikle benzetmeye sık yer vermiştir. Metnin ilk cümlesinden itibaren yazarın sanatlı ve abartılı söyleyişi kendini gösterir. İlk cümlede geçen "... altından yer kaçıyor, başından sema uçuyor, ..." yargılarında yer ve sema kişileştirilmektedir. Metnin ilk yarısında anlatılan gece, eser kahramanı Ahmet Cemil için psikolojik, duygusal değeriyle gayet olumlu bir kompozisyonda çizilmiştir. Mutlu bir gelecek vaat eden bu gecede Ahmet Cemil'in dış dünyaya, nesnelere bakışı bu olumlu hava içinde öznel ve duygusal yaklaşımlar içermektedir. Yıldızlardan yansıyan, göklerden dökülen, bayırın eteğinde yer yer parıldayan, denizin üzerinde ışıldayan ışıklar "elmas yağmuru"na benzetilir. "Rakseden" bu ışıklar aynı zamanda kişileştirilmiştir. Bu ışıklar, aşağıdan yukarıya kayması dolayısıyla da "hayatta yüksek şeylere sevdalı olmuş gözler"e benzetilir. Bu benzetme, tabiata ait olmayıp sosyal hayata dair bir ilgi kurduğu için orijinal sayılır. Ümit ise, güneşe benzetilmektedir.

Yazar, hayatının bu döneminde, geleceğe dair özel anlamlar içeren bu gecede Ahmet Cemil'in gerçeğin acı tecrübelerinden uzak nice umutlarla dolu olduğunu şu benzetmelerle ortaya koyar: "Öyle bir yaşta, gençliğinin öyle bir hassas devresindeki fikir, aydın bir semanın elmas yağmuru altında parlak hulya âlemlerinde kanatları kırılmış bir kuş gibi henüz topraklara düşmemiş; gözler ışıklı bir hayal ufkunun aydınlığıyla dolu iken bir perde altında siyah köşesinin açılmak üzere olduğunu görmemiş; yalnız aydın, neşeli bir sabahın rüyasına dalmış; ümit güneşinin üzerine ta uzaklarda bir ufkun içinde hazırlanan bulutların dökülmeye hazır olduğunu anlamamış idi." Yazar, uzun ve sıra dışı benzetmeler kullanarak "sabah"ı, "fikir"i ve "gözler"i kişileştirmiştir.

Metinde belirgin anlatım özelliği, sosyal ve bireysel yaşama ait soyut ayrıntıların türlü benzetmelerle somutlaştırılmasıdır. Yazar, dönemin basın-yayın hayatını ifade etmek için “edebiyat âlemi” tamlamasını kullanıyor. Bu âlemin zorlukları, mecazlı bir ifade olan “acılıklar” kelimesiyle karşılanmıştır. Bu zorluklara karşı koymayı “göğüs germek” deyiimiyle karşılar. Ancak bunun sonucunda yine de hayatını zehirlemektedir. Çekilen sıkıntılar, acılar, zehirlenmek fiiliyle somutlaştırılıyor.

Ahmet Cemil’in her zaman kullandığı Bâb-ı Âli Caddesi, fikir ve sanat hareketlerinin aktığı bir yatağa benzetilir. Burada da görüldüğü gibi yazar, tek kelimedenden oluşan benzetmeler, istiareler yerine uzun söz öbeği ya da kelime grubu halinde benzetmeler kullanmıştır. Ahmet Cemil, bir gün bu caddenin kendi büyüğü altına gireceğini düşünmektedir. Burada, cadde kelimesiyle caddede yaşayanlar, daha geniş anlamıyla da sanatçılar, edebiyatçılar kastedildiği için mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Ayrıca bırakmayı arzuladığı etkinin gücünü göstermek üzere “büyü” kelimesi kullanılıyor. Ahmet Cemil’in bir gün göğsünün övünç havasıyla şişmesi ve ciğerlerinden sıcak bir şeyin aktığını duyması umutlarının sonucunu somutlaştırdığı ayrıntılardır.

Ahmet Cemil’in aile hayatını anlatan şu paragrafta Ahmet Cemil’in ve ailesinin mütevazı yaşamlarını göstermek için küçültme ve samimiyet ifade eden kelimeler kullanılmıştır. “Dersi olduğu akşamlar sofrada matemini andıran bir sükut ile yemek yedikten sonra küçücük kırmızı bir mangalla ısınan bu yuvacıktan annesini, kardeşini yalnız bırakarak, hatta geç kalmak korkusuyla mangalın kenarına sürülen parlak sarı cezveden hissesini almayarak bu gece seferleri için aldığı muşamba paltosunu giyer, ‘Anne ben gidiyorum, uykunuz gelirse beni beklemeyiniz!’ der, kalbinde bu eve, şu küçük aile ocağına bir özlem duygusuyla sokağa çıkardı.” Küçücük kırmızı bir mangalla ısınan bu yuvacıktan, mangal ve yuvacık kelimeleri küçültme eki alarak birincisinde küçültme, ikincisinde ise sevgi anlamı vermiştir. “Şu küçük aile ocağı” kelime grubunda küçük sıfatıyla, aile kurumunun kutsallığını belirten ocak kelimesi beraber kullanılarak roman kahramanının mütevazı hayatı anlatılmıştır.

Dilimizde anlam genişlemesi ve somutlaştırma yoluyla büyük bir kullanım alanı bulan bir kelime de, sıkılmak fiilidir. Temel anlamı “çevresine sarılarak veya bir şeye sararak çepeçevre basınç altına almak” olan fiil, iki farklı mecaz anlama sahiptir. Birincisi; baskı altına almak, üzme, zorlamak iken ikincisi; sıkıntı vermek anlamını taşır. Bu fiil, can kelimesiyle birleşip deyimleştiğinde iki farklı anlamı yansıtır. Can sıkıntısı, iki farklı anlamıyla açıklanır: 1. İşsiz durmaktan duyulan tedirginlik, bunalım. 2. Bir olaydan duyulan üzüntü (Aksoy, 1988, s.677). Metinde deyim bu ikinci anlamında kullanıldığını görürüz. Sonraki paragrafta iki kelime, anlam yönüyle dikkatimizi çekmektedir: Fasil ve teklifsizleşmek. Fasil kelimesi çoğunlukla terim anlamlarıyla kullanılmaktadır. Tiyatro ve müzikte özel bir anlama sahiptir. Bilinen temel anlamıyla da bölüm, kısım, devre demektir. Teklif kelimesi, öneri anlamına gelerek bir isteği karşılarken, olumsuzluk eki aldığıda “Samimî, içli dışlı, sıkı fıkı” şeklinde farklı bir anlama bürünmektedir.

Metnin ikinci bölümü, umutların sona erip her türlü olumsuzluğun yaşandığı ve bu olumsuzlukları temsil eden siyah rengin hâkim olduğu sonuç bölümüdür. Ahmet Cemil’in tabiata, dış dünyaya bakışı yine öznel, duygusal ve olabildiğince olumsuzdur. Aşağıda gösterdiğimiz paragrafta bu öznel, olumsuz yaklaşımın ürünü olan benzetme ve kişileştirmeler görülmektedir:

“Bu, bir siyah gece idi. Öyle bir gece ki gökler bütün kandillerini söndürerek denizlere gizlilik âleminin gizli şeylerini dökmek için hazırlanmış gibiydi. Yalnız ileride direklerle bacanın birer serseri şeklinde yürüyen gölgelerine karanlıklar için yol göstericilik eden vapurun kırmızı feneri bu siyahlıklar arasında açılmış uzak bir kırmızı göz gibi parlıyordu. Bu siyahlıklar...”

Yıldızlar kandillere benzetilirken gökler, bu kandilleri söndürerek denizlere gizlilik âleminin gizli şeylerini dökmek için hazırlanmış gibi düşünülerek kişileştirilmiştir. Direkler ve bacaların gölgeleri serseri şeklinde düşünülerek, vapurun kırmızı feneri gölgelere yol göstererek kişileştirilmiştir. Vapurun kırmızı feneri, aynı zamanda kırmızı bir göze benzetilir. Sonraki paragrafta yazar rüzgârın kanatlarını çırpa çırpa siyahlıkları denize döktüğünü söyleyerek rüzgârı

kişileştirmiştir. “Sessizliğini işitiyordu” yargısında ise zıt kavramların etkisinden yararlanarak kahramanın iç dünyasını yansıtmaya çalışmıştır. Bu siyah geceyle tezat halinde olan ışıltılar da “Sanki bir siyah inci yağmuru!” benzetmesiyle anlatılır.

“Ta hulya hayatının başlangıcında, ümitlerinin parladığı zamanda Tepebaşı bahçesinde Haliç’e bakarak seyrettiği mavi gece ile o elmas yağmurunu hatırladı.” Cümlesinde soyut kavram olan ümitler, parlamak fiiliyle görme duyusuna hitap eder hâle getirilmiş ve somutlaştırılmıştır. Mavi gece kelime grubunda mavi sıfatıyla kastedilen gecenin kendisi olmadığından, kısacası benzetme ilgisi kurulmadığından mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Cümlenin sonunda da “elmas yağmuru” benzetmesi tekrar edilmiştir.

“Ah! Bîçare hırpalanmış, ezilmiş, hayat!...” ifadesinde hayat, bîçare sıfatıyla kişileştirilirken hırpalanmış ve ezilmiş sıfatlarıyla da somutlaştırılmıştır. Hayat kelimesinin anlamdaşı sayabileceğimiz ömür kelimesi de nasipsiz ve bahtsız sıfatları kullanılarak kişileştirilmiştir. Aynı paragrafın sonunda emel, çiçeklere benzetilir. Yalnızca benzeyen ve benzetilen unsurları kullanıldığından teşbih-i belîğ yapılmıştır.

Metnin son paragrafında geçen “... şu kendisini çekip almak isteyen yokluktan ayrılarak, varlığını daha kuvvetle çeken bu sese uyarak, ...” ifadesinde yokluk kişileştirilmiş, varlık ve yokluk kelimeleri de bir arada kullanılarak tezat yapılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Romandan alınan bu parçalardaki olayları özetleyiniz; roman kişilerini tanıtınız.	KAVRAMA
2. Ahmet Cemil, karşılaştığı durumlarla ilgili olarak neler düşünüyor?	KAVRAMA
3. Okuduğunuz bölümlerde yer alan betimleme ve çözümlemelere birer örnek gösteriniz.	KAVRAMA
4. Bu parçalarda gerçekçiliğin ilkelerine uyan örnekler bulunuz.	KAVRAMA-BİLGİ
5. Okuduğunuz parçalarda; a. Fiiller değişik kip ve zamanlarda kullanılmış, b. “Ah!, ta, evet” gibi sözler sık sık yinelenmiş, c. Bazen cümleler yarım bırakılmıştır. Bunlara örnekler göstererek bu özelliklerin yazıya neler kazandırdığını açıklayınız.	KAVRAMA-SENTEZ

MERDİVEN (1. Kitap: Serhat Yayınları)

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak,
Ve bir zaman bakacaksın semâya ağlayarak...

Sular sarardı... Yüzün perde perde solmakta,
Kızıl havâları seyret ki akşam olmakta...

Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller;
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller,
Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer?

Bu bir lisân-ı hafîdir ki rûha dolmakta,
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta...

Ahmet Hâşim

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı: 60(+1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime ve Kelime Grubu Sayısı: 5

İncelemeler: Şiirde alegorik bir anlatım hâkimdir. Semboller kullanılarak duygular ve izlenimler aktarılmıştır. Kelimeler gerçek anlamlarının dışında, hayal unsurları ve duygu değerleriyle öne çıkmaktadır. Şiir, baştan sona bir hayal atmosferinden izlenimler gibidir.

Ömrü bir merdivene benzeten şair, hayatla birlikte zaman kavramını öne çıkarmaktadır. Ahmet Haşim, şiirde anlama önem vermeyip anlatımın kapalı olması gerektiğini savunan; müziğe, ahenge daha çok önem veren bir sanat anlayışına sahiptir:

Şairin lisani ‘nesir’ gibi anlaşılmaq için değil, fakat duyulmaq üzere vücut bulmuş, musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın, mutavassıt bir lisandır (Haşim, 1999, s. 70)

Anlamı ikinci plâna atan şair, şiirde anlamın kapalı olması gerektiğini düşünür:

“Mana” araştırmak için şiiri deşmek, terennümü yaz gecelerinin yıldızlarını ra’şe içinde bırakan hakîr kuşu eti için öldürmekten farklı olmasa gerek. Et zerresi susturulan o sihengiz sesi telâfiye kâfi midir?

Şiirde her şeyden evvel ehemmiyeti hâiz olan kelimenin mânâsı değil, cümledeki telaffuz kıymetidir (Haşim, 1999, s. 72)

Banarlı, merdiven kelimesinin “yükseliş”, “miraç” anlamına dikkat çeker (Banarlı, 2002, s.154-155)

Şair, dış dünyayı, nesnelere sisli bir perdenin ardından görüp kendi izlenimleriyle besleyerek aktardığından kelimeleri mecaz ve yan anlamlarıyla vermekte, semboller kullanmaktadır. Metinde gerçek anlamıyla kullanılan kelime sayısı azdır. Bununla birlikte şiirin bütününde görme duyusuna hitap eden öğeler ağırlık kazanmaktadır. Ayrıca güneşin batışına uygun olarak sarı ve kırmızı renkler ağırlık kazanmıştır.

Dilimizde yan ve mecaz anlamlarıyla pek çok yerde kullandığımız ağır kelimesi, TDK Türkçe sözlükte 14 farklı anlamıyla yer almaktadır (TDK, 2000, s.18). Mecaz anlamıyla birçok deyim oluşturmuş bulunan kelime, temel anlamıyla maddelerin ölçülebilir bir özelliğini verir: “1.Tartıda çok çeken, hafif karşıtı. ‘Kurşun ağır bir madendir.’” Kelimenin yan ve mecaz anlamlarının en çok kullanılan örnekleri şunlardır (TDK, 2000, s.18-19) : “2.(Mec.) Davranışları yavaş olan. ‘Ağır adam.’ 3. Değeri çok olan, gösterişli. ‘Ağır armağanlar.’ 5. Çetin, güç. ‘Çocuğun ağır işini, yani her günkü zahmetini ana denem isimsiz nefer üstlenir.’ H. Taner. 6. Tehlikeli, korkulu, vahim. ‘Bir iki ağır hastalık geçirdim.’ F. R. Atay. 8. Dokunaklı, insanın gücüne giden, kırıcı. ‘Ağır sözler.’ 10. Ağırbaşlı, ciddi. 11. (Koku için) Keskin,

boğucu. 12. (Yiyecek için) Sindirimi güç. ‘Ağır yemek.’ ‘Bu ağır ve sert içki bir daha yakasını bırakmamıştı. 13. (Uyku için) Uyanılması güç, derin. 14. Güç işiten, sağır. ‘Kulağı ağır.’ “

Metinde ikileme şeklinde kullanılan ağır kelimesi her ne kadar bir hareket tarzını, bir davranışı karşılıyor gibi görünse de tırmanılan merdivenler insan ömrünü sembolize ederek zamanı karşılamakta, ağır ağır ikilemesi de zaman karşısındaki tutumu vurgulamaktadır. Kelime burada mecaz anlamıyla kullanılıp “yavaş” kelimesinin anlamını karşılamaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi şair, kapalı ve etkili bir anlatım sağlamak için mecazlı ifadelere başvurmuş, sembollere yer vermiş, kelimeleri çoğunlukla gerçek anlamlarının dışında kullanmıştır. Şair, ömrü bir merdivene benzetirken, sarı yapraklar da sonbaharı, insan hayatının ölüme yakın olan dönemini karşılamaktadır. Burada sanatçının dil adını verdiğimiz sözcükler dizgesinden yaptığı tercihler, yani seçtiği kelimelerin duygu değeri öne çıkmaktadır. Ömrü karşılamak üzere bir günü kullandığımızda, güneşin batışı; bir yılı kullandığımızda sonbahar, ölüme yaklaştığımızı ifade eden olumsuz bir anlama sahiptir. İnsan hayatıyla karşılaştırıldığında insanın yaşlılık dönemini ifade etmektedir. İkinci mısradaki şair, bir tür dolaylama ile benzetme yapmıştır. “Sarı yapraklar” yerine güneş rengi “yapraklar” diyen şair bir niteliği, o nitelik dolayısıyla en bilinen nesneden hareketle kullanmaktadır. Güneş denince akla ilk gelen özellikler sıcaklık, büyüklük ve sarı renktir. Şiirin bütününde hâkim olan sarı renk, bu nitelik dolayısıyla en bilinen nesneden hareketle diğer nesnelere, yapraklara ve sulara uyarlanmaktadır.

Şiirin bütününde kullanılan çoğu kelime, genellikle gerçek anlamlarının dışında kullanılarak bir şekilde zaman ve mekân unsurlarını karşılamaktadır. Sararan sular kelime grubu ve perde perde ikilemesi de solmak fiiliyle birlikte kullanılarak güneşin batışını ifade etmektedir. Perde kelimesi gerçek, mecaz ve terim anlamlarıyla dilimizde sık kullanılmaktadır. Solmak fiili de renklerdeki değişimi, maddenin rengini kaybetmesini ifade eder. Batan güneşin ışıkları, şairin seslendiği kişinin yüzüne yansıdığı anda ışığın etkisinin azalması dolayısıyla bir solukluk fark

edilecektir. Bu solukluk da belirgin bir süreç içinde yaşanıp bitecektir. Perde perde kelime grubu bu süreci, zaman akışını ifade etmektedir.

Üçüncü bölümde kan, gül, kan, kanamak, alev, yanmak ve tunç kelimeleri anlam uyumu gösterecek şekilde bir arada kullanılarak tenasüp yapılmıştır. Güllerin kanaması, batan güneşin ışıklarının onu daha koyu bir kıızılık içinde göstermesine dayanan bir benzetmedir. Dallardaki bülbüller de bu ışıkların etkisiyle kanlı görünmektedir. Şair, klasik gül ve bülbül mazmunlarını aşk konusu dışında, ölüme yaklaştırarak ele almaktadır. Suların yanması sıra dışı bir tezat örneği olarak alışılmamış bağdaştırmaya örnektir. Su kelimesinin doğrudan zıddı değilse de anlamca ona karşı gelen kelime “ateş” olmalıdır. Suyun yanması da mümkün olmadığına göre şair, izlenimlerine dayanan görüntülerle ve gerçek anlamının dışında kullandığı kelimelerle oynamaya devam etmektedir. Batan güneşin ışıklarının sulardaki yansıması hepsinden ilginç olmalıdır ki böylesine bir tezat örneği vermiştir. Mermer de, -çoğunlukla beyazdır- bu sarı ve kızıl arası ışıkların yansımasıyla tunca benzemiştir. Bölümün son mısrasını oluşturan iki cümlede, bilinen bir olay bilmezden gelinerek tecahül-i ârif yapılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Okuduğunuz şiir, gözlerinizin önünde nasıl bir tablo canlandırıyor? Bu tabloya hangi renkler hâkimdir?	KAVRAMA
2. Şiirin canlandığı tablodaki hareket ögesi, insanı canlı hayatın içine doğru mu yoksa dışına doğru mu çekiyor? Niçin?	KAVRAMA
3. Ağır ağır çıkılan merdiven neyin simgesidir?	KAVRAMA
4. Eteklere bir yığın güneş rengi yaprağın bulunması ne demektir?	KAVRAMA
5. Suların sararması, yüzün solması ve yaklaşan akşam vakti insan ömründe hangi dönemi çağrıştırıyor?	KAVRAMA
6. Toprağa eğilmiş güllerin, dalların, dallarda duran bülbüllerin, suların, mermerin rengi şairin içinde bulunduğu ruh hâli hakkında nasıl bir ipucu veriyor?	KAVRAMA
7. Akşam olurken ruha dolan gizli lisan nedir? Açıklayınız.	KAVRAMA
8. Klâsik şiire de halk şiirine de benzemeyen bu şiiri biçim öğeleri yönüyle inceleyiniz.	SENTEZ-BİLGİ

RAHAT DÖŞEĞİ (3. Kitap: MEB Yayınları)

1134 senesi Kânunuevvel nihayetinde bir sabah Pangaltı'dan geçiyordum. Hava bulanıktı. Mekteb-i Harbiyenin önündeki otomobillere, eşya arabalarına şilteler, karyolalar yükleniyordu. Herkes gibi ben de gayr-ı ihtiyarî durdum. Arka tarafımda iki adam yavaşça mırıldandılar: "... Mektebini işgal ediyorlar." Giden gelen gayr-ı muntazır bir hadiseye maruz olmuş gibi irkiliyordu. Karşı kaldırım hayli kalabalıktı. Gözlerde meyas bir sükûtun bütün esrarı ağlıyordu. Kaşlar çatılmış, yumruklar sıkılmış, dudaklar titriyordu.

İki kadın:

—Bakın! Şu zavallı hasta askerlere! Sokak ortasında...

Büyük kapıdan kucak kucak koltuk değnekleri çıkardılar. Hastaların, yaralıların önüne silâh gibi çattılar. Yağmur çiseliyordu.

Harap bir kale enkazı ihmalıyla, mektebin duvarının kenarına yuvarlanan, çöken Mehmetçikler, yüzlerini elleriyle kapamışlardı. Dalgın ve dermansızdılar. Düşünüyorlar mıydı? Uzak karanlıklardaki Ayşeciklerinin nemli parlak gözlerini mi, anneciklerinin uçuk ve buruşuk yüzlerini mi görüyorlardı? Mekteplerin, camilerin, kışlaların, birden devrildiğini görmemek, gulgule-i sükûtunu işitmemek için mi gözlerini kapıyor, kulaklarını tıkıyorlardı?...

...

Askerler kendilerini alıp götürecek bir araba, sedye beklerler. Fakat kendileriyle ilgilenen olmaz. Birçok asker, eşyalarını; at, eşek, öküz arabalarına yükler.

Yağmur çiseliyordu.

Şimdi binanın pencerelerinde bir iki kırmızı çehre görüldü. Tam bu sırada yoldan iki ihtiyar zabıt geçiyordu. Biri dineldi. Kaskatı kaldı. Diğer bir şeyler mırıldandı. Arkadaşımı çekmek götürmek istedi. Beriki gitmedi. Mücadele birkaç saniye sürdü. İkisinin de gözleri dalmış, çeneleri kilitlenmişti. Otuz, kırk sene evvelki mekteplerini ve oradaki hayat ve hayalât-ı askeriyelerini düşünüyorlar, şehit ve gazi yetiştiren bu tezgâhın, bunca senedir üç kıt'a-i arzda bulunan hudutlarımıza durmayıp akan kızıl kanların kaynağı olan bu mâbedin bütün tarihini, duvarlarında vatan, şecaat, şan, kahraman, fedakâr âvâzeleri aksendaz olan dersanelerini; Varna, Mohaç, Bizans, Kosova, Mercidabık, menakıbını tertîl eden muallimlerin tâlimlerden sonra geçen gecelerde zaferden zafere uçan pür heyecan rüyâlarına giren yatakhanelerini düşünüyor, sonra çamurlar içinde kalan vatan ve vatandaşlarının, kendilerinin hâllerine yanyorlardı. Gittiler... Tekrar döndüler, baktılar, baktılar; sarhoş gibi sendeleyerek gözden kayboldular.

Uzunca bir arabaya lekeli şilteler, kirli yastıklar yığılıyordu. İstif teknil olmuştu. Arabayı çeken lağar mandaları, bir nefer kalın bir değnekle hayladı. Tam o sırada kapıdan bir çavuş görüldü. Etrafına ürkerek, utanarak bakındı. Kolları arasında uzunca bir şeyler saklıyordu.

—Of dedim. Sancaklarımız.

Arkadan aynı bedbaht emaneti kucaklarında taşıyan iki asker daha görüldü. Üçü de birkaç saniye şaşalamış gibi çekinerek kapının önünde durdular. Yüklerini, bu rezâleti kimseye göstermemek istiyorlardı. Çavuş yürüdü. Nâçâr verilen karar-ı seri gösterir, kasrî bir tavırla elindekileri şiltenin arasına sokuverdi... bu nâmus-u saltanat ve milletin zilletini ağyara göstermemek gayretiyle üstlerini diğer bir döseği çekti. Diğerleri de, altı buçuk asırlık şân-ı hükûmetin nişânelerini bu rahat döseklere yatırmakta, tarihin

mezarına gömmekte onu imtisâl ettiler. Zafer asırlarının hatıratını taşıyan bu mübarek rümuz-u milliyet, rümuz-u istiklâl de bir anda kayboldu ve benden başka eminim ki kimsenin nazar-ı dikkatini çekmedi. Artık bayraklar dürülmüş, kalpler durmuş, kanlar kurumuştu. Sonra sükût ve çamur...

Sıra hastalara gelmişti. Bunlar yekdiğerlerine tutunarak birer gölge gibi duvara sığına, inleye, ıkına orada duran arabalara tırmanmaya başladılar. Pek kımıldanamayanların arkadaşları koltuklarına girdiler. Arabanın biri o küçük yokuştan indi. Tramvay yolunda tam karşımda durdu. Bu dakikada yatan yarahlardan biri fırladı. Çömelenlerden birine hiddetle ve şiddetle bir tokat indirdi. Akabinde ikisi de arabanın içine yuvarlandılar. Dayanamadım. Yanlarına sokuldum:

—Hemşehrim! Ne oldunuz? Ne var? Herkes size bakıyor, dedim.

Tokadı atan, pos bıyıkları altında, uçuk dudakları titreyerek ve gazapla soluyarak dedi ki:

—Bak efendi! Bak şuna! Artık din bitti, millet bitti diyor. Bâr-i Teâlâ'dan ümidini kesiyor.

—Çek arabacı!

Yağmur çiseliyordu ve ben ağlıyordum.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu

Çağlayanlar

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı: 526(+2 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime ve Kelime Grubu Sayısı: 23

İncelemeler:

İlk paragrafta geçen “Gözlerde meyas bir sükûnun bütün esrarı ağlıyordu.” cümlesinde sükût ve esrar kişileştirilmiştir. Ayrıca biri sessizliği; diğeri gizleri, sırları ifade eden bu iki kelime anlam bakımından paraleldir.

“Harap bir kale enkazı ihmaliyle, mektebin duvarının kenarına yuvarlanan, çöken Mehmetçikler, yüzlerini elleriyle kapamışlardı.” cümlesinde askerler, harap bir kale enkazı gibi düşünülmüştür. Harap, enkaz, ihmal, çökmek ve yuvarlanmak kelimeleri de olumsuz durumu anlam uyumu içinde ifade etmiştir. Dilimizde, temel, yan ve mecaz anlamlarıyla geniş bir yelpazede kullandığımız çökmek fiili; insanlar için kullanıldığında başka bir durumu, insan dışı varlıklarda, özellikle cansız nesnelere için kullandığımızda daha farklı bir durumu anlatmaktadır. Metinde, yuvarlanmak fiiliyle birlikte kullanılarak aşağı doğru inmek, yere düşmek anlamını vermiştir. Genel anlamıyla Türk askerini karşılayan “Mehmetçik” kelimesi dilimizde özel, millî ve kültürel değerleri yansıtan olumlu duygusal anlam değerine sahiptir. Sonraki cümlelerden birinde geçen “... gulgule-i sükûtunu işitmek için ...” kelime grubunda birden fazla tezatla karşı karşıyayız. Gulgule kelimesinin anlamı; gürültü, şamata, bağırıp çağırmadır. Gürültünün sükûtu ile karşıt durumlar bir arada kullanılırken; bu sükûtu işitmekten söz ederek de ikinci bir karşıtlık oluşturulmuştur.

“İkisinin de gözleri dalmış, çeneleri kilitlenmişti.” cümlesinde dalmak ve kilitlenmek fiillerinin yan anlamlarıyla kullanıldığını görmekteyiz. Sonraki cümlelerde yazar, iki ihtiyar subayın şahsında Mekteb-i Harbiye ile ilgili benzetmelerde bulunur. Onu bir tezgâha ve bir mâbede benzetir.

Müftüoğlu, şiirsel anlatımıyla daha çok nazım türlerinde gördüğümüz edebî sanatları nesre taşımaktadır. Onun “Üzümcü” adlı hikâyesini tahlil eden Mehmet Kaplan, şunları söyler: Ahmet Hikmet’in hikâyesinde, vak’a, çatışma, hayatın karmaşıklığı

gibi unsurların yerini duygu, düşünce ve edebî sanatlar almıştır. O, realist hikâyeden çok, destan ve şiir kutbuna yaklaşır (Kaplan, 1997, s.53).

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Hikâyedeki olayı özetleyiniz.	KAVRAMA
2. Askerlerin, sancakları arabalara götürürken utanmasının ve kimseye göstermek istememesinin sebeplerini söyleyiniz.	KAVRAMA
3. Yaralı askerin diğer askere tokat atmasının sebebi nedir?	KAVRAMA
4. Hikâyenin ana fikrini söyleyiniz.	KAVRAMA

ANADOLU (1. Kitap: Serhat Yayınları)

Yürüyordum: Ağlıyordu ırmaklar;
 Yürüyordum: Düşüyordu yapraklar;
 Yürüyordum: Sararmıştı yaylalar;
 Yürüyordum: Ekilmişti tarlalar.

Bir ses duydum, dönüp baktım, bir kadın;
 Gözler dönük, kaşlar çatık, yüz azgın;
 Derileri çatlak, bağı kapkara;
 Sağ elinin nasırında bir yara;
 Başında bir eski püskü peştamal;
 Koltuğunda bir yamalı boş çuval!...
 —Ne o bacı?
 —Ot yiyoruz, n’olacak!...
 —Tarlan yok mu?
 —Ne öküz var ne toprak.
 Bu güne dek ırgat gibi didindim;
 Çifte gittim; ekin biçtim, geçindim.
 Bundan sonra...
 Kocam şehit, bir ninem var, bir oğlum.
 —Soyun sopun?
 —Onlar dahi hep yoksul!
 Ah efendi, bize karşı İstanbul
 Neden böyle bir sert, yalçın taş gibi?

Hayır, hayır, bu nasibi almak için doğmadın;
 Onun için doğdun ki sen kadınlığın hakkıyla
 Ocağının karşısında saâdete eresin;
 Göğsünü kabarttıran anneliğin aşkıyla
 Evlâdına sütün gibi pâk duygular veresin.

(...)

Ey mübarek Anadolu toprağı!
Hani senin bahtiyarlık hukukun,
Hür düşüncen, millî duygun, kanunun?
Hani senin yeni ruhlu çocuğun,
Sevgin, neşen, çalgın, türkün, oyunun?
 (...)

Yazık, sana ağlamayan şiire;
Yazık, sana titremeyen vicdana;
Yazık, sana uzanmayan ellere;
Yazık, seni kurtarmayan insana!
 (...)

Mehmet Emin Yurdakul
Şiirler

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı:162(+1 Başlık)

Açıklaması Verilen Kelime ve Kelime Grubu Sayısı: 4

Şiirde, özellikle ilk ve son dörtlüklerde kelime tekrarları yoluyla anlam güçlendirilmeye çalışılmıştır. Şiirin başlangıcında şair, yürürken gözlemlediği manzarayı aktarmaktadır ve ilk mısra dışında nesnel gözlemlerini vererek pastoral bir tablo çizmektedir. İlk mısradaki **ağlayan ırmaklar** kişileştirilmiştir.

Bir ses duydum diye başlayan ikinci bölümde Anadolu bir kadın, yoksulluğunu ve düşkünlüğünü yansıtan tenasüp içindeki kelimelerle somut bir şekilde tasvir edilmektedir:

“Gözler dönük, kaşlar çatık, yüz azgın;
Derileri çatlak, bağı kapkara;
Sağ elinin nasırında bir yara;”

Devamında ise Anadolu köylüsünün geçim kaynağı çiftçilikle ilgili kelimeler tenasüp içinde sıralanmıştır: ot, tarla, öküz, toprak, ırgat, çifte gitmek, ekin biçmek.

“Ah efendi, bize karşı İstanbul
Neden böyle bir sert, yalçın taş gibi?”

Diyen kadın İstanbul kelimesiyle devleti, dönemin İstanbul hükümetini kastettiği için mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Devletin kendilerine karşı kayıtsızlığını, umursamazlığını “sert, yalçın taş gibi” benzetmesiyle somutlaştırmıştır.

Dilimizde yakın ve farklı anlamlarıyla geniş bir kullanım alanı bulan “ocak” kelimesi, metinde “ev, aile, soy” anlamıyla kullanılmaktadır. Kelimenin bu anlamıyla oluşturulmuş deyimler de, dilimize zenginlik katmaktadır: Ocağı batmak, ocağı tütme, ocağını söndürmek.

Genelde, karşı cinsten birine duyulan ilgi ve sevgi anlamıyla kullandığımız “aşk” kelimesi, bu anlamının dışında, başka varlık ya da durumlara karşı bir ilgiyi karşıladığında; sözgelimi, iş aşkı, vatan aşkı gibi bir bağlılık ve tutkudaki samimiyeti, samimiyet derecesinin ne kadar ileri olduğunu ifade etmektedir. Anadolu kadınının annelik aşkı onun övünç kaynağı olmakta, bu da bir mecazlı ifade olan “göğsünü kabartmak” deyimiyile dile getirilmektedir.

Bilindiği gibi anne sütü, saflığın; temizliğin sembolüdür. Şair, Anadolu kadınının çocuğuna kazandıracığı duyguların onun sütü gibi saf ve temiz olmasını isterken bu duyguların niteliğini(saflığını, katışıksızlığını), benzetme yoluyla somutlaştırmaktadır.

Ey mübarek Anadolu toprağı! diye başlayan bölümde şair, Anadolu toprağına seslenerek onu kişileştirmektedir. Tenasüp içinde kullanılan “hukuk, hür düşünce, kanun” gibi özgürlük ve demokrasi ifadesi olan kelimeler istifham sanatıyla da cevap istemeyen soru sorma şeklinde öne çıkarılıp vurgulanmaktadır. Sonraki mısralarda geçen “ çocuk, sevgi, neşe, çalgı, türkü, oyun” kelimeleri beklenen, umut edilen mutlu günlerin işaretleri olarak tenasüp içinde kullanılmıştır.

Şirin son dörtlüğündeki mısralarda tekrar edilen “Yazık” ünlemi, şiirin duygu yönünü, anlamın duygu değerini öne çıkaran bir öğelerden biridir. Sonuç olarak şair; şiirimizin, sanatımızın, insanımızın Anadolu’ya yönelmesi gerektiğini vurguluyor. “Sana ağlamayan şiir” ve “Sana titremeyen vicdan” kelime gruplarında şiir ve vicdan kişileştirilmiştir. “Sana uzanmayan eller” kelime grubunda ise el söylenerek sahibi kastedildiği için mecaz-ı mürsel yapılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Şairin Anadolu betimlemesi gerçekçi midir? Neden?	KAVRAMA
2. Şairin karşılaştığı yoksul kadın nasıl geçinmektedir? Yakınmalarını haklı buluyor musunuz?	KAVRAMA
3. Üçüncü bölümde ülkemizin kadınları hangi özellikleriyle tanıtılıyor?	KAVRAMA-SENTEZ
4. Şair, dördüncü bölümde Anadolu'yu hangi beklentiler yönünden nasıl tanımlıyor?	KAVRAMA-SENTEZ
5. Yoksul Anadolu insanı kastedilerek “Yazık sana ağlamayan şiire.” dizesi ile anlatılmak istenen nedir? Dönemin, başka anlayışlara bağlı şairlerini de hatırlayarak yanıtlayınız.	KAVRAMA-SENTEZ
6. Anadolu'yu çeşitli yönleriyle ele alan bu şiir, devlet yetkilileri, aydınlar, sanatçılar, edebiyatçılar için bir öz eleştiri olarak kabul edilebilir mi? Niçin?	KAVRAMA-ANALİZ
7. Şiirin biçim özelliklerini belirtiniz.	BİLGİ

ÇANAKKALE ŞEHİTLERİNE (2. Kitap: İnkılâp Yayınları)

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi?
 En kesîf orduların yükleniyor dördü beşi,
 -Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya-
 Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.
 Ne hayâsızca tahaşşüd ki ufuklar kapalı!
 Nerde –gösterdiği vahşetle “bu: bir Avrupalı”
 Dedirir- yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
 Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yahut kafesi!
 Eski Dünya, Yeni Dünya, bütün akvâm-ı beşer,
 Kaynıyor kum gibi... Mahşer mi, hakikat mahşer
 Yedi iklîmi cihâmın duruyor karşında;
 Ostralyayla beraber bakıyorsun: Kanada!
 Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk.
 Sade bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
 Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ
 Hani tâûna da züldür bu rezil istilâ.

...

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
 Beriden zelzeleler kaldırıyor âmakı;
 Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
 Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
 Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğam;
 Atılan her lâğamın yaktığı yüzlerce adam.
 Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
 O ne müthiş tipidir; savrulur enkaz-ı beşer...
 Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak;
 Boşanır sırtlara, vâdîlere sağnak sağnak.
 Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,

Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller.
 Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere,
 Sürü hâlinde gezerken sayısız tayyâre,
 Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermiler...
 Kahraman orduyu seyret ki bu tehdîde güler!

...

Vurulup tertemiz alından uzanmış yatıyor.
 Bir hilâl uğruna Yâ rab, ne güneşler batıyor!
 Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
 Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alını değer.
 Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhîdi...
 Bedr'in aslanları ancak, bu kadar şanlı idi...
 Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
 "Gömelim gel seni târîhe" desem, sığmazsın.

Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
 Seni ancak ebediyetler eder istîâb.
 "Bu, taşındır." diyerek Kâbe'yi diksem başına;
 Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
 Sonra gök kubbeyi alsam da ridâ nâmıyla,
 Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyla;
 Ebr-i nîsânı açık türbene çatsam da tavan.
 Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
 Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,
 Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
 Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
 Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;
 Tüllenen mağribi, akşamları, sarsam yarana...
 Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.

...

Mehmet Âkif ERSOY**Safahat****Metinde Yer Alan Kelime ve Kelime Grubu Sayısı: 332(+2 Başlık)****Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 25**

İncelemeler: İlk mısradaki geçen “boğaz” kelimesi temel, yan ve özel anlamlarıyla anlambilim açısından zengin bir örnektir. TDK Türkçe sözlükte 1. anlamı “Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar” açıklamasıyla temel anlamı verilmiştir ki, insan vücuduna ait bir bölüm ve bu bölümdeki organlar kastedilmektedir (TDK, 2000, s.164-165). Kelimenin, insandan doğaya aktarma yoluyla yan anlamlar kazandığını görürüz: Şişenin boğazı, testinin boğazı gibi. Aynı kelime, bu yan anlamı dolayısıyla coğrafyada bir terim olarak da kullanılır. Özel anlamıyla da İstanbul Boğazı’nı, Boğaziçi’ni karşıladığını bildiğimiz kelimenin metindeki özel anlamı biraz daha farklıdır ve “Çanakkale Boğazı”na karşılık gelmektedir. İkinci mısradaki “kesif”(yoğun) kelimesi, daha çok fizikte “Hacmine oranla ağırlığı fazla olan” anlamında kullanılırken burada mecaz anlamıyla kullanılıp düşman ordusunun ne kadar kalabalık olduğunu ifade etmektedir. Üçüncü mısradaki Marmara kelimesiyle Marmara Denizi kastedilerek mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Şiirin bütününde mübalağa ağırlık kazanmıştır. Örneğin, şair, beşinci mısradaki ufukları düşman askerinin doldurarak kapattığını söylüyor. Yedi ve sekizinci mısralarda düşman ordusunu mahpesinden yahut kafesinden çıkıp gelmiş yırtıcı, his yoksulu sırtlan kümesine benzetir. Eski Dünya-Yeni Dünya kelime grupları tezat içinde, anlamı pekiştirmek, “kaynıyor kum gibi” abartılı ifadesini desteklemek için kullanılmıştır. “Kum gibi kaynamak”la anlatılan insan kalabalığı, kalabalığın fazlalığı, “Mahşer” kelimesiyle sürdürülüyor. Gerçek anlamı “Kıyamet günü dirilenlerin toplanacaklarına inanılan yer” olan mahşer, benzetme amacıyla, metinde olduğu gibi büyük kalabalıkları ifade etmek için kullanılmaktadır.

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı / Beriden zelzeleler kaldırıyor âmakı mısralarında parçalamak ve kaldırmak fiilleri yan anlamlarıyla kullanılıp şiddetin derinliğini ifade etmektedir. Bomba şimşeklerinin siperlerin beyninden indiği söylenerek insandan doğaya aktarma yapılmıştır. “Arslan nefer” kelime grubunda benzetmenin yalnızca temel öğeleri kullanılarak teşbih-i belîğ yapılmıştır. Bombaların aslan neferin göğsünde söyleyen şair, sözün etkisini güçlendirmek için mübalağa yapmaktadır. Ayrıca sönmek fiili doğrudan ateşle ilgili olmasına karşın bombanın sönmekten söz edilerek daha farklı bir anlam ilişkisi kurulmuştur. Lağamlar da cehenneme benzetilmektedir. Tezat ilişkisi içinde ele alınan gökler ve yerler ölüm indirmekte ve ölü püskürmektedir. Ölüler, cesetler, zorlu bir fırtınanın malzemeleri gibidir. Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak, sırtlara ve vadilere yağmur gibi sağnak sağnak boşanmaktadır. İnsan vücuduna ait bu organlar anlam uyumu göstererek tenasüp içinde kullanılırken insan vücuduna ait bir bölüm olan “sırt” kelimesi, yeryüzü şekillerinden birini karşılayarak insandan doğaya aktarma yapılmıştır. Şair, savaşın ne kadar çetin olduğunu anlatırken doğadan, doğaya ait olaylardan yararlanmış; özellikle yağış ve suyla ilgili benzetmelere başvurmuştur. “Namert eller” kelime grubunda eller söylenerek elerin sahibi olan insanlar kastedildiğinden mecaz-ı mürsel yapılmıştır. “Yıldırım yayılımı”, “alev” ve “yangın” kelimelerine karşılık onlarla taban tabana zıt diyebileceğimiz “tufan” ve “sel” kelimeleri kullanılarak abartı yoluyla ateş ve suyun karşıtlığından yararlanılmıştır.

Sürü halinde gezerken sayısız tayyare mısrasında “sürü” kelimesinin seçimi de ifade açısından önemlidir. Bilinen anlamıyla hayvan topluluklarını anlatmak için kullanılan bu kelime, metinde düşman askerlerini ifade etmektedir. Sonraki iki mısradaki geçen ve anlam uyumu gösteren top, tüfek, gülle, mermi ve ordu kelimeleri tenasüp içinde kullanılmıştır. Mermi ve güllenin fazlalığını, savaşın şiddetini anlatmak için yine yağmak fiili tercih edilmiştir.

Bir hilâl uğruna Yâ Rab, ne güneşler batıyor mısrasında hilâl ve güneş istiareleri sebep sonuç ilişkisi içinde birbirine bağlanmıştır. Hilâlin çıkması, bayrağın dalgalanması için güneşlerin batması, nice Mehmetçiklerin şehit olmaları gerekmektedir. Sonraki mısradaki geçen “toprak” kelimesi sosyal ve millî duyguları yansıtan anlamıyla anahtar kelimelerdendir. Toprağa girmek, toprağa düşmek, toprağa karışmak deyimleri, aynı ortak hâli, ölümü anlatmaktadır. Toprak için toprağa düşmek tezat gibi görünse de güçlü bir ruh hâlini ve inancı yansıtmaktadır. “Bedrin arslanları” kelime grubunda ise açık istiare yoluyla tarihî bir olay hatırlatılarak telmih yapılmıştır.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. “Bu: bir Avrupalı” sözünün anlamı nedir? Şair bu sözü hangi olaylara dayanarak söylüyor?	KAVRAMA
2. Şiire göre savaşa katılanlar kimlerdir? Şair, bunlarda hangi ortak nitelikleri buluyor?	KAVRAMA-SENTEZ
3. Savaş yeri nasıl betimleniyor? Buradaki benzetmeleri gösteriniz.	BİLGİ
4. Mehmetçiğin yiğitliğini anlatan dizeleri bulunuz. Mehmetçik kimlerle karşılaştırılıyor? Niçin?	KAVRAMA
5. Şair, şehitler için neler yapmak istiyor? Bunları neden yeterli bulmuyor? Burada gerçeküstü istekler var mıdır? Bu istekleri doğal karşılayışımızın nedenlerini belirtiniz.	KAVRAMA
6. Şiirdeki din ve ulusla ilgili öğeleri göstererek şairin bunlara neden yer verdiğini açıklayınız.	KAVRAMA
7. Ahlâk bunalımlarıyla çalkalanan toplumlarda yurt sevgisi söz konusu olabilir mi?	HİSSİ
8. “Hilâl” ve “güneşler”, hangi anlamlarda kullanılmış kelimelerdir? Gerçek anlamlarını da düşünerek yapılan söz sanatlarını belirtiniz.	BİLGİ
9. Şairin coşkulu söyleyişinde, ölçü ve uyak ile kelimeler arasındaki uyum ne oranda etkilidir? Görüşünüzü örneklerle açıklayınız.	BİLGİ-SENTEZ

ATEŞTEN GÖMLEK (3. Kitap: MEB Yayınları)

Roman, Peyami'nin ağzından hatırat şeklinde yazılmıştır. Peyami, vatani işgal edilince Anadolu'da savaşa katılmıştır. Sakarya Savaşı'nda bacaklarını kaybeder. Hastanede beyindeki kurşunun çıkarılmasını beklerken başından geçenleri kaleme alır.

Peyami, arkadaşı İhsan, akrabası Cemal ve birçok subayla toplanarak ülkenin içinde bulunduğu durumu konuşurlar. İzmir'in işgali İstanbul'da büyük heyecan yaratır. Ayşe, İzmir'in işgalinde kocası ve çocuğu Yunanlılar tarafından öldürülünce bir İtalyan ailenin yanına sığınır. İstanbul'a akrabası Peyami'nin yanına gider. İstanbul, coşku içinde çalkalanmakta, protesto mitingleri yapılmaktadır.

Ayşe, Peyami ve İhsan Sultanahmet Mitingine giderler. Peyami, mitinge katılan insanları ve duygularını aşağıdaki metinde anlatır:

O gün asıl Türkiye'yi ben ilk defa gördüm. Karanlık bir sır olan İstanbul'un arkası, asıl mahalleleri ağzını açmış, içinde oturanları dökmüştü. Birçok ihtiyar kadın, birçok ihtiyar erkek gördüm. İstanbul'un arık, sessiz ve görünmez ihtiyarları! Arkalarında hangi zamana ait olduğu bilinmeyen garip setreler, redingotlar içinden hafif, buruşuk boyunları yükseliyor, gözlükleri altından yaşlar beyaz sakallarına açıkça akarak ağıyorlar. İpekli bol çarşafı içinde buruşuk yanaklarından yaşlar akarak nineler geliyor. Sarılı kırmızılı basma entarisinin yeni çarşafından fırlamış, yemenilerinin oyaları görünen küme küme, gözleri kırmızı, yüzleri Fransız ihtilâlinde Versay'a saldıran kadınlar alayının tablosu gibi o kadar çok kadın var ki! Hiç biri ne önünü, ne arkasını görüyordu. Hamal ile genç okumuş, Karagümrüklü işçi, İstanbullu kadınla yüksek ökçeli süslü kadının omuz omuza, yüz yüze geldiği bir gündü. Derinliği görülemeyen meydanda korkunç bir insan denizi derin ve sadasız uğultusuyla akıyor, akıyor, yalnız çok yoğun olan ortası kımıldamıyordu. Bütün bu canlı deniz üstünde Sultanahmet'in beyaz minareleri, hapishane binası yüzüyor gibi yükseliyordu. Binaların üstünden, cami avlusundaki ağaçlardan

salkım salkım insan kümeleri sarkıyor, bunun üstüden beyaz minarelerden uzanan siyah bayraklar bazen halkın başında bazen beyaz güvercin bulutlu mavi gökte uçuyordu. Sultanahmet bahçesinin parmaklıklarına dayanmış bir ihtiyar dişsiz ağzı açık, fersiz gözlerinden, sürülmüş tarla gibi buruşan yanaklarına akan gözyaşlarıyla beraber bağıra bağıra ağlıyordu. Ayasofya tarafından giren herkes uçan Türk bayraklarını siyah görünce dudaklarından bir feryat, kısılmış bir hıçkırık fırlıyordu. Gözleri sürmeli olduğunu en boyalı genç kadınlar bile unutmuş, bütün boyaları yanaklarından yaşlarla akıyordu.

Okuyacağınız bölümde İhsan'ın Ayşe'ye karşı duyguları, Ayşe'nin Anadolu harekâtına katılması ve İhsan'ın Adapazarı'na gönderilmesi anlatılmaktadır.

Ayşe, Peyami ve Binbaşı İhsan, Kuvâ-yı Milliye'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçerler. Peyami ile İhsan hastalara bakan Ayşe'yi içten içe sevmeye başlamışlardır. Bu aşk her ikisi için de “Ateşten Gömlek” olmuştur.

Ayşe, halk ihtilâline ümidini bağlamıştı. Dağlarda dövüşen efelerini, genç İzmirlileri çok seviyor. İhsan bu işi daha asker gözüyle görüyor.

Ancak bunu düzenli bir ordu halleder, diyor.

—Düzenli ordu Yunanlıları değil, İngilizleri bile yenmişti. Fakat, İstanbul'da darmadağın hâlâ birkaç kumandan var. Yunan'ı mutlaka halkın isyanı bir daha Anadolu'ya gelemez bir hâle koymalıdır, diyordu.

Ve Ayşe henüz ordu günlerinden uzaktı.

İhsan gülümseyerek başını sallıyor:

—Gerektiği dakika ihtilâl başındakiler de yine ordudan olacaktır; bu ihtilâlin ruhu askerler olduğunu biliyorsunuz, değil mi diyordu.

İhsan'ın bu dakikalarında gözlerinde öyle derin bir bağlılık yanıyordu ki bu düzenli askerlerin ihtilâl çetesi başında çatışması onun derli toplu ruhu için fedakârlıktan fazla bir ezilme, bir acı olduğunu görüyorum. Fakat Ayşe anlamıyor. Ona göre İzmir'i kurtaracaklar arasında hiçbir fark yoktur. Yeşil gözlerinde koyu mavimtırak bir loşluk veren siyah kirpikleri arasında İhsan'ın ta kalbine, ateşle, heyecanla bakıyor. Ve o zaman biliyorum ki zavallı İhsan hemen kendini ateşe atacak bir itiş çıkmamasında acı duymaktadır.

Her gün Türbe'ye kadar beraber yürürken zihnimden aynı şeyler geçiyor. Yüzünün nasıl sarardığını, gözlerinin nasıl içinden yandığını, bu sert ve durgun asker vücudunun içinde nasıl bir volkan kaynadığını düşünüyorum. Kendi kendime: İşte, diyorum. Şu dik erkân-ı harp yakasının altında kızıl bir gömlek, ateşleyici bir gömlek var. Bu zavallımın teninden içine bu ateşin nasıl geçtiğini kendi gömleğim gibi biliyorum. Bu kızıl gömleği Ayşe'nin gözleri tutuşturdu. Bu garip gömleği İhsan'dan başka acaba kaç kişi taşıyacak? İhsan'ın içindeki fırtınanın, ihtilâlin soğumasına imkân vermeyen Ateşten Gömlek!

İnsanları en korkak, en sınırlı alışkanlık esirliklerine, ocaklara, köşelere bağlayan gözleri bazen ta cehenneme götürüyor.

Bu hayat martın başına kadar sürdü. Anadolu harekâtı, millî harekât adımı almış, baş belli olmuş, bir merkeze doğru, akıcı bir mayi halinde bir cisme doğru gidiyor, katlaşıyordu. Fakat Ayşe bu işlerin ne başlarını, ne de fikir yanını biliyordu. İhtilâlin yaptığı ateş ortasında dövüşen, ölen; öldüren bir halk vardı ki Ayşe onlardandı ve Ayşe yalnız onları biliyordu. Ben onu kızdırmak için derdim ki:

—Senin efelerin, subayların, çetelerin kim oluyorlar? Yüksek bir dimağın yönelttiği iki bacak.

—Bacak değil, bel kemiği, derdi. Yürüten kafadır, fakat dayanan ve ölen yürektir. Peyami, kardeşim!

...

İhsan'ı bizimkiler hemen Adapazarı'na gönderiyorlardı. Orada Anadolu'yu karıştırmak için yapılan “tertibat ve teşkilâta” karşı o da teşkilât yapacaktı. İngilizler, Türklerden kuşkulu gördükleri adamları Haydarpaşa treniyle geziye çıkarmıyorlardı. Hele subayları hiç bırakmıyorlardı. İhsan karadan kaçıp gidecekti. Bütün bu ayrıntı ile Ayşe son derece ilgili görünüyordu.

Bir köylü kızı olan Kezban'ın annesi babası Yunanlılar tarafından öldürülmüştür. Karşılıksız bir aşkla İhsan'ı sevmektedir. İhsan'ın Ayşe'yi sevdiğini bilen Kezban, onu kıskanır. Savaşta İhsan ve hemşire Ayşe ölürler. Peyami de başından bacaklarından yaralanır. Ankara Cebeci Hastanesi'ne götürülen Peyami burada ölür.

Halide Edip Adivar

Metinde Yer Alan Kelime Sayısı: Açıklama Bölümleri: 143

Ana metin: 643

Başlık: 2

Toplam: 788

Açıklaması Verilen Kelime Sayısı: 13

Öncelikle romanın ismi, sembolik niteliktedir. Deyimler sözlüğünde “ateşten gömlek” deyimini şöyle açıklanır: “İçinde bulunulan ve dayanılamayacak kadar sıkıntılı, acı olan durum.” (Aksoy, 1988, s.591). Bu deyim halk içinde gizli aşk yaşayan, aşkını söyleyemeyen kimselerin halini anlatmak için kullanılır.

Metni iki bölüme ayırarak olursak; ilk bölümde Sultanahmet mitinginin tasvir edildiğini görürüz. İkinci bölüm bireysel bir yaklaşımla roman kahramanlarının toplumsal tutumlarını aktaran bölümdür. Romanda, vatanın kurtuluşu için bireysel arzu ve isteklerin fedakârlığı düşüncesi işlenmiştir.

Metnin ilk paragrafında, Sultanahmet mitingine katılan kalabalık ve çevre tasvir edilirken daha çok kişileştirmeye başvurulmuştur. Bir sır olarak nitelenen İstanbul'un arkası, asıl mahalleleri ağzını açıp içinde oturanları dökerek kişileştirilir. Kalabalığı oluşturan tekil ögeler, yani genel anlamı kuran özel unsurlar, birbirine karşıt iki unsur; kadın ve erkek, doğrudan duyularımıza hitap eden ve olumsuzluk bildiren kelimelerle nitelenmiştir: Sessiz ve görünmez. Bilindiği gibi benzetme sanatında benzetilen unsuru genellikle tabiata ait bir nesne ya da özellik olur. Yazar burada farklı ve sosyal içerikli bir benzetme yapmıştır: "... yüzleri, Fransız ihtilâlinde Versay'a saldıran kadınlar alayının tablosu gibi o kadar çok kadın var ki!". "Hiçbiri, ne önünü ne arkasını görüyordu." cümlesinde tezat bildiren ön ve arka kelimelerine karşıt olumsuzluk öznesi hiçbiri ve cümleyi şekil bakımından olumlu, anlam bakımında olumsuz kılan ne ... ne ... bağlacı kullanılmıştır. Meydandaki kalabalığı anlatmak için "... korkunç bir insan denizi derin ve sadasız uğultusuyla akıyor ..." ifadesini kullanan yazar kalabalık kelimesinin anlamını daha da güçlendirmek için onu canlı bir denize benzetir. Bu benzetmeyle ilgili olarak meydanın genişliğinden ya da büyüklüğünden değil, derinliğinden bahseder. Sultanahmet'in beyaz minareleri ve hapishane binası da bu denizde yüzen nesnelere benzetilir. "Sultanahmet" kelimesiyle Sultanahmet Camisi kastedilerek mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Kalabalığı oluşturan mitingi ağaçların üzerinden izleyen insanlar için "salkım salkım" benzetmesi kullanılırken beyaz güvercinler de renklerinden hareketle ve derli toplu bir kalabalık oluşturdukları için beyaz bulutlara benzetilir. Sonraki cümlede bir ihtiyarın buruşmuş yanakları, sürülmüş tarlaya benzetilir.

Geçmek fiili, temel ve yan anlamlarıyla dilimizin en çok kullanılan kelimelerinden biri olarak TDK Türkçe sözlükte 18 farklı anlamıyla yer almaktadır (TDK, 2000, s.382). "Ayşe, Peyami ve Binbaşı İhsan, Kuvâ-yı Millîye'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçerler." cümlesinde "Bir yerden başka bir yere gitmek" şeklindeki temel anlamıyla kullanılmıştır.

"İhsan'ın bu dakikalarında gözlerinde öyle derin bir bağlılık yanıyordu ki bu düzenli askerlerin ihtilâl çetesi başında çalışması onun derli toplu ruhu için fedakârlıktan başka bir

ezilme, bir acı olduğunu görüyorum.” Cümlesinde somutlaştırmalar geniş yer tutmaktadır. Derin kelimesi soyut bir özellik olan bağıllık kavramını niteleyerek gerçek anlamının dışında kullanılmıştır. Söz konusu özelliğin fazlalığını, yoğunluğunu anlatmaktadır. Bu bağıllığın İhsan’ın “gözlerinde yanması” soyut özelliğin somut bir işaretle belirginleştirilmesi olarak açıklanabilir. Yanmak fiili ise mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Aynı cümlede geçen ve soyut bir varlık olarak nitelendirdiğimiz “ruh”, “derli toplu” tekrar grubu kullanılarak somutlaştırılmıştır. “Ezilmek” fiili de bir ruh hâlinin ifadesi olarak cümledeki son somutlaştırma örneğidir.

“Yeşil gözlerine koyu mavimtırak bir loşluk veren siyah kirpikleri arasında İhsan’ın ta kalbine, ateşle, heyecanla bakıyor.” Cümlesinde öncelikle görme duyusuna yönelik, renk ve aydınlık bildiren kelimelerin tenasüp içinde kullanıldığını görürüz. Kalbine bakmak ifadesi de, gerçek anlamının dışında, mecazlı bir kullanıştır. Aynı şekilde “ateş” kelimesi de duyulan heyecanı ve yaşanan duygu yoğunluğunu anlatmak için kullanılan diğer mecazlı ifadedir.

“Yüzünün nasıl sarardığını, gözlerinin nasıl içinden yandığını, bu sert ve durgun asker vücudunun içinde nasıl bir volkan kaynadığını düşünüyorum.” Cümlesinde gözlerin içten yanması yine duygu yoğunluğunu anlatmak için tercih edilmiş mecazlı bir ifadedir. Bu ifadeyi daha etkili kılmak için de “içinde kaynayan volkan” benzetmesi yapılmıştır. Sonraki cümlelerde geçen “ateşten gömlek”, yukarıda da belirttiğimiz gibi, halk içinde gizli aşk yaşayanların durumunu anlatmak için kullanılan bir deyimdir. İhsan Ayşe’yi içten içe, tutkuyla sevmektedir. “Bu kızıl gömleği Ayşe’nin gözleri tutuşturdu.” Cümlesinde tutuşturmak fiili mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Cümlede mecaz anlamda kullanılan diğer ifade “kızıl gömlek(ya da ateşten gömlek)” İhsan’ın çektiği gizli aşk acısını anlatmaktadır. Bu acı, içindeki fırtına ve ihtilâl benzetmeleriyle desteklenerek söz konusu duygunun anlamı güçlendirilmiştir.

“İnsanları en korkak, en sınırlı alışkanlık esirliklerine, ocaklara, köşelere bağlayan gözleri bazen ta cehenneme götürüyor.” Cümlesindeki belirgin anlam özelliği, gözlerin kişileştirilmesidir.

Metinde özel anlamıyla belirli bir oluşumu, sosyal bir eylemi karşılayan “Anadolu harekâtı”, sıvı halinde ilerleyip katılaşılarak benzetme yoluyla somutlaştırılmıştır. Akıcı ve mayi kelimeleri anlamdaş oldukları halde aynı cümlede, aynı ögeyi niteleyen sıfatlar olarak kullanıldığından gereksiz sözcük kullanımından kaynaklanan anlatım bozukluğu ortaya çıkmıştır.

“—Senin efelerin, subayların, çetelerin kim oluyorlar? Yüksek bir dimağın yönelttiği iki bacak.

—Bacak değil, bel kemiği, derdi. Yürüten kafadır, fakat dayanan ve ölen yürektir. Peyami, kardeşim!”

Yukarıdaki diyalogun ilk cümlesinde efeler, subaylar ve çeteler, yüksek bir dimağın yönelttiği iki bacağa benzetilir. Dimağ kelimesiyle dimağın sahibi kastedilerek mecaz-ı mürsel yapılmıştır. Yönelmek kelimesi “Bir şeye belli bir yön vermek, yönelmesini sağlamak, çevirmek.” (TDK, 2000, s.1097) anlamında olup kelimenin yazar tarafından bilinçli olarak mı kullanıldığı yoksa “Yasalara, kurallara veya belli şartlara uygun biçimde çalışmayı sağlamak, idare etmek.” (TDK, 2000, s.1097) anlamına gelen yönetmek fiilinin mi kastedildiği yeterince açık değildir.

SORULAR	TAKSONOMİK DEĞERİ
1. Parçaya göre Yunanlıları İzmir'den çıkarmak için ne yapılmalıdır?	KAVRAMA
2. Peyami "Ateşten Gömlek" sözünü hangi amaçla kullanır?	KAVRAMA
3. Ayşe'nin savaşa katılmak istemesinin nedeni nedir?	KAVRAMA
4. "Bacak değil, bel kemiği... Yürüten kafadır, fakat dayanan ve ölen yürektir. " sözünden ne anlıyorsunuz?	KAVRAMA
5. Mitinge kimler katılır? Bu insanlar hangi duygular içindedirler?	KAVRAMA
6. Ülkenin bağımsızlığı için millî birlik ve beraberliğin önemini açıklayınız.	KAVRAMA-SENTEZ
7. İstanbul işgal edildikten sonra, Ayşe ve subaylar nasıl bir davranış gösterirler?	KAVRAMA-ANALİZ
8. "O gün, asıl Türkiye'yi ben ilk defa gördüm." Sözünden ne anlıyorsunuz?	KAVRAMA
9. Vatanımızın kurtarılabilmesi için halkımız ne gibi zorluklara katlanmıştır?	KAVRAMA-SENTEZ

BÖLÜM 4

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmamızda lise 2. sınıflarda okutulan Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarının semantik boyutu üzerinde durmaya çalıştık. Bireyin kendini tanıması, gerçekleştirilmesi; toplumuyla özdeşleşmesi, toplumunun değerlerini yaşaması ve yaşatması her şeyden önce dili ve kültürü tanıyarak mümkün olur. Tanımak için anlamak gerekir. Özelden genele, genelden özele; parçadan bütüne, bütünden parçaya, dil ve kültür unsurlarını anlamak gerekir. Ders kitaplarından seçilen, devrini, devrinin dil ve kültürünü, zihniyetini temsil yeteneğinin yüksek olduğunu düşündüğümüz metinlerde semantik unsurları göstermeye çalıştık. Bilindiği gibi ülkemizde dilin anlam alanı üzerinde fazla durulmamıştır. Dil, yalnızca düşüncüyü aktaran bir araç olmayıp aynı zamanda onu oluşturan ve şekillendiren bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil ve düşünce arasındaki ilişkiyle ortaya çıkan anlam, eğitim ve öğretimin temel şartı durumundadır. Türk dili ve edebiyatı dışındaki derslerde bile amaca ulaşmak için öncelikle anlam iletiminin sağlanması şarttır. Metinden, dil bilgisinden, edebiyattan ve daha genel anlamda eğitimden beklenen hedeflerin gerçekleştirilmesi anlam yönü sağlam ifadelerle mümkündür. Bu ifadeler en küçük birimiyle kelime, sonrasında cümle, paragraf ve metin olarak karşımıza çıkar.

Metinler incelenirken, öncelikle leksikolojik bir çalışmayla kelime sayıları verilmiştir. Bunlar; başlıkla birlikte metinde yer alan kelime sayısı; metnin dışında ders kitabını hazırlayanların sunduğu “açıklaması verilen kelime ve kelime grubu sayısı” olarak düzenlenmiştir. Kelime sayısından hareketle, metnin taşıdığı anlam yoğunluğu ile ilgili bir fikir kazandırmak amaçlanmıştır. Az sayıda kelime kullanılarak çok sayıda anlam olayı ve anlama dayalı edebî sanatların kullanılması ya da tam tersi durum, yazarın üslûbuyla ilgili bir tutumdur.

İfade, gücünü ve amacını, dil adını verdiğimiz büyük yapının dış özelliklerinin yanı sıra iç özelliklerinden, anlamından alır. Anlam yoğunluğunun yüksek olduğunu düşündüğümüz kelimeler üzerinde özellikle durulmuştur. Bu kelimelerin sözlük anlamları ve farklı kullanışları gösterilerek dilimizin kelime sayısı değil de kelimenin anlam boyutu bakımından zenginliği sergilenmeye çalışıldı. Bu bağlamda, kelimeler arası anlam ilişkileri ve anlama dayanan edebî sanatlara da yer verildi. Böylece, Türk dili ve edebiyatı dersimin eğitim aracı olan ve biri (Hamlet) dışında kültürümüzü yansıtan metinler içerik yönüyle, anlam yönüyle değerlendirilmiş olmaktadır.

Ülkemizde Batı'ya göre daha az çalışma alanı bulan anlam konusu, Türk dili ve edebiyatı öğretiminde daha geniş yer bulmalıdır. Anlam metnin ruhu olduğuna göre yapıya ait çalışmalara girilmeden önce anlam konusu üzerinde durulmalıdır. Gerek öğretmen, gerekse öğrenci tarafından anlamı iyice öğrenilmemiş, kelime, kelime grubu, cümle ve metinler; dersin amaçlarının önünde büyük bir engeldir.

Sözlük kullanma alışkanlığının öğrenci ve öğretmenlerde yeterince yerleşmediğini söylemeliyiz. Anlamı elde etmek, kelimeyi tanımakla mümkün olduğundan kelime ve deyimlerin açıklamalarına ve örnekli kullanımına yeterince zaman ayrılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AHMET HAŞİM (1999). **Bütün Şiirleri**. (Dördüncü baskı). Hazırlayanlar: İnci ENGINÜN, Zeynep KERMAN. Dergâh Yayınları.
- AKSAN, Doğan (2003). **Her Yönüyle Dil**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- AKSAN, Doğan (2005). **Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**. Engin Yayıncılık.
- AKSOY, Ömer Asım (1988) **Deyimler Sözlüğü**. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- BALABANLI, Fatma Necla. (1995). **Üç Yıllık Eğitim Enstitüsü Mezunları İçin Hazırlanan Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Lisans Tamamlama Programı Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarının İncelenmesi**. Ankara (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- BANARLI, Nihad Sâmî (2002). **Türkçenin Sırları**. (On sekizinci Baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2004). **Türkçenin Grameri**. (Yedinci Baskı). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BİLGEGİL, Zöhre (1997). **M. Kaya Bilgegil'in Makaleleri**. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- CEMİLOĞLU, Mustafa (2003). **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi**. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa.
- ÇETİNKAYA, Bayram (2001). Kutadgu Bilig'deki Deyimlerin Semantik ve Sentaktik İncelemesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- DAĞAŞAN, Selma. (1996). **Liselerde Okutulmakta Olan Türkçe Dil Bilgisi Kitapları Üzerine Bir İnceleme**. Ankara (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2004). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. (21. Baskı) Ankara: Aydın Kitabevi.

- DUMAN, Asiye (1992). 1923 – 1957 Yılları Arasında Ortaokul ve Liseler İçin Hazırlanan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Programları Üzerine Bir İnceleme. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- ERDAL, Nazik Leyla. (1994). **Genel Liselerin İkinci Sınıflarında Okutulan 1957 Müfredat Programına Göre Yazılmış Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme.** Ankara (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- ERGİN, Muharrem (1994). **Üniversiteler İçin Türk Dili.** İstanbul: Bayrak Yayınları.
- ERGÜL, Müslim (1984). **Fuzulî Hayatı Sanatı ve Eserleri.** Gökşin Yayınları.
- GENCAN, Tahir Nejat (2001). **Dil Bilgisi.** Ankara: Ayraç Yayınevi.
- GÖĞÜŞ, Beşir (1978). **Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi.** Ankara: Gül Yayınları.
- GUIRAUD, Pierre (1999). **Anlambilim.** Fransızcadan Çeviren: Berke VARDAR. İstanbul: Multilingual.
- İPEKTEN, Haluk (2000). **Nef’î Hayatı Sanatı Eserleri.** (Üçüncü Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk (2004). **Bâki Hayatı Sanatı Eserleri.** (Beşinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAPLAN, İsmail. (1999). **Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi.** İletişim Yay.
- KAPLAN, Mehmet (1997). **Hikâye Tahlilleri.** (Altıncı Baskı). Dergâh Yayınları.
- KARAKUŞ, İdris (2002). **Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi.** Ankara: Anıttepe Yayınları.
- KARAKUŞ, İdris. (1992). **Genel Liselerin Üçüncü Sınıfı İçin 1957 Müfredat Programına Göre Yazılan “Türk Dili ve Edebiyatı” Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme.** Ankara (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- KARAKUŞ, İdris. (1996). **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Müfredat Programları ve Ders Kitapları, Ana Dili Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme.** Ankara (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi)

- KILIÇ, Mehmet. (1992). **Genel Liselerin İkinci Sınıflarında Okutulan Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme**. Ankara (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- KURNAZ, Cemal (1997). **Divan Edebiyatı Yazıları**. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- KUTLU, Emine. (2000). **Genel Liselerin Birinci Sınıflarında Okutulan Türk Dili ve Edebiyat Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme**. Ankara (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- LEVEND, Agâh Sırrı (1984). **Divan Edebiyatı**. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- MACİT, Muhsin (2004). **Nedim Hayatı Eserleri ve Sanatı**. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- MEB (1992) **Tebliğler Dergisi**. Sayı: 2370. Ankara: MEB Basım evi.
- MORAN, Berna (2001). **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- MUNZUR, Fatma. (1999). **Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Eleştirel Düşünme Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme (Lise 1 ve 2 Örnekleri)**. Ankara (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- PALMER, F. R. (2001). **Semantik-Yeni Bir Anlam Projesi**. Ankara: Kitabiyat.
- SAUSSURE, De Ferdinand (2001). **Genel Dilbilim Dersleri**. Çeviren: Berke VARDAR. İstanbul: Multilingual.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1997) **19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**. (Sekizinci Baskı). İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2000). **Okul Sözlüğü**. Ankara.
- TOKLU, M. Osman (2003). **Dilbilime Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ZEYBEK, Hatice. (1993). **Genel Liselerin Birinci Sınıflarında Okutulan Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme**. Ankara (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)